

ταλέντων. Τὴν κριτικὴ ὁ Γρ. Ξενόπουλος δὲ θεωρεῖ μόνον ἀπλὴ ἐκφραση ὑποκειμενικῆς ἐντυποσιολογίας, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμη καὶ δημιουργικὴ τέχνη καὶ προσπάθεια, ποὺ σκοπὸ ἔχει τὴν καλαισθητικὴ ἀνύψωση τοῦ λαοῦ. Καὶ πολὺ ἀγαπᾷ ὁ Γρ. Ξενόπουλος ὡς κριτικὸς ν' ἀνατρέχη καὶ σὲ παλαιότερες ἐποχὰς καὶ νὰ ξαναζωντανεύῃ λησμονημένες φιλολογικὰς μορφές. Ἀπὸ τὰ κριτικά του ἄρθρα, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὰ «Παναθηναῖα» ξεχωρίζω τὰ παρακάτω:

«Τὸ ἔργο τοῦ Καμπύση»¹⁰, «Ἰωάννης Καμπούρογλου»¹¹, «Ἀγγελος Βλάχος»¹², «Ἕνας ποιητὴς [Κ. Π. Καβάφης]»¹³, «Τὸ ἔργον τοῦ Ροῦδην»¹⁴, «Κωστῆ Παλαμᾶ Γράμματα»¹⁵, «Εἰρηναῖας Ἀσώπιος»¹⁶, «Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου»¹⁷, «Ἀνδρέας Καρκαβίτσας»¹⁸, «Δημήτριος Βερναρδάκης»¹⁹, «Παῦλος Νιρβάνας»²⁰, «Τὸ ἔργον τοῦ Βικέλα»²¹, «Νικόλαος Πολίτης»²², «Τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη»²³, «Πέτρος Κανελλίδης»²⁴, «Γνώμη περὶ Μαρκοῦ»²⁵. Μ' αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια κριτικὰ ἄρθρα ὁ σεβαστὸς μου Γρηγόριος Ξενόπουλος προετοίμασε στίς γενικὰς γραμμὰς σημαντικὰ κεφάλαια τῆς μελλοντικῆς ἱστορίας τῆς νεοελληνικῆς μας φιλολογίας, ποὺ θὰ ταιριάζῃ στὸ πραγματικὸ περιεχόμενον τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς τῆς φυλῆς μας στοὺς τελευταίους αἰῶνες.

Μετάφρασε λογοτεχνικὰ καὶ τὴ «Monna Vanna», τὸ τρίπρακτο δράμα τοῦ Maurice Merterlinck, ὁ Γρ. Ξενόπουλος στὰ «Παναθηναῖα»²⁶. Καὶ σὲ μιὰ σειρὰ ἄρθρων γιὰ τὶς ἐλληνικὰς πόλεις, ποὺ δημοσίευσε τὸ ἴδιο περιοδικό, μᾶς ἐχάρισεν ὁ Ζακυθινὸς λογοτέχνης

10. Τόμ. Γ' (1901-2) σ. 238-239.

11. Τόμ. Γ' (1901-2) σ. 631-633.

12. Τόμ. Ε' (1902-3) σ. 186-188.

13. Τόμ. Ζ' (1903-4) σ. 97-102.

14. Τόμ. Ζ' (1903-4) σ. 353-360.

15. Τόμ. Η' (1904) σ. 54-55.

16. Τόμ. Θ' (1904-5) σ. 282-283.

17. Τόμ. ΙΒ' (1906) σ. 65-67.

18. Τόμ. ΙΓ' (1906-7) σ. 45-49.

19. Τόμ. ΙΓ' (1906-7) σ. 328-332, 361-365.

20. Τόμ. ΙΔ' (1907) σ. 250-254.

21. Τόμ. ΙΣΤ' (1908) σ. 225-228.

22. Τόμ. ΙΓ' (1906-7) σελ. 256-7.

23. Τόμ. ΚΑ' (1910-11) σ. 211-217.

24. Τόμ. ΚΒ' (1911) σ. 264-266.

25. Τόμ. ΚΒ' (1911) σ. 284.

26. Τόμ. Δ' (1902) σ. 203-213, 241-253, 331-339.

μιὰ λαμπρὴ εἰκόνα τοῦ χαριτωμένου νησιοῦ του καὶ τῶν ἀνθρώπων του¹. Μὰ σὲ λίγο κάποιος διαβαστὴς κιτρισιμένων χειρογράφων καὶ ξεφυλλιστὴς βιβλίων, κι' αὐτὸς στὰ «Παναθηναῖα»² ἐδημοσίευσε κάτι γιὰ τοὺς Ζακυθινούς καὶ τὴ Ζάκυθο, ποὺ ἔμαθε νὰ τὴν ἀγαπᾷ ἀπὸ τὴ «Μαργαρίτα Στέφαν» κι' ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Κάλβου. Φυσικὰ ὁ Γρ. Ξενόπουλος ζωγραφίζοντας τὴ Ζάκυθο—κι' ἔχει πολλὰς φορὰς ζωγραφίσει καὶ τραγουδῇ ὁ λογοτέχνης τὸ νησί του—δίνει ἓνα σκίτσο τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐγὼ του καὶ κομμάτια ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Κι' ἓνας μέγας καὶ καθολικὸς ποιητὴς, ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, στὰ «Παναθηναῖα»³ μᾶς ζωγράφισε τὸν ἀγαπητὸ μας Ζακυθινὸ λογοτέχνη πιδέξια σὰν

ζωγράφος λαμπερόχρωμος
νησιῶν, ἡρώων, θαυμάτων
καὶ τεχνίτης ἀρχαιότροπος
τῶν στίχων τῶν γεμάτων.

Ἐχωριστὴ ἐντύπωση κάμνει καὶ σήμερα τὸ «Ὑπόμνημα», ποὺ ὑπόβαλε ὁ Γρ. Ξενόπουλος στὸ βασιλεῖα Γεώργιο Α' γιὰ τὸ Βασιλικὸ Θέατρο. Κι' αὐτὸ τὸ ὑπόμνημα τυπώθηκε στὰ «Παναθηναῖα»⁴ καὶ εἶναι σπουδαῖο ντοκουμέντο καὶ γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου καὶ γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ ὑπομνηματογράφου. Τέλος, Θεάτρου καὶ γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Ζακυθινοῦ λογοτέχνη «Ἐθνικὴ λαὸν μνημονευτὴ καὶ τ' ἄρθρο τοῦ Ζακυθινοῦ λογοτέχνη «Ἐκκλησία-Θέατρο, Θέατρο-Ἐκκλησία»⁵. Στ' ἄρθρο αὐτὸ ζωγραφίζεται ὁ δεσπότης Νικόλαος Κατραμῆς, ποὺ ἔμοιαζε κάπως μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Χρηστομᾶνο· ὅπως δηλαδὴ γιὰ τὸν ἰδρυτὴ τῆς «Νέας Σκηνῆς» τὸ θέατρο ἦταν ἐκκλησία, ἔτσι γιὰ τὸν Κατραμῆ, τὸν κληρικὸ, ἡ ἐκκλησία ἦταν θέατρο.

Στὰ 1915 φύγανε τὰ «Παναθηναῖα» ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Κίμ. Μιχαηλίδη, τὰ πῆρε ὁ κ. Γ. Σ. Βλάχος, ποὺ λίγο καιρὸ κατώρθωσε νὰ τὰ κρατήσῃ. Τότες ἐγὼ δὲν ἤμουν αὐτὴν ἀγαπητὴ πατρίδα· μ' ἔδερνε ἀπὸ χρόνια πολλὰ ἡ ξενιτεία· ἤμουν αὐτοκρατορικὴ Γερμανία, στὸ Βερολῖνο, ποὺ ὁ πόλεμος τὴν ἐσάλειβε κι' ὁ ὀχτὸς ὀλόγυρα τὴν

1. Τόμ. ΙΓ' (1906-7) σ. 133-138.

2. Τόμ. ΙΔ' (1907) σ. 158-162.

3. Τόμ. Δ' (1902) σ. 1-5.

4. Τόμ. ΙΓ' (1906-7) σ. 208-212).

5. «Παναθηναῖα», Τόμ. ΣΤ' (1903) σ. 641-647.

ἔσφιγγε. Κ' ἐγὼ πλέον ἤμουνα τὸ μονοδέντρι στὸ βουνό, ποὺ ἄγέρες τὸ χτυπᾶνε. Κλεισμένος ἐκεῖ μόνος, κατὰμονος, στοὺς ντόπιους πάντοτε ὑποπτος, ζοῦσα μόνο μετὰ τὴ νοσταλγία τῆς πατρίδας καὶ τὴν ἀνάμνηση τῶν Ἀττικῶν δειλινῶν· οὔτε γιὰ τὰ «Παναθηναῖα»μποροῦσα νὰ μάθω τίποτε, μὰ οὔτε καὶ γιὰ τὴ μάσσα μου καὶ τ' ἀδέρφια μου καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς δικούς μου. Ὅστοςό πέρασαν τὰ χρόνια τοῦ πολέμου, τὰ πιὸ σκληρά, τὰ πιὸ ἄγωνα τῆς ζωῆς μου (πῶς γιὰ μένα πέρασαν τὰ χρόνια ἐκεῖνα, μετὰ τί βάσανα καὶ μετὰ τί διωγμούς, μόνος ἐγὼ τὸ ξέρω!). Στὸν καιρὸ τῆς ἀνακωχῆς κατέβαινα ἀπὸ τὸ Βερολίνο μέσῳ Κολωνίας στὸ Παρίσι. Στὴ μικρὴ ἑλληνικὴ παροικία τῆς Κολωνίας εἶχα πολλοὺς καλοὺς φίλους, μετὰ μερικὸς ἀπ' αὐτοὺς εἶχα καὶ σὲ πνευματικὴ συγγένεια καὶ ἀδελφосύνη καταντῆσει. Σὰν ταξιδεύοντας γιὰ τὸ Παρίσι ἔφτασα στὴν Κολωνία, ἕνας ἀπὸ τοὺς φίλους αὐτοὺς ἐπέμενε σῶνει καὶ καλὰ νὰ διακρίψω τὸ ταξίδι μου καὶ νὰ κονέψω μιὰ νύχτα στὸ φιλόξενο ἀρχοντικό του. Ὁ φίλος μου εἶχε ἀπὸ τὸ τίποτα πλουτίσει, μὰ ὁ πλοῦτος δὲν εἶχε χαλάσει οὔτε τὴν καλὴν του καρδιά, οὔτε τὴν ἀπροσποίητη ἀφέλειά του, οὔτε καὶ τὸν ἄδολο πατριωτισμὸ του. Ἄν καὶ παντρεμένος ὁ φίλος μου μετὰ Γερμανίδα—ἄνθος τοῦ Ρήνου—ἔδινε στὰ δύο του παιδιὰ πέρα καὶ πέρα ἑλληνικὴ μόρφωση. Κρυφὰ συνειθίζε ὁ φίλος μου νὰ μοῦ λέγῃ. «Δὲ θ' ἀφήσω γὼ τὴ γυναῖκα μου νὰ κἀνῃ τὰ παιδιὰ μου Ἀλαμάνους», καὶ γι' αὐτὸ εἶχε φέρει—στὸ πεῖσμα τῆς κυρίας του—μιὰ ἑλληνίδα δασκάλα ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ τὴν καλὺτερη ἑλληνικὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν του.

Ἐχω πολλές ἀφορμές νὰ μὴ ξεχάσω ποτὲς ἐκεῖνη τὴν νύχτα στ' ἀρχοντικό τοῦ φίλου μου στὴν Κολωνία. Συζητήσαμε πολλά, ὥρες πολλές, ἔπειτα ἀπὸ τὸ τραπέζι. Τὰ περισσότερα φυσικὰ τὰ εἶπα ἐγώ, ὅταν ὅμως εἶδα πὼς τὰ πολλὰ λόγια μου εἶχαν κουράσει τοὺς νοικοκυραίους, ποὺ μὲ τόση καλοσύνη μ' ἐφιλοξενοῦσαν, ζήτησα ν' ἀποσυρθῶ στὸ δωμάτιό μου λέγοντας πὼς τάχατες εἶμαι κουρασμέ- νος ἀπὸ τὸ ταξίδι καὶ πρέπει νὰ κοιμηθῶ. Ὅταν ὅμως βρέθηκα μόνος στὸ δωμάτιο, ποὺ ἡ νοικοκυρὰ εἶχεν ὀρίσει γιὰ τὸν ὕπνο μου, μ' ἔπια- σε μι' ἀσύγκριτη πλήξη, γιατί στὴν πραγματικότητα καμμιὰ κούραση δὲν εἶχα νοιώσει κ' ἡ ἀϋπνία τότε, στὰ χρόνια ἐκεῖνα, μὲ βασάνιζε πολὺ περισσότερο παρὰ τώρα. Γιὰ μιὰ στιγμή μοῦ φάνηκε τὸ δωμά- τιο ἐκεῖνο— ἂν καὶ ἦτο εὐρύχωρο καὶ μὲ πολυτέλεια ἐπιπλωμένο— σὰν κατάδικου φυλακή. Ἀρχισα νὰ συλλογίζουμαι, πὼς θὰ ἦτο δυ- νατὸ νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὴν παράξενη ἐκεῖνη φυλακή. Εἶφνου σὲ μιὰ γωνιὰ ξεχωρίζω πάνω σὲ μιὰ ταξιέρα μερικὰ βιβλία· ἦσαν ἀναγνώ-

σματα γερμανικά κ' ἑλληνικά τῶν παιδιῶν τοῦ φίλου μου. Διαβάξω τοὺς τίτλους τῶν διαφόρων βιβλίων κ' ἔξαφνα θεωροῦν τὰ μάτια μου:

Λογοτεχνική Βιβλιοθήκη

ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Στέλλα Βιολάντη

分

"Ερως ἐσταυρωμένος

καὶ κάποια ἄλλα διηγήματα.

Ἐν Ἀθήναις

Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γεωργίου Φέξη
1914

Ἀναπάντεχη, ἀπερίγραπτη εὐτυχία μοῦ ἦτο τότε τὸ εὔρημα ἐκεῖνο. Δὲν εἶχα κι' ὅλας ὡς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἰδεῖ τὸ διήγημα «Ἐρως Ἐσταυρωμένος» σὲ ξεχωριστὸ βιβλίο. Ἀγκαλίασα σφικτὰ τὸ βιβλια-ράκι σὰν νὰ ἦτο μικρὸ, ἀγαπητὸ μου ἔμψυχο, ξανάφερα στὴν σκέψη μου τὴν τρομαχτικὴ καὶ θλιβερὴ ἱστορία τῆς Στέλλας Βιολάντη κι' ἄρχισα νὰ τὴ ξαναδιαβάζω μὲ τὸ λιγοστὸ φῶς, ποῦ περίχυνε μιὰ λαμπάδα¹. Διαβάζοντας κάθε τόσο ξαναθυμώμουνα τὰ νεανικὰ μου χρόνια, ποῦ διάβαζα στὰ «Παναθήναια» καὶ στὰ χειρόγραφα τοῦ συγγραφέα τὸ ὥραϊο διήγημα· καὶ κάθε τόσο διαβάζοντας μ' ἐκυρίευε ἡ ἀνυπομονή μου γιὰ τὴν ἀποκάλυψη. Καταλάβαινα πὼς λύνονταν τὰ γόνατα μιὰ ξεχωριστῆς συγκίνησης. Κατὰ βάθος μάτια μου· κι' ὅταν τελείωσα τὴν ἱστορία μου καὶ πὼς ὕγραιναν τὰ μάτια μου· κι' ὅταν τελείωσα τὴν ἱστορία τῆς ἄτυχης Στέλλας Βιολάντη ἦταν πλέον αὐγὴ κι' εἶχα μείνει ὅλη τὴ νύχτα ἄγρυπνος. Κι' ὅμως ἔπρεπε σὲ λίγο νὰ συνεχίσω τὸ ταξίδι μου. Ἦταν ἡμερὶς ἡμερὶς ἡ κυρία τοῦ φίλου μου, ἡ Γερμα-

Τὸ πρῶτ' ἀφοῦ μὲ καλημερίσε^ν ἡ κυρία τοῦ φαντασμοῦ τὴν ἑλπίδα
νίδα, ἀμέσως μ' ἐρώτησε: «Γιατί, κύριε καθηγητά, εἶναι κατακόκκινα
τὰ μάτια σας;» Καὶ τῆς ἀπεκρίθηκα ἔπειτα ἀπὸ μικρὴ σιωπῇ: «Δὲν
εἶναι τίποτα, κυρία, ὁ συνηθισμένος ρεθισμὸς τῶν ματιῶν μου, τὰ
ἐχῶ ἀπὸ καιρὸ πολυκουράσει». Καὶ μ' αὐτὸ ἔλεγα ἄθῳ ψέμα, ντρέ-
ξομαι νὰ ξομολογήθω τὴν ἀλήθεια, πῶς ἔκλαψα, δηλαδή, καὶ πάλι
ζαναδιαβάζοντας τὴν ἱστορίαν τῆς Στέλλας Βιολάντη. Ἐπειτα, ἂν
ἔλεγα τὴν ἀλήθεια, κατὰ τὴν ἀντίληψη τῆς κυρίας, ποῦ μαζί με τὸν

1. Είχε χαλάσει το ηλεκτρικό κείνη την νυχτιά σε μερικά διαμερίσματα της Κολωνίας.

ἄντρα της με φιλοξενοῦσε, θὰ ἤμουνα οὐτιδανός, τιποτένιος. Για μιὰ Γερμανίδα εἶναι κάτι τι ἀπίστευτο πῶς ἓνας ἄντρας—μὰ ὥριμος καὶ σωστὸς ἄντρας—μπορεῖ νὰ κλάψῃ διαβάζοντας μιὰ ἱστορία, κι' ἄς εἶναι τόσο τραγικὴ ἡ ἱστορία, ὅσο τῆς «ψυχῆς τοῦ θρήνου, τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς θυσίας».

Ἔτσι ὁ «Ἐρως Ἐσταυρωμένος», ποὺ στὴ νεανικὴ μου ἡλικία εἶχε πλημυρίσει τὰ μάτια μου δάκρυα, μοῦ ἦτο γραφτὸ νὰ με κάμει νὰ ξανακλάψω ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, στὶς ἀρχὲς τῶν γηρατειῶν μου. Καὶ βραδύτερα—στὰ προχωρημένα μου πλέον γηρατεία—ὅσες φορὲς στὸ Πανεπιστήμιο κάμω τὴν ἀνάλυση τῆς ἱστορίας τῆς Στέλλας Βιολάντη, βουρκώνουν τὰ μάτια μου καὶ βλέπω πῶς σύγκαιρα δακρύζουν καὶ τὰ τρυφερά πρόσωπα, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀκροατήριό μου. Καὶ πιστεύω, πῶς ἀνάμεσα στοὺς γέροντες δὲν εἶμαι ὁ μόνος, ποὺ ἡ ἱστορία τῆς Στέλλας Βιολάντη ἀνοίγει τὶς βρύσες τῶν ματιῶν τους. Καὶ πιστεύω καὶ πάλι πῶς ἀνάμεσα στοὺς νέους καὶ στὶς νέες δὲν εἶναι μόνοι οἱ φοιτητὲς κ' οἱ φοιτήτριές μου, ποὺ συγκινοῦνται μετὰ τὴν ἱστορία ἐκείνης, ποὺ «ἦτο ἄνθος μέσα στὸ ἄνθος τῶν λαμπρῶν Ζακυνθίων παρθένων», ποὺ ψάλλει ὁ ποιητὴς μας. Γιατὶ ὁ «Ἐρως Ἐσταυρωμένος» δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς νέους, δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς γέροντες, εἶναι γιὰ τὸν αἰώνιο ἄνθρωπο!

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (BEES)
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΤΕΛΛΑ ΒΙΟΛΑΝΤΗ

Στὸν κ. Γρηγ. Ξενόπουλο
ἀφοῦ διάβασα τὸν
«Ἐσταυρωμένον Ἐρωτα»

Ψυχὴ τοῦ θρήνου,
Τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς θυσίας,
Στέλλα Βιολάντη,
Μέσ' ἔς τὸ μοσχόβολο νησάκι ποὺ ἀνασαίνει
Μετὰ τὴν πνοὴ τοῦ γιασεμιοῦ καὶ μετὰ τοῦ κρίνου,
Ὡ φλόγα ἐρωτικὴ πλατεία χυμένη!
Ἐπέταξε ἡ ψυχὴ σου
Μέσ' ἀπὸ τὴν ἀνήμερη τὴ φυλακὴ σου·
Γιὰ νὰ ὠμορφῇνῃ κάποια κόλασιν
Ἰστορισμένη
Ἀπὸ κανένα Δάντη,
Στέλλα Βιολάντη!

Στὴ φυλακὴ σου μέσα τὴν ἀνήμερη,
Σοῦ μοσχοβόλησα τὴ φρίκη σου
Καὶ σοῦ ἔγινε ὄνειρό σου·
Καὶ τὸν ἀνάξιον ἀγαπητικό σου
Τὸν ἔφερα, (ὄχι ὡς ἦτανε,) μπροστά σου,
Τὸν ἔφερα καθὼς τὸν ἐλαχτάριζεν
Ἡ δυνατὴ παρθενικὴ καρδιά σου·
Καὶ τὴ στερνὴ σου τὴν πνοὴ
Τὴ δέχτηκα καὶ τὴν ἐξεπροβόδησα
Στῶν τρυγониῶν τοὺς θρήνους,
Στῶν καθαρῶν νερῶν τὰ μουρμουρίσματα
Καὶ στοὺς ὀλόευωδους κι' ὀλάσπρους κρίνους·
Καὶ τὴν πνοὴ σου τὴ στερνὴ
Τὴ βόηθησα νὰ πάῃ νὰ ζωντανέψῃ,
Σὲ κάποιους ἄλλους κόσμους πρὸ μεσοῦς,
Κάποια καρδιά βαθύτερη
Κι' εὐγενικώτερη μιὰ σκέψη.
Κ' ἔγινε Μοῦσα ἔς ἓναν ποιητὴ
Καὶ τοῦ ψιθύρισα νὰ σὲ ἀναστήσῃ!

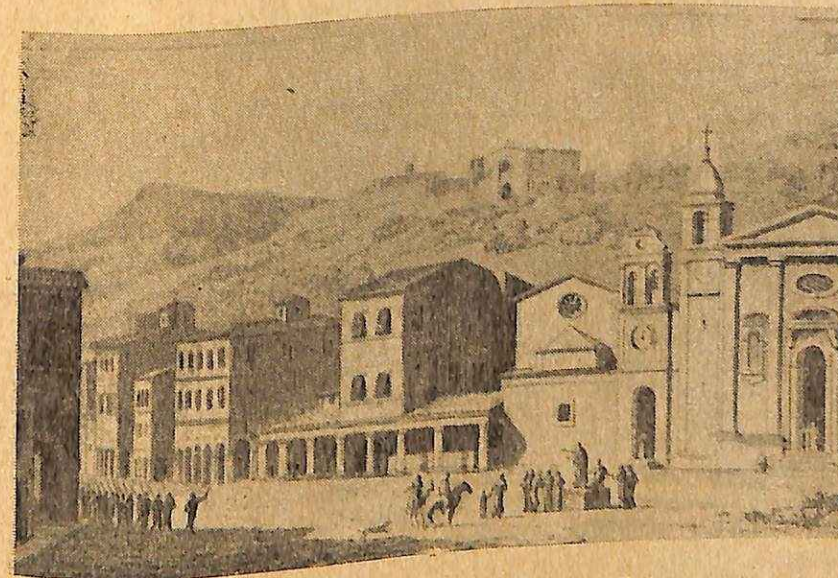
Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἀστικά φιλολογικὰ κέντρα. Ὑπῆρχε ὅμως κι' ἓνα πρωτό-τυπο καὶ μοναδικό, στὴ Γαῖδουροταβέρνα. Δὲν ξέρω γιατί δόθηκε αὐτὸ τὸ ὄνομα εἰς τὴν ὡραιότερη τοποθεσία τῆς Ζακύνθου καὶ ἴσως μίᾳ ἀπὸ τὶς ὡραιότερες τοποθεσίες τοῦ κόσμου. Πραγματικά, ὅσοι ξένοι ἤλθαν στὴ Ζάκυνθο μόλις βρέθηκαν εἰς τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο, κάτω ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξαπλώνεται ὅλος ὁ καταπράσινος κάμπος τῆς Ζακύνθου καὶ δεξιὰ παιγνιδίζει ἡ θάλασσα, ἐνῶ ἀριστερὰ ὑψώνεται τὸ βουνὸ ποὺ σχηματίζει σὰν κορνίζα στὸν κάμπο, ἔμειναν γοητευμένοι. Θυμοῦμαι κατὰ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα ἤλθε στὴ Ζάκυνθο ὁ μεγάλος Γάλλος συγγραφεὺς Πῶλ Μπουρζέ, ὁ ὁποῖος ὅταν βρέθηκε μπροστὰ στὸ τοπεῖο ἐκεῖνο δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὸ θαυμασμό του καὶ σὰν γύρισε στὸ ξενοδοχεῖο τοῦ ἔγραψε ἓνα θαυμασιό σονέττο, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν Παρισινὴ «Ἐπιθεώρησι τῶν δύο κόσμων». Πρὸ δέκα χρόνων συνώδευα τὸν διαπρεπῆ φίλο μου καὶ διάσημο Ἰταλὸ συγγραφέα Ugo Ojetti εἰς ἓνα περίπατο ἀνὰ τὴ Ζάκυνθο, ὅπου πῆγε ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς τοῦ Φωσκόλου. Ὅταν φθάσαμε εἰς τὸ σημεῖο αὐτὸ ἔμεινε κατὰπληκτος μπροστὰ στὴν ποικιλία τῆς φύσεως καὶ μοῦ ὡμολόγησε ὅτι λίγα μέρη τῆς ὡραίας Ἰταλίας θὰ μπορούσαν νὰ συγκριθοῦν μ' αὐτὸ τὸ ὑπέροχο τοπεῖο. Ἀλλὰ μὲ πῆρε ὁ κατήφορος μὲ τὸν ὕμνο τῆς Γαῖδουροταβέρνας κι' ἐλησμόνησα τὸ θέμα μου... Λοιπὸν εἰς τὸ τοπεῖο αὐτὸ ποὺ φέρει τὸ τόσο πεζὸ ὄνομα καὶ ἔχει τόσο ὁμορφιά, ἀνέβαινε ἡ παρέα τοῦ Ξενόπουλου κάθε ἀπόγευμα, ὅταν δὲν ἔβρεχε ἐννοεῖται, γιὰ νὰ περάσῃ μερικὲς ὥρες ραχατιοῦ καὶ ρωμάντσας. Ὅλην αὐτὴ τὴν παρέα τὴν πρόφθασα κι' ἐγὼ καί, καίτοι νεοσσὸς ἀκόμη φιλολογικός, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἔλαβα τὴν τιμὴ νὰ τὴν ἀκολουθῶ εἰς τὸ ἀνέβασμα πρὸς τὴ Γαῖδουροταβέρνα καὶ νὰ λαβαίνω μέρος εἰς τὰς φιλολογικὰς αὐτὰς εὐωχίας, ὁ μόνος ἀμούστακος τῆς συντροφιάς.

Εἰς τὸ τέρμα τοῦ περιπάτου αὐτοῦ τοῦ Ψηλώματος εἶναι μίᾳ ἐκκλησίᾳ, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, καὶ πλάι σ' αὐτὴ μίᾳ ξύλινη μπαράγκα, ποὺ στήθηκε ἔπειτα ἀπὸ τὸ σεισμό τοῦ 1893, ποὺ γκρέμισε τὸ σπίτι. Ἡ μπαράγκα αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν κατοικία καὶ τὸ καφενεῖο—ταβέρνα τῆς γρηῃς Ἀναστάσας. Σ' ὅσους τὴν γνωρίσαμε θὰ μείνῃ ἐλησμόνητη ἡ περίεργη αὐτὴ γρηοῦλα, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ ξέρῃ οὔτε τ' ὄνομα τῆς νὰ γράψῃ, εἶχε τόσο σεβασμὸ στὴ φιλολογικὴ παρέα ποὺ κάθε ἀπόγευμα ἄραζε ἔξω ἀπὸ τὴ μπαράγκα τῆς, ὥστε μᾶς ἔβλεπε ἀπὸ τὴ γωνιά, ἔτρεχε νὰ μᾶς φέρῃ καρέκλες εἰς τὴ Ροτόνα, σὲ μίᾳ φυσικῇ ἐξέδρᾳ ποὺ σχηματίζει σὰν ἀκρωτήρι πρὸς τὸν κάμπο. Γρήγορα ἐτοιμάζετο ὁ καφές—περισσότερο στᾶρι παρὰ καφές—ποὺ κόστιζε μίᾳ πεντάρα. Πουρμπουάρ δὲν συνηθίζετο τότε καὶ μὲ τὴν πεντάρα αὐτὴ ὑποχρεώνετο ἡ ὑπομονετικὴ γρηοῦλα νὰ μᾶς κουβαλῇ νερὰ ἕως τὴν ὥρα ποὺ ἄρχιζε νὰ σκοτεινιάζῃ κι' ἐμεῖς ξεκινούσαμε νὰ γυρίσωμε στὴν πόλι. Κάθε παραξενιὰ τῆς παρέας τὴν δεχόταν ἡ καλὴ Ἀναστάσας μὲ χαμόγελο, ἀκόμη καὶ τὰ πειράγματα τοῦ σκανδαλιάρη ποιητῆ Ἡλιακόπουλου, ποὺ ἦταν ὁ ἀγαπημένος τῆς κι' ὁ ἀγαπημένος ὅλης τῆς παρέας. Ὁ Διόν. Μάργαρης, ὁ γλυκὸς ποιητὴς ποὺ ἄφηκε ὡραῖα ποιήματα γεμάτα γλυκάδα καὶ ἔρωτα, ἦταν τὸ «μεγάλον παιδί» τῆς παρέας, ἐνῶ ὁ Στέφανος Μαρτζώκης, ὁ δυνατὸς ποιητὴς καὶ ἄτυχος ἄνθρωπος, ἦταν πάντα κατσουφισμένος καὶ μασοῦσε τὸ μουστάκι του, εἰς τὸ ὁποῖο πολὺ λίγες τρίχες εἶχε ἀφήσει. Ὁ ἀγαθὸς Σφήκας σιγομιλοῦσε γιὰ φιλολογία, ἐνῶ ὁ Νικόλας Καφουκέφαλος, ἓνας δικηγόρος μὲ ψυχὴ καλλιτέχνη, διηγεῖτο, μὲ τὸ χιοῦμορ ποὺ τὸν χαρακτηρίζε, περίεργα ἀνέκδοτα ἢ σύγχρονα σκανδαλικά. Τὸν Ξενόπουλο δὲν τὸν ἔφθασα στὴν παρέα, γιατί εἶχε πειὰ ἐγκατασταθῇ στὴν πρωτεύουσα ὅταν

ἐγὼ ἔλαβα τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ νὰ εἰσαχθῶ εἰς τὴ φιλολογικὴ αὐτὴ Μποέμ. Εἶχε τυπώσει πειὰ στὸ περιοδικὸ «Ἐστία» τὴ «Μαργαρίτα Στέφαν», τὸ θαυμάσιο Ζακυνθινὸ μυθιστόρημά του, εἰς τὸ ὁποῖο ἀκριβῶς περιγράφει μὲ ἀριστοτεχνικὴ ἐπιδεξιότητα καὶ μὲ ἀληθινότητα ζωγράφου τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς Ζακύνθου τὴν ὁποία μὲ τόσο ἀτεχνία προσπάθησα νὰ ζωντανέψω, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσω, εἰς τὸ σημεῖωμα αὐτό.

Ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν πενιχρὴ περιγραφὴ τοῦ παραπάνω ἔδωσα ἐλπίζω ὅτι βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ Ζάκυνθος, ἔχοντας ἓνα ἀνώτερο πολιτισμό, γιὰ λόγους ἱστορικοῦς, ἀνάδειξε ἓνα ἐξαιρετικὸ ἀριθμὸ συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδημιούργησαν ἓνα ξεχωριστὰ ἐνδιαφέρον φιλολογικὸ περιβάλλον κατὰ τὸν δέκατο ἑνατο αἰῶνα, ὁλόκληρο ἀνθῶνα διανοητικῶν λουλουδιῶν, ἓνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶνε κι' ὁ Γρηγόρης Ξενόπουλος, ποὺ τίμησε τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του καὶ τῆς πλήρωσε τὰ τροφεῖα ζωγραφίζοντας γιὰ τὴν αἰωνιότητά στα ἔργα του τὴν ἀληθινὴ Ζάκυνθο μὲ τὶς ὁμορφιὰς καὶ τὰ ψεγάδια τῆς, μὲ τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματά τῆς, ἀληθινά, τεχνικά, ἀπαραμίλλα.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ

Ἡ Ζάκυνθος τὸ 1790. (Κατὰ τὸν Castelan).

Τὸ ἐκκλησάκι "Ἅγιος Σπυρίδων στὸ "Ψῆλωμα,,
Μελανογραφία 'Α. Σάρτζεντ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΤΟΥ ΠΥΡΟΣ - ΤΟ ΖΟΟΔΡΑΧΜΟΝ ΕΠΑΘΛΟΝ

Ἐγνωρίσθημεν κατὰ τὴν ἐφηβικὴν μας ἡλικίαν. Ὁ Ξενόπουλος εἶχε ἐγγραφῇ εἰς τὰ Φυσικομαθηματικά, ἐναβρυνόμενος ὅτι ἐξέλεξε τὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπιστημῶν. Πρωτοετῆς φοιτηταί, μακρὰν τῶν οἰκογενειῶν μας καὶ τῶν περιορισμῶν τῆς ἐπαρχίας, ἀπελαμβάναμεν τὴν νέαν ζωὴν καὶ ἀνεζητούμεν ψυχικοὺς συντρόφους. Ἐγίναμεν ἀμέσως καὶ ἐμείναμεν ἔκτοτε φίλοι. Μᾶς προσήγγισε περισσότερο μίαν κοινὴ ἀγάπη πρὸς τὴν «φιλολογίαν». Φιλολογία καὶ δὴ ἐλαφρὰ φιλολογία ὠνομάζετο τότε ἡ ποίησις καὶ ἡ πεζογραφία, ἡ ὁποία σήμερον ἐπεκράτησε νὰ λέγεται λογοτεχνία. Ὁ Ξενόπουλος ἔγραφεν ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ Γυμνασίου. Εἶχε φθάσῃ ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον ὠπλισμένος μὲ ἓν πολυσέλιδον μυθιστόρημα, τὰ «Θαύματα τοῦ Διαβόλου», τὸ ὁποῖον νομίζω ὅτι καὶ ἐτύπωνε κατὰ δόσεις. Ἦτο βέβαιος ὅτι μὲ αὐτὸ θὰ κατακτήσῃ ἀμέσως τὴν δόξαν. Ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα, ποῦ μοῦ ἐδιάβαζε, διεφαίνετο ἔκτοτε τὸ τάλαντον τοῦ τεχνίτου, καὶ

τοῦ τὸ ἔλεγα. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅμως ἀπὸ τὸ «ἔργον», εἰμὴ μόνον ὅτι μία ἡρώς ὠνομάζετο («Μέρδα») καὶ μοῦ ἔδιδε μίαν πρωτότυπον αἰτιολογίαν, τὴν ὁποίαν ἐπίσης δὲν ἐνθυμοῦμαι, τῆς ἐκλογῆς τοῦ μὴ εὐόσμου τούτου ὀνόματος.

Δὲν ἐνθυμοῦμαι προσέτι ποῦ καὶ πῶς κατὰ πρῶτον ἐγνωρίσθημεν. Μία ὁμὰς συμφοιτητῶν ἀπὸ διαφόρους σχολὰς καὶ προελεύσεις εὐρέθημεν, ἄγνωστον πῶς, οἷονεὶ αὐτομάτως συνηνωμένοι εἰς ἓνα φιλολογικὸν ὄμιλον. Ἦσαν μεταξὺ αὐτῶν οἱ ἤδη ἀπελθόντες Ν. Σταματέλος καὶ Εὐστ. Βερροιώτης ἐκ Λευκάδος, Ἀβρ. Κωνσταντίνης καὶ Δ. Ἀμπελοράβδης ἐκ Ζακύνθου (συγκατοικοῦντες μετὰ τὸν Ξενόπουλον), Γ. Βαλαβάνης ἐξ Ἀθηνῶν, Ἀγῆσ. Ἀρτέμης ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ Ζαφ. Μάτσας, ὁ Χαρ. Γλένης, σπουδαστὴς τοῦ Πολυτεχνείου, ὁ Πέτρος Ἀποστολίδης (Νιρβάνας), προσετέθη δὲ κατόπιν, ἐπιφανεῖς ἐκ Ρωσσίας, μὲ ἐμμέτρους μεταφράσεις τοῦ Λερμοντώφ, ὁ Θεόδ. Βελλιανίτης. Ἐκ δὲ τῶν ἐπιμέτρους μεταφράσεων τοῦ Λερμοντώφ, ὁ Γρ. Σαουνάτσος, ὁ Ἀν. Σπουρζώντων ὁ Ξενόπουλος, ὁ Ἱπποκρ. Καραβίας, ὁ Γρ. Σαουνάτσος, ὁ Ἀν. Σπουρζώντων, οἱ ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Ἀντώνιος Κομοῦτοι, ἀργότερα δὲ ὁ Μιχ. Γιανγίτης, οἱ ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ κωμωδίας, καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ νοικαχίης, γράφων διηγήματα καὶ κωμωδίας, καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑπτανήσου καὶ Κυκλάδων. Οἱ πλεῖστοι ἐγράφαμεν στίχους. Ὁ Ξενόπουλος ἔκαυχᾶτο ὅτι δὲν ἔγραψεν οὔτε θὰ γράψῃ στίχους. Δὲν δύναμαι νὰ ἐγγυηθῶ ὅτι δὲν ὑπέκυψε ποτὲ εἰς τὸν πειρασμόν.

Συνεδριάζαμεν εἰς τὰ φοιτητικὰ μας δωμάτια ἢ εἰς τὰ καφενεῖα τῆς Νεαπόλεως. Μοιραίως ἐξευλιχόμεν εἰς φοιτητικὸν Σύλλογον. Πρόεδρος ὁ Βερροιώτης, ποιητὴς καὶ φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς, ὡς πρεσβύτερος ὄλων μας, ἀφοῦ μάλιστα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀριστ. Βαλαωρίτου, τοῦ ὁποίου ἦτο θαυμαστής, ἔτρεφε «φαβορίτες» κατὰ τὸ παλαιὸν Ἑπτανησιακὸν σύστημα. Τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν μεγάλῃν προεδρείαν τοῦ «Παρνασσού». Ἀνέ-ὁ Καραβίας, προαλειφόμενος ἔκτοτε διὰ τὴν προεδρείαν τοῦ «Παρνασσού». Ἀνέ-πτυξε τὸ πρόγραμμά μας ὑποσχόμενος νὰ φέρῃ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἀναμένοντες τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο μέλλον, ἐγκατεστάθημεν προσωρινῶς εἰς μίαν ἀπόκεντρον οἰκίαν τῆς Νεαπόλεως καὶ παρηλάσαμεν ἐκ περιτροπῆς ἀπὸ τοῦ βήματος, φιλοδοξοῦντες νὰ ὑπερφαλαγγίσωμεν τὸν «Παρνασσόν» καὶ τὸν τότε δρώντα ἀκόμη Σύλλογον («Βύρων»). Ὁ Φοιτητικὸς Σύλλογος ἔζησεν ὀλίγον περισσότερο ἀπὸ τὰ ρόδα.

Δὲν ἠδυνήθη νὰ παρακάμψῃ «τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα». Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχεν καὶ ἄλλη γενναία προσπάθειά μας, ἡ δι' ἐράνων ἐκδοσις τοῦ ἐβδομαδιαίου φύλλου «Ἀθῆναι», ὅπου τούλάχιστον εὐτυχήσαμεν νὰ βλέπωμεν ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδας τυπωμένα τὰ ἔργα τοῦ καλάμου μας. Ἐν τῷ μεταξύ ἤρχισαν νὰ μᾶς προσέχουν. Ὁ «Ζακύνθιος Ἀνθών» τοῦ Τσακασιάνου καὶ ἄλλα ἐπαρχιακὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια μᾶς εἶχαν ἀνοίξῃ τὰς στήλας των. Ἀνεγράφημεν καὶ ὡς συνεργάται εἰς τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ Ἀσωπίου. Ἐπηγάναμεν συχνὰ τὸ βράδυ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὅπου μᾶς προσεφέρετο καφὲς καὶ ὁ γέρω - Ἀσώπιος μᾶς διηγείτο σκανδαλώδη ἀνέκδοτα. Ἦτο καιρὸς πλέον νὰ καταλεχθῶμεν εἰς τὴν χορείαν τῶν λογοτεχνῶν, ἐν οἷς προεζήρχον, ὡς νέοι τότε ἀστέρες, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Δροσίνης, ὁ Πολέμης, ὁ Προβελέγγιος.

Αἰφνης προκηρύσσεται διαγωνισμὸς πρὸς συγγραφὴν ἑνὸς Ἑλληνικοῦ διηγήματος. Ἑλλανόδικος ἐπιτροπὴ, κρίσις, βραβεῖον τριακόσια δραχμαὶ καὶ δημοσιεύσις τοῦ ἔργου. Ὁ κύκλος μας ἐν συγκινήσει. Ὁ Ξενόπουλος προτρέπει, ἐνθαρρύνει, θίγει τὴν εὐαίσθητον χορδὴν. «Καλὴ εὐκαιρία, νὰ διαγωνισθῶμεν, νὰ γράψωμεν». Καὶ ἐγράφαμεν. Τὰ νομικά, τὰ ἱατρικά καὶ αὐτὰ τὰ μαθηματικά τοῦ

Ξενοπούλου εἰς τὰ μετόπισθεν. Ἀναζητήσεις θεμάτων, ἀναγνώσεις ἐν κοινῷ, γράφε, σβύνε. Ἄλλ' ὁ Ξενόπουλος εἶχε γίνῃ μυστηριώδης.

— Σὺ τί γράφεις, Γρηγόρη;

Ὁ Γρηγόρης ἀπήντα μὲ ἐν πονηρὸν μειδίαμα.

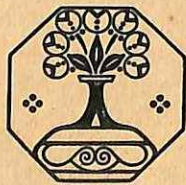
Ἐφθασε τέλος ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Μεταξὺ τῶν ὑποβληθέντων προεκάλεσε τὴν πρόσοχὴν ἐν διήγημα μὲ τὸν αἰνιγματώδη τίτλον («Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τὸ τριακοσιόδραχμον ἔπαθλον»). Ὁ συγγραφεὺς ἔπαιζε μὲ τοὺς κριτάς. Ἦτο τὸ μυστικὸν τοῦ Ξενοπούλου.

«Τὸ τριακοσιόδραχμον ἔπαθλον» δὲν ἔλαβε τὸ ἔπαθλον. Μεταξὺ τῶν διαγωνιζομένων ἦτο καὶ ὁ Δροσίνης μὲ ἐν ὠραῖον διήγημά του. Ἐκεῖνο φυσικὰ ἐβραβεύθη.

Ἐλαβεν ὅμως ἄλλο βραβεῖον ὁ Ξενόπουλος. Αὐτὸ τὸ ἔδωκεν ὁ ἴδιος εἰς ἐαυτόν. Τὸ «Τριακοσιόδραχμον ἔπαθλον» δὲν ἦτο ἀλόγιστον νεανικὸν τόλμημα. Ἦτο σπινθὴρ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν φλόγα ἐνὸς ἐκκολαπτομένου καλλιτέχνου. Ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα του, τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς εἰς τὸ πεδῖον τῶν λογοτεχνικῶν ἀγῶνων. Τοῦ ἀπεκάλυψε τὰς δυνάμεις του, τοῦ ἐνέπνευσε τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ τὸν ὠδήγησεν πρὸς τὸν πραγματικὸν προορισμόν του.

Ἀπὸ τὸν νεανικὸν φιλολογικὸν ὄμιλον οἱ πλεῖστοι ἐτράπησαν εἰς ἄλλα ἔργα. Εἰς τὸν πλουτισμόν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν πολιτικὴν. Ὁ Ξενόπουλος τὰ παρεμέρισε ὅλα, ἀκόμη καὶ τὰ προσφιλῆ του μαθηματικά. Ἠκολούθησε μόνην τὴν ἔμφυτον ὁρμήν του πρὸς τὴν τέχνην, ἔμεινε πάντοτε ἀποκλειστικὸς λάτρης καὶ ἐργάτης τῆς Μούσης. Αὐτὴ σήμερον τοῦ ἀπονέμει τὸ («Ἐπαθλον»).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Σ. ΜΑΤΕΣΙΣ

ΤΟ ΑΣΥΛΟΝ ΑΝΙΑΤΩΝ ΚΡΙΤΙΚΩΝ

Δὲν ἤξεύρω ἂν ὁ σεβαστὸς φίλος—φίλος κατὰ τὴν παλαιὰν καλὴν ἐποχὴν ποὺ ἔδεναν τὰ σκυλιὰ μὲ τὰ λουκάνικα—κ. Γρηγόριος Ξενόπουλος διατηρῇ ἀκόμη ἀκονισμένη τὴ μνήμη του καὶ ἂν θυμᾶται ὅλα τὰ ἐπεισόδια τῆς περασμένης ζωῆς του μεταξὺ τῶν ὁποίων θὰ ἀφηγηθῶ ἓνα. Ὁ τότε ἐπίσης φίλος καὶ συνάδελφος κ. Κ. Μιχαλόπουλος, ὁ μέχρι ψυχώσεως τακτικὸς θαμὼν τοῦ θεάτρου, ὁ γνώστης κάθε παρασκηνίου καὶ ἀπορρήτου τοῦ παρασκηνίου, ὁ ἀγαπητὸς καὶ συμπαθὴς φίλος ἀρρένων καὶ θηλέων ἡθοποιῶν, εἶχε τὴν κακὴν συνήθειαν, τὸ ἐξωφρενικὸ ἐλάττωμα, νά... κοιμᾶται στὴ θέσι του κατὰ τὰ μέσα κάθε θεατρικῆς παραστάσεως. Δὲν ξεύρω ποῖα ἐπίδρασι εἶχε κάθε ἔργον στὴν ἰδιοσυγκρασίαν του ὥστε νὰ τὸν ἀποκοιμίζῃ μὲ πολλὴν εὐκολίαν, ξεύρω ὅμως ὅτι καὶ τοῦ κ. Ξενοπούλου τὰ ἔργα τὴν αὐτὴν εἶχαν ἐπίδρασιν. Ἐνα βράδυ στῆς Κοτοπούλῃ κατελήφθη, ὅπως πάντοτε, ὁ κ. Μιχαλόπουλος νὰ ἀναπαύεται εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ Μορφέως. Τὸ πρᾶγμα καταντοῦσε ἐξωφρενικὸ καὶ... σκανδαλῶδες γιατί συχνὰ διαβάσαμε στὰς ἐφημερίδας καὶ κριτικὴ τοῦ ἰδίου δι' ἓνα οἰονδήποτε νέον ἔργον. Τί εἶδους κριτικὴ θὰ ἔγραφε ἄνθρωπος ποὺ ἐκοιμᾶτο στὴ θέσι του; Ὁ κ. Ξενόπουλος μ' αὐτὸ τὸ φαινόμενον κατελαμβάνετο ἀπὸ ἱερὰν καὶ δικαίαν ἀγανάκτησιν. Δὲν μπορούσε νὰ τὸ χωνέψῃ.

— Πῶς διάβολο μπορεῖ νὰ κρίνῃ τὸ ἔργο μου αὐτὸς ὁ τρομερὸς φίλος μας;

Διεξεδίκει δὲ τότε ὁ κ. Μιχαλόπουλος καὶ θέσιν εἰς τὴν Ἑταιρίαν Θεατρικῶν συγγραφέων, διότι εἶχε κάποτε δημιουργήσῃ μερικὰ μικρὰ ἔργα, ἐξέδιδε δὲ καὶ τὸ φιλολογικὸν ἡμερολόγιον («Διάττων Ἀστὴρ»). Ὁ κ. Ξενόπουλος δὲν εἶχε ποτὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ γίνῃ κριτὴς τῶν ἔργων ἐκείνων καὶ νὰ ἐκδικηθῇ. Ἐσκέφθη ὅμως νὰ ἐκδικηθῇ κατ' ἄλλον τρόπον, ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησίμευεν ἴσως καὶ ὡς φάρμακον θεραπείας τοῦ ἐλαττώματος τοῦ κ. Μιχαλοπούλου. Καὶ ἓνα βράδυ προτοῦ τελειώσῃ ἡ τρίτῃ πρᾶξις ἐνὸς ἔργου, τὸ ὁποῖον παρηκολούθει κοιμώμενος, ὅπως πάντοτε, τὸν ἐπλησίασεν ἓνας ἀπεσταλμένος τοῦ κ. Ξενοπούλου καὶ τοῦ ψιθύρισε στὸ αὐτί.

— Κώστα, ξύπνα. Τὸ γραφεῖο σου καίγεται!

Εἶχε δὲ γραφεῖον παραπλεύρως τῆς εἰσόδου τοῦ θεάτρου Κοτοπούλῃ, γραφεῖον τύπου καὶ ἀνταποκρίσεων καὶ κέντρον κάθε φίλου ἡθοποιῶν καὶ μή. Ὁ κ. Μιχαλόπουλος ἐτινάχθη ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ ἔσπευσε πρὸς τὴν ἐξοδὸν παρασύρων τὰ πάντα, ἀλλ' ἐκεῖ εὐρέθη ἐν μέσῳ κύκλου συγγραφέων καὶ δημοσιογράφων μετέπι κεφαλῆς τὸν κ. Ξενόπουλον.

— Ποῦ εἶναι ἡ φωτιά; Ποῦ εἶναι;

— Ἡ φωτιά εἶνε.... στὰ μπατζάκια σου, Κώστα. Ἄλλοτε νὰ μὴ κοιμᾶσαι καὶ βλέπεις φωτιὰς στὸν ὕπνο σου.

Καὶ ἀπήχθη εἰς τὸ γραφεῖον του ὅπου ὑπεχρεώθη νὰ ἀγρυπνήσῃ καὶ νὰ γράψῃ κριτικὴν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶδε. Τὴν ἐπομένην ἡ θέσις του ἦταν κενή. Ἀλλὰ μία ἐπισταμένη παρακολούθησις τῶν νυκτερινῶν του κινήσεων ἀπεκάλυψεν ὅτι παρηκολούθει τὰ ἔργα ἀπὸ τὸ ὕψος ἐνὸς θεωρείου, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε παραχωρήσει ἡ Μαρίκα Κοτοπούλῃ. Καὶ τότε ὁ κ. Ξενόπουλος ἀνέλαβε νὰ βαπτίσῃ τὸ θεωρεῖον. Καὶ τὸ ὠνόμασε «Ἀσύλον ἀνιάτων Κριτικῶν» ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας καὶ τὰς εὐχὰς συγγραφέων καὶ δημοσιογράφων.

Ι. Δ. ΚΟΥΤΗΦΑΡΗΣ

ΨΥΧΑΡΙΣΤΗΣ!

Θά ἦμουν δεκατεσσάρων χρονῶν, μαθητὴς τῆς δευτέρας Γυμνασίου, ὅταν ὁ Νίκος Παπαδόπουλος τῆς «Διαπλάσεως τῶν Παίδων» μᾶς παρουσίασε σπῆτι μας ἕνα νέο εἴκοσι δύο περίπου ἔτων, ἕνα ὠραῖο νέο μὲ μεγάλο μακρὺ καστανόξανθο μουστάκι.

— Ένας νέος μας συγγραφεὺς—μᾶς λέγει συσταίνοντας τὸν «Φαίδωνα».

Ἐμείνα μὲ τὸ στόμα ἀνοικτό. Ὁ ὠραῖος ἐκεῖνος καὶ τόσο νέος «συγγραφεὺς» μοῦ φάνηκε σὰν ἡμίθεος.

Μετὰ δύο χρόνια ἀπὸ τῆς γνωριμίας μας, ἕνα βράδυ ὁ Ξενόπουλος μᾶς παρουσίασε σπῆτι μας τὸν Γιάννη Ψυχάρη, ποὺ εἶχε ἔρθει ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὸ Παρίσι.

Ἦμουν ἕνας ἀπὸ τοὺς θαυμαστάς του καὶ θυμοῦμαι ἀκόμα μιὰ μαθητικὴ μου περιπέτεια ποὺ μοῦ κόστισε τρεῖς μέρες ἀποβολὴ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο. Στὴν τρίτη τάξη εἶχαμε ἐλληνιστὴ τὸν Μπουκουβάλα, ἕνα καθηγητὴ ἔξω ἀπὸ τὴ ρουτῖνα τῆς ἐποχῆς του.

Στὶς «ἐκθέσεις ἰδεῶν» ἔπαιρνα πάντα ἄριστα. Μιὰ μέρα μᾶς ἔδωκε θέμα τὴν «Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι». Ἦσαν ἀκριβῶς οἱ μέρες ποὺ ὁ Ξενόπουλος μᾶς εἶχε φέρει τὸν Ψυχάρη σπῆτι. Δὲν ξέρω πῶς μοῦ κατέβηκε νὰ γράψω τὴν ἐκθεσὴ μου σὲ καθαρὴ ψυχαρικὴ γλῶσσα. Θυμοῦμαι μιὰ φράση μου:

«Κ' ὕστερα ἀπὸ τὴ θυσία ὁ Αἴολας θ' ἀνοίγε διὰ πλάτα τ' ἀσκιά του νὰ φυσηξοῦνε οἱ ἀέριδες στὰ πανιά τῶν καραβιῶν τῶν Ἀχαιῶν...».

Τὸ Σάββατο περίμενα τρέμοντας τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πραξικοπήματος, λέγοντας ἀπὸ μέσα μου:

— Ξενόπουλε! Ξενόπουλε! τί θὰ μοῦ σκαρώσης μὲ τὸν Ψυχάρη σου!...

Ὁ καθηγητὴς μπῆκε στὴν τάξη, διάβασε δυὸ-τρεῖς, τίς καλύτερες, ἐκθέσεις, ἐπέστρεψε τὰ τετράδια στοὺς μαθητάς, καὶ φεύγοντας φώναξε:

— Ὁ Λαδόπουλος νὰ ἔρθῃ στὸ Γυμνασιάρχεῖο!

— Ποιὸς σοῦ ἔμαθε νὰ γράφῃς τέτοια γλῶσσα; μοῦ εἶπε σὰν πῆγα.

— Ὁ κ. Ξενόπουλος, κ. Καθηγητά, ὁ κ. Ξενόπουλος μὲ γνώρισε μὲ τὸν κ. κ. Ψυχάρη... ἐτραύλισα.

— Ὡστε ὁ Ξενόπουλος σοῦ ἔμαθε νὰ γράφῃς «τῶν Ἀχαιῶν»; Μὰ ὁ κ. Ξενόπουλος καὶ ὁ κ. Ψυχάρης ξέρουν πρῶτα τὴν ἀρχαία Ἑλληνική. Ἐσὺ ξέρεις μὲ τί ὁμοιοκαταληκτεῖ τὸ «Ἀχαιῶν»; μὲ τὸ «Ὀνε»!

Κεραυνός! Ἐμπαινε κείνη τὴ στιγμή ὁ Γυμνασιάρχης καὶ ἄκουσε τίς φωνὲς τοῦ Μπουκουβάλα.

— Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀναιδέστατος, ὁ ἀσεβέστατος ποὺ σοῦ ἔγραψε «ὁ Αἴολας» καὶ «οἱ Ἀχαιῶνες»; Ἐξω, ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα αὐτή... ἀνόητον μεράκιον. Σὲ ἀποβάλλω δι' ἕνα μῆνα...

Φυσικὰ τὰ πράγματα διορθώθηκαν καὶ μετὰ τρεῖς μέρες μὲ ἐδέχθησαν.

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΑ ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ

Ὅχι μονάχα θαύμαζα, μὰ καὶ τὸν ἀγαποῦσα τὸν Ξενόπουλο ἀπὸ παιδί, μαθητὴς στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα τῆς Φιλιππούπολης, κοντεῦουν σαράντα χρόνια!

Ἐκεῖ στὶς ὄχτες τοῦ Ἐβρου, ἀνάμεσα στὰ χιονισμένα βουνὰ τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Αἵμου, τόσο μακριὰ ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶχα ἀπὸ τότες τὴν πετριά τῆς πόλης καὶ τοῦ δημοτικισμοῦ. Διάβαζα ὅ,τι μοῦ τύχαινε: ἀπὸ Παράσχο ἴσαμε Δροσίνη, ἀπὸ Σπανδωνὴ ἴσαμε Ξενόπουλο. Οἱ μαθητὲς τοῦ Οἰκοτροφείου εἶχαμε καταρτίσει μιὰ βιβλιοθηκούλα. Ἀπὸ ἐράνους ἀναμεταξύ μας παραγγείλαμε μερικὰ βιβλία στὴν Ἀθήνα καὶ γραφτήκαμε συνδρομητὲς στὴν «Ἐθνικὴ Ἀγωγή» τοῦ Δροσίνου. Στὸ ἀναμεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς μας μᾶς χάρισαν κάμποσα βιβλία λογοτεχνικὰ καθὼς καὶ μερικοὺς τόμους ἀπὸ τὸ «Ἡμερολόγιο» τοῦ Σκόκου καὶ τῆς «Ποικίλης Στοᾶς» τοῦ Ἀρσένου. Μέσα στὰ βιβλία αὐτὰ εἶταν «Οἱ νησιώτικες ἱστορίες» τοῦ Ἑφταλιώτη, ἡ «Λυγερὴ» τοῦ Καρκαβίτσα, οἱ τρεῖς τόμοι τῶν ποιημάτων τοῦ Παράσχου, ἡ «Ἀθήνα μας» τοῦ Σπανδωνῆ, τὸ «Πεντακοσιόδραχμον Ἐπαθλον» τοῦ Ξενοπούλου.

Ἀλλὰ σ' ἕναν τόμο τοῦ «Ἡμερολογίου» τοῦ Σκόκου ὑπῆρχε τὸ διήγημα «Λιτανεῖα» τοῦ κ. Ξενόπουλου. Αὐτὸ ξετρέλλαινε ὅλους τοὺς μαθητὲς, γιατί τὸ θέμα του εἶτανε παρμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ τους. Τὸ γυμνάσιο τῆς Ζάκυνθος μετακόμιζε ἀπὸ τὸ παλιὸ τοῦ οἴκημα στὸ καινούργιο. Κ' οἱ μαθητὲς τῆς Δ' τάξης, ποὺ κουβαλοῦσαν τὰ ὄργανα τῆς Φυσικῆς, αὐτοσχεδιάσανε ἀμέσως μιὰ λιτανεῖα κ' ἔτσι γελοιοποιώντας καὶ τὴν Ἐπιστῆμη καὶ τὸ Θάνατο ἀναστάτωσαν τὴν κοινωνία τῆς ἐπαρχιακῆς πόλης. Κατὰ σύμπτωση αὐτὸ τὸ ἴδιο εἶχαμε κάνει κ' ἐμεῖς ἐκείνην τὴ χρονιά. Εἶχαμε μετακομίσει ἀπὸ τὸ παλιὸ χτίριο τοῦ Διδασκαλείου στὸ καινούργιο μὲ τίς μαρμάρινες κολόνες, ποὺ εἶχε χτίσει ὁ Μαρασλῆς, πανομοιότυπο σχεδὸν μὲ τὸ ἐδῶ χτίριο τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου. Στὴ μετακόμιση κάναμε κ' ἐμεῖς μιὰ λιτανεῖα καὶ παίζαμε φανφάρα. Ἐτοί ὁ Ξενόπουλος μπῆκε στὴν καρδιά μας. Λὲς κ' εἶχε γράψει τὸ διήγημά του γιὰ μᾶς. Τὸν ἀγαπήσαμε σὰ σύντροφό μας καὶ σὰ... συνένοχο!

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Πλατεῖα Ρούγα.

Ο ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Ὁ Ξενόπουλος ἐλάτρευε καὶ λατρεύει τὴ Ζάκυνθο¹ σὲ πείσμα μερικῶν καλοθελητῶν, ποὺ ὅταν παίχτηκεν ὁ «Κακὸς Δρόμος» στὸν κινηματογράφο, θελήσανε κάτι νὰ ποῦν γιὰ κεῖνον ποὺ τόσα ἡ Ζάκυνθο τοῦ χρωστᾷ.

Τὸ 1931, ὡς γνωστόν, ὁ Ξενόπουλος ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς μὲ 25 ψήφους, τὴν ὥρα ποὺ ὁ κ. Πῶπ λάβαινε 7 καὶ ὁ ἀείμνηστος Μπάμπης Ἀννινὸς 3. Πρώτη πράξη τοῦ Ξενόπουλου μετὰ τὴν ἐκλογή του ἦταν νὰ στείλῃ στὸ Δήμαρχο Ζακυνθίων κ. Μερκάτη τὸ πάρα κάτω τηλεγράφημα:

ΔΗΜΑΡΧΟΝ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ

Ζάκυνθον

Ἐξελέγην σήμερον Ἀκαδημαϊκός. Εἶμαι εὐτυχὴς διότι μοῦ ἔλαχεν ὁ κληρὸς ν' ἀντιπροσωπεύσω ὡς Ζακύνθιος λογοτέχνης εἰς τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν καθίδρυμα τοῦ ἔθνους τὴν πατρίδα τοῦ Γενάρχου τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Δήμαρχος τὸ ἀνήγγειλε μὲ ἀνέκφραστη χαρὰ στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο, ποὺ τὸν ἐξουσιοδότησε νὰ στείλῃ τὴν πάρα κάτω τηλεγραφικὴν ἀπάντησιν.

1. Στ' ἀπομνημονεύματά του «50 χρόνια φιλολογικῆς ζωῆς», λέγει κάπου ὁ Ξενόπουλος:

«Ὡς τὰ εἰκοσὶ μου χρόνια ἤμουν Ζακυνθινός. Ἐπειτα ἔγινα Ἀθηναῖος, καὶ μόνον ἀραιὰ καὶ ποῦ ἐπισκεπτόμουν τὴν πατρίδα μου, ὡς ποὺ ἤρθε καιρὸς — θὰ εἶναι τώρα εἰκοσιπέντε χρόνια — ποὺ ἔπαψα ὅλως διόλου νὰ πηγαίνω. Ἀλλὰ δὲν ἔπαψα ποτὲ καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶ, νὰ τὴ λατρεύω, νὰ τὴ νοσταλγῶ. Ποτὲ δὲν κατάφερα νὰ γίνω καθαυτὸ Ἀθηναῖος. Ἐμείνα στὸ βάθος πάντα Ζακυνθινός. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἔργα μου, ποὺ τυπικὰ διακρίνονται σὲ ζακυνθινὰ, ἀθηναῖκα καὶ μικτά, εἶναι ὅλα ζακυνθινά...»

ΓΡΗΓ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ

Ἀθήνας

Ὁ Δῆμος Ζακυνθίων εὐτυχὴς ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι ὅτι ἐτιμήθη ἐν τῷ προσώπῳ ἀξίου τέκνου του, διὰ τῆς ἀναδείξεως ὑμῶν ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, διαδηλοῦ τὴν ἐγκάρδιον χαρὰν ὅλων τῶν συμπολιτῶν μας, ὅτι ἡ ὥραία μας Ζάκυνθος λαμπρύνεται πάντοτε ἀπὸ τὴν αἵγλην ἣν προσέδωκαν αὐτῇ οἱ κορυφαῖοι εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον διετράνωσε τὴν ἀγαλλίασίν του ἐπὶ τῷ γεγονότι διὰ χειροκροτημάτων καὶ μὲ ἐξουσιοδότησε νὰ βεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι αἰσθάνεται ὑπερφάνειαν ὅτι κατ'ἀλέγει μετὰ τῶν δημοτῶν του τὸν ἀκτινοβόλον νέον Ἀκαδημαϊκόν. Σφίγγω θερμὰ τὸ χέρι σας, μὲ ἀγάπην.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΕΡΚΑΤΗΣ
ΔΗΜΑΡΧΟΣ

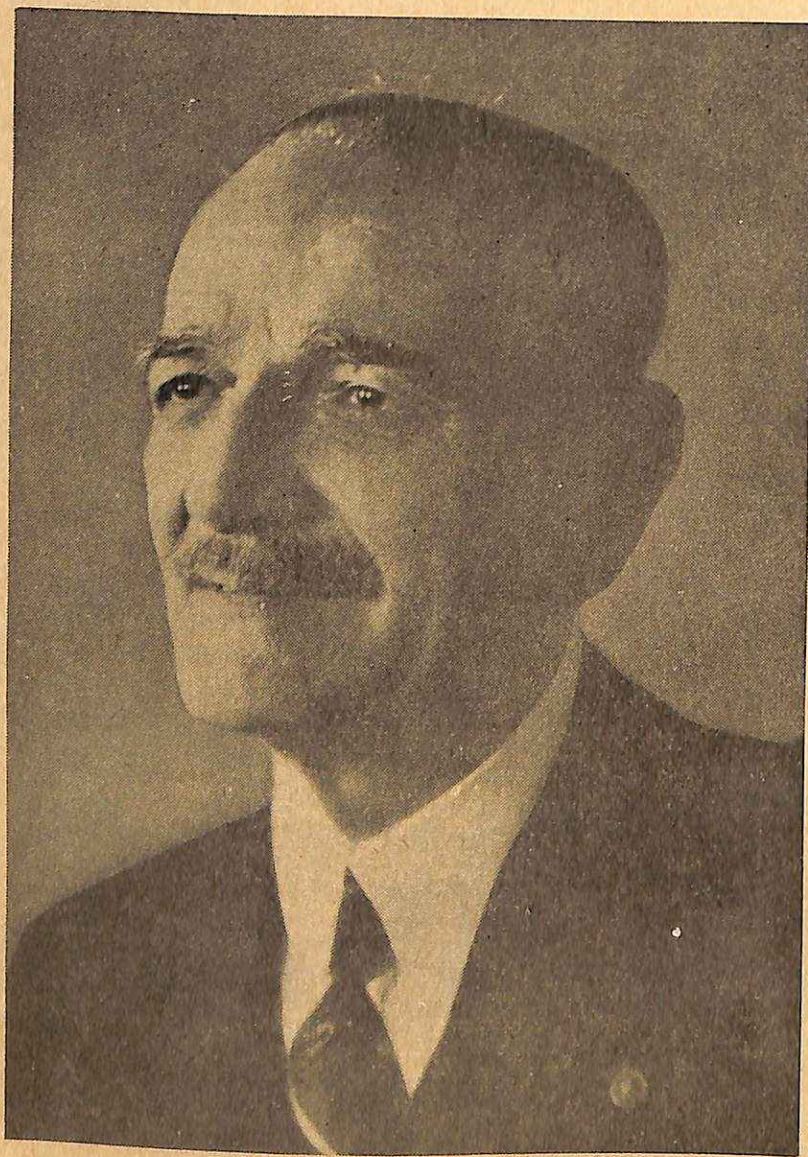
Στὴν ἀπάντησή του ὁ Ξενόπουλος γράφει μετὰ τῶν ἄλλων:

«... Εἶχον πολλὰς ἐκδηλώσεις συμπαθείας αὐτὰς τὰς ἡμέρας, ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς γλυκυτάτης μου πατρίδος προερχομένη δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ μὲ συγκινήσῃ ἰδιαιτέρως. Ἀλλωστε τὸ πρὸς ὑμᾶς καὶ τὴν Ζάκυνθον τηλεγράφημά μου, ἦτο τὸ πρῶτον μου κίνημα εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγγελίαν τῆς ἐκλογῆς μου, ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ. Διότι ἡ Ζάκυνθος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ φυσικὴ μου πατρίδα, ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματικὴ μου. Εἰς αὐτὴν ὀφείλω τὰ πάντα καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἐνεπνεύσθην τὰ περισσότερα λογοτεχνικά μου ἔργα...»

Ὁφείλει τὰ πάντα στὴ Ζάκυνθο... Μὰ μήπως ἡ Ζάκυνθος — ἡ σημερινὴ ξεπεσμένη πνευματικῶς Ζάκυνθος — δὲν ὀφείλει τὴ φήμη τῆς στὸν Ξενόπουλο; Καὶ μήπως τὸ γεγονός, ποὺ πρώτη του σκέψις καὶ πράξις μετὰ τὴν τιμητικὴν ἐκλογή ἦταν νὰ τὸ γνωρίσῃ στὴν πατρίδα του, δὲν φανερώνει γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ τὴν στοργὴν τοῦ γιὰ τὸ νησί ποὺ ὕμνησε μὲ ἔξοχες σελίδες, κάνοντας νὰ τὴν ἀγαποῦνε καὶ κεῖνοι ἀκόμη ποὺ ποτὲ δὲν τὴν ἐπισκεφθῆκαν;

Καὶ ὅμως βρέθηκαν ἄνθρωποι νὰ ποῦν πῶς τὴν δυσφημεῖ!

ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΩΝΤΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ "ΠΡΟΟΔΟΥ".

Ο Ἀκαδημαϊκὸς κ. Γρ. Ξενόπουλος

(Τελευταία φωτογραφία ἀπὸ τὸν κ. Ζωγράφον)

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ πολύμορφο καὶ πλούσιο ἔργο τοῦ Ζακυνθινοῦ συγγραφέα θὰ πίστευε κανεὶς πὺς δὲν τοῦ ἄφησε καιρὸ γι' ἀλληλογραφία. Κι' ὅμως δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχει δεῦτερος πού ν' ἀντάλλαξε τόσα γράμματα στὴ ζωὴ του!

Στὰ πενήντα χρόνια τῆς συνεργασίας του στὴ «Διάπλαση τῶν παιδῶν», ὁ Φαίδων διάβασε κι' ἀπάντησε τὸλιγώτερο σ' ἑκατὸ χιλιάδες Διαπλάσσουλα, ἀφοῦ κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν εἴμπορε νὰ πεῖ πὺς ἔμεινε ἔστω καὶ μιὰ φορὰ ἀναπάντητο. Καὶ τώρα ἀκόμα στὰ γερατειά του, ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει ὁ ἴδιος τὴ στήλη τῆς ἀλληλογραφίας καὶ νὰ ξέρει ἀπ' ἔξω κι' ἀνακατωτὰ τὰ ψευδώνυμα, τὰ ἐπίθετα καὶ τὴ... λογοτεχνικὴν ἀξία καὶ τοῦ πιὸ μικροῦ νεοφώτιστου.

Πολλὲς ἄλλες χιλιάδες γράμματα—τῆς μητέρας του, θαυμαστῶν του γνωστῶν κι' ἄγνωστων, συνεργατῶν καὶ φίλων του—ἔλαβε στὸ πολύχρονο συγγραφικὸ του στάδιο πού, ἂν ὄχι σ' ὅλα, σ' ἀρκετὸ ποσοστὸ σίγουρα θ' ἀπάντησε. Καὶ σήμερ' ἀκόμα, κάθε σούρουπο, πού ξαναρχίζει τὴν ἐργασία του ἔπειτ' ἀπὸ τὴ μεσημεριανὴ διακοπὴ, τὸν περιμένει πάντα ἓνα ὁλόκληρο βουνὸ ἀλληλογραφίας.

Παρευρέθηκα μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες στὸ διάβασμά της.

—Τίνος εἶναι τοῦτο;

—Τοῦ τάδε...

—Τί λέει;

Κι' ἡ ἀναγνώστριά του διαβάξει ὁλόκληρο τὸ γράμμα. Γιατὶ τώρα τελευταῖα ὁ συγγραφέας τῆς Στέλλας Βιολλάντη δὲ βλέπει καλά. Ἦταν φυσικὸ ἔπειτ' ἀπὸ τόσων χρόνων ἀδιάκοπη ἐργασία νὰ κουρασθοῦν τὰ μάτια του, νὰ προσβληθοῦν ἀπὸ καταρράκτη. Βρέθηκ' ἔτσι ἀναγκασμένος νὰ προσλάβει δυὸ παλιὲς Διαπλάσσοπούλες, μιὰ γιὰ τὰ γράμματα καὶ μιὰ γιὰ τὰ βιβλία πού, σὰν Ἀκαδημαϊκός, λογοτέχνης καὶ κριτικός, εἶν' ἀναγκασμένος νὰ παρακολουθεῖ γιὰ νὰ ἐνημερώνεται.

Ἀκόμα καὶ τὶς συνέχειες τῶν μυθιστορημάτων του καὶ ἀπομνημονευμάτων, πού διαβάξει κάθε βράδυ προτοῦ προχωρήσει πάρα κάτω, καὶ τὰ ἴδια του ἀκόμα τὰ χειρόγραφα (πού κατοπινὰ γράφει, ἀφήνοντας τὸ ἐξασκημένο χέρι του νὰ τρέχει), πρὶν τὰ δώσει γιὰ δημοσίευσιν, τοῦ τὰ διαβάξει ἡ ἀναγνώστριά, ἀπὸ τὸ φόβο μήπως ξανάγραψε στὴν ἴδια γραμμὴ ἢ μήπως πῆδησε μιὰ συλλαβὴ ἢ μιὰ λέξη. Περιέργο, ὥστόσο, πού καὶ τώρα ἀκόμα ὁ γραφικὸς του χαρακτήρας εἶναι σωστὸ κομποτέχνημα...

Γιὰ κάθε ἄλλον, ἡ ζωὴ αὐτὴ θὰ καταντοῦσε μαρτυρικὴ. Ἀλλ' ὁ Ξενόπουλος μὲ τὴ μοιρολατρεία, τὴν αὐτοκυριαρχία καὶ αἰσιοδοξία του τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ δημιουργικὴ, ἀφήνοντας σ' ὅποιον τὸν βλέπει νὰ δουλεύει μὲ τέτοιους ὁρους ἓναν ἀπέραντο θαυμασμό γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ συγγραφέα.

Μὲ μιὰ ἐγχείριση—λέει ὁ γιατρὸς—θὰ τοῦ ξανάρθει τὸ φῶς σὰν πρῶτα.

Ἄλλ' εἶναι καιρός, θαρρῶ, νὰ πληροφορηθεῖ τὸ Κράτος ἀπὸ τὸ σημείωμά μου τοῦτο τὴν κατάστασιν τοῦ ἐπιφανοῦς καὶ γηραιοῦ Ἑλλήνα πεζογράφου καὶ δραματογράφου γιὰ νὰ λάβει τὰ ἴδια τιμητικὰ μέτρα ποὺ πῆρε γιὰ τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Καμπούρογλου.

Στὰ ἀπομνημονεύματά του «Πενήντα χρόνια φιλολογικῆς ζωῆς», λέει κάπου ὁ Ξενόπουλος γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ, τελειόφοιτος στὸ Πανεπιστήμιο, ἄφηνε τὴν ἐπιστήμη γιὰ ν' ἀφοσιωθεῖ στὴ λογοτεχνία.

«Μὲ εἶχαν γλυκάνῃ τὰ κέρδη, ποὺ δὲν τὰ περίμενα τόσο γρήγορα, κι' ἅμα ἔλαβα τὴν πρότασιν τοῦ Δροσίνῃ ν' ἀναλάβω ἀρχισυντάκτης στὴν Ἑστία, ἀποφάσισα νὰ τὴ δεχθῶ χωρὶς δισταγμό. Εἶχ' ἔλθῃ πιά ἡ ὥρα νὰ διαλέξω μεταξὺ Ἑπιστήμης καὶ Λογοτεχνίας. Δὲν ἦταν δυνατό νὰ κάνω καὶ τὰ δύο. Κι' ἐπειδὴ εὗρισκα ὅχι μόνο πὼς γράφοντας θὰ κέρδιζα περισσότερο παρὰ σὰν ἐπιστήμονας, ἀλλὰ καὶ θὰ εὐδοκίμοῦσα σὰ λογοτέχνης περισσότερο, ἄφησα τὴν Ἑπιστήμη γιὰ ν' ἀφοσιωθῶ σ' ἐκεῖνο ποὺ μὲ τραβοῦσε μὲ περισσότερὴ δύναμη.

«Αὐτὸ τὸ μετάνοισα τάχα ποτέ; Ἐ, ὅχι βέβαια, ὅταν ἔβλεπα τὴ φήμην μου νὰ μεγαλώνῃ ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον, οὔτε ὅταν ἐκέρδιζα χιλιάδες, ἑκατοντάδες χιλιάδων, ἀπὸ τὴν ἐργασία μου σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ, ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τῶν βιβλίων μου καὶ τὶς ἀμέτρητες παραστάσεις τῶν θεατρικῶν μου ἔργων· οὔτε βέβαια ὅταν ἡ Ἀκαδημία μοῦ ἄνοιξε τὴ θύρα τῆς καὶ μὲ δέχθηκε, ἂν καὶ χωρὶς δίπλωμα, σὰν ἰσότιμο μὲ τοὺς διπλωματούχους τῆς... Ἄλλ' αὐτὸ τὸ μετανοιῶνω τώρα. Ἐπρεπε νὰ συλλογισθῶ πὼς ζῶ στὴν Ἑλλάδα, πὼς μποροῦσα νὰ φθάσω —ὅπως ἔφθασα— καὶ στὰ γεράματα, καὶ πὼς στὴν Ἑλλάδα μόνο οἱ λογοτέχνες, οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, δὲν εἶναι ἐξασφαλισμένοι. Ἄν γινόμουν καθηγητής, δὲν θὰ εἶχα ἴσως οὔτε τὸ δέκατο τῆς λογοτεχνικῆς ἐργασίας, ποὺ μπόρεσα νὰ κάμω σὲ μισὸν αἰῶνα. Ἀλλὰ θὰ εἶχα ἐξασφαλισμένα τὰ γηρατειά μου. Τώρα δὲν τὰ ἔχω. Καὶ μὲ τρόμο βλέπω τὸ μέλλον, τὴν ἡμέρα ποὺ δὲν θὰ μπορῶ πιά νὰ ἐργάζομαι, καὶ θ' ἀπομείνω μὲ μιὰ συνταξοῦλα ἀπὸ 1.400 δραχμῆς, ποὺ μοῦ δίνει τὸ Ταμεῖον Συντάξεων ἐργατῶν Θεάτρου!»

Ἴσως νᾶταν ἀκριβῶς ἡ ἀνησυχία του γιὰ τὴν κατάστασιν τῶν ματιῶν του ποὺ σπρωξε τὸν Ξενόπουλο νὰ ἐξομολογηθεῖ τὴν ἀγωνία του αὐτῇ, ποὺ εἶχε ζωερὴ ἀπὴχηση στὸν ἑλληνικὸ κόσμον τῶν Γραμμάτων.

Ὁ Μυριβήλης ἀναδημοσιεύοντάς την, σ' ἓνα χρονολογούμενόν του μὲ τὸν τίτλον «Φωνὴ Πικρίας»¹ γράφει τὰ ἑξῆς:

«Εἶμαι βέβαιος πὼς αὐτὴ ἡ περικοπὴ, ποὺ εἶναι μιὰ κραυγὴ πικρίας σπαρακτικῆς, θὰ κάνῃ σὲ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπον τὴν ἐντύπωσιν ποὺ ἔκαμε καὶ σὲ μένα ὅταν τὴν διάβασα. Μὲ ξάφνισε μὲ τὴν ὀδυνηρὴ τῆς ἀποκαλυπτικότητά καὶ μ' ἔκαμε νὰ σταματήσω καὶ νὰ συλλογισθῶ πολὺ πάνον αὐτῇ.

Ἀλήθεια λοιπόν, εἶναι δυνατόν καὶ εἶναι ἐπιτετραμμένο, ὁ Ξενό-

1. Ἐφ. «Ἑθνικὴ», 5-12-38. Πρβλ. καὶ Μετῆν Νικολαΐδην «Πνευματικὴ Ζωή».

πουλος, ὁ πατέρας καὶ δημιουργὸς τῆς σημερινῆς μας πεζογραφίας καὶ τοῦ σημερινοῦ μας θεάτρου, νὰ ζῇ τὰ θαλερά του γεράματα μέσα σὲ μιὰ τέτοια ἀγωνία; Εἶναι δυνατόν ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐπὶ πενήντα χρόνια γέμισε τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ψυχὴν του, μὲ τὴν τέχνην του καὶ μὲ τὸ πνεῦμά του, νὰ ἀντικρύξῃ μὲ τρόμον τὸ τελευταῖον μέρος τῆς πλούσιας καὶ παραγωγικῆς ζωῆς του, ποὺ ἦταν πάντοτε μιὰ σπάταλη προσφορά πρὸς τὸν νεοελληνικὸ πολιτισμό;

Ἐγὼ πολὺ καλὰ πὼς μέσα στὶς γενεὲς ποὺ διάβασαν τὰ βιβλία του καὶ χάρηκαν σὰν θεατὲς τὰ θεατρικὰ του ἔργα, ὑπάρχουν κάμποσοι ποὺ ἔχουν ἀδύνατη τὴ μνήμη, πολὺ δυνατὴ τὴ μνησικακία καὶ εὐκολὴ τὴν ἄρνησιν. Εἶναι πολὺ ἀνθρώπινες αὐτὲς οἱ ἀδυναμίες καὶ πρέπει νὰ τὶς ἀντικρύξῃ κανεὶς μὲ συγκατάβασι. Καὶ αὐτὸ γίνεται μόνο του, μόλις προσπαθῇ νὰ τὶς καταλάβῃ καὶ νὰ τὶς ἐξηγήσῃ. Βιαστικὲς φιλοδοξίες, ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται σὲ ἀντίστοιχες ἱκανότητες, δημιουργοῦν πάντοτε μιὰν ὑπερευαίσθησιν καὶ μιὰ διάθεσιν ἐκδικητικῶν προγραφῶν. Ἐπειτα εἶναι τὸ πάθος ποὺ κυριαρχεῖ στὰ νεῖα. Τὰ νεῖα δὲν καταδέχονται τὴ ζυγαρίαν τῆς Δικαιοσύνης. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἐξάρσεως ὅπου ὁ ἄνθρωπος μιᾶ μὲ ἀπόλυτους ὁρισμούς, ὁ ἐνθουσιασμοῦς γεννᾷ τὸ φανατισμὸ καὶ ὁ φανατισμὸς τὸ δόγμα. Ἡ Τέχνη, ἡ Ποίησις, ἡ Πατριδία. Ὅλα χωρὶς συμβιβασμούς, ὅλα μέχρι θανάτου, ὅπως τὰ ἐννοεῖ ἡ Νιότη καὶ μόνο ἔτσι. Ὅλα τ' ἄλλα εἶναι κουροφέξαλα. Εἶναι τὸ πάθος ποὺ μιλεῖ. Εἶναι καλῆς πίστεως πάντοτε μέσος στὴν ἀδικίαν τοῦ πάθους, καὶ πρέπει νὰ τὸ ἀντικρύξῃ κανεὶς ἔτσι, ἂν θέλῃ νὰ στέκεται μὲ ἀξιοπρέπειαν μέσα στὴ ζωὴ. Ἐκτὸς τούτου δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾷμε ποτὲ πὼς οἱ καλλιτέχνες εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν συναισθηματικοὶ ἄνθρωποι καὶ τὸ πάθος τοῦς εἶναι λίγο πολὺ στοιχεῖο τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν ιδιοσυγκρασίας. Εἶναι λοιπόν πολὺ συχνὰ ἐμπαθεῖς καὶ ἀδικοὶ, ὅπως εἶναι οἱ νέοι. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα γνώρισμα τῆς παρατεταμένης τῶν ψυχικῆς νεανικότητος.

Ὅταν ὁμως σταθῇ κανεὶς μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ εἶναι δίκαιος καὶ εὐγνώμων μπροστὰ στὴ δημιουργικὴ ἐργασία τοῦ ἄλλου, τότε δὲν ἐπιτρέπεται καὶ δὲν συγχωρεῖται κανενὸς εἴδους ἀδυναμία μπροστὰ στὴν προσφορά τοῦ Ξενόπουλου. Ἐδῶ ἔχουμε ἓνα συγγραφεὴ ποὺ ἐπὶ μισὸν αἰῶνα ζυμῶνει καὶ πλάθει αὐτὸ ποὺ λέμε Ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ἡ πολιτισμὸς, ἂν προτιμᾷτε νὰ τὸ ποῦμε γενικώτερα. Καὶ πρέπει νᾶναι κανεὶς κάμποσο γάϊδαρος, γιὰ νὰ μὴ βγάλῃ τὸ καπέλλο του μπροστὰ σὲ κείνον ποὺ τὸν ἔμαθε νὰ σκεφτόμαστε ὠραῖα, καὶ νὰ χαϊρόμαστε τὴν ὠραία σκέψιν, ἀπὸ τότε ποὺ —παιδιὰ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο— μᾶς ἔγραφε τὶς «ἐπιστολὰς τοῦ Φαίδωνος» στὴ «Διάπλασιν τῶν Παίδων». Κατόπιν αὐτὸς μᾶς δίδαξε, καὶ μὲ ποῖο θαυμάσιον τρόπο, τὶ ἐστὶ κοινωνικὸ μυθιστόρημα, τὶ ἐστὶ διήγημα καὶ θέατρο ποὺ κάνει τέχνην καὶ ὅχι ἐπιθεωρησιακὴν σαχλαμάραν μετὰ ἢ ἀνευ ἀξιώσεων. Καὶ εἶναι πάλι ὁ ἴδιος ἄνθρωπος ποὺ συνεχίζει τὴ δουλειάν του μὲ τέτοιο κέφι, μοναδικὸ παράδειγμα μέσα στὴ νεοελληνικὴ ἱστορίαν, ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων ποὺ δὲν ἔπαυε ἐπὶ μισὸν αἰῶνα οὔτε μιὰ μέρα νὰ δουλεύῃ μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις τὴ λογοτεχνίαν μας καὶ τὴ σκέψιν μας τὴ γραφτὴν

καὶ τὴ γλῶσσα μας τὴν ἐθνική, χωρὶς ὑποχωρήσεις, χωρὶς συμβιβασμοὺς συνειδήσεως, χωρὶς προδοσίες.

» Καὶ τώρα, ὕστερα ἀπὸ πενήντα χρόνια δουλειά, ποὺ συνεχίζεται, ἔρχεται στὴν ἄκρη τῆς πέννας του τοῦτο τὸ παράπονο, ποὺ διατυπώνεται μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἐλευθερία παιδιοῦ ἀδικημένου: «Μὲ τρόμο βλέπω τὸ μέλλον, τὴ μέρα ποὺ δὲν θὰ μπορῶ πιά νὰ ἐργάζομαι, καὶ θὰ ἀπομείνω μὲ μιὰ συνταξούλα ἀπὸ 1.400 δραχμές, ποὺ μοῦ δίνει τὸ Ταμεῖο Συντάξεων Ἑργατῶν Θεάτρου!».

» Ὅχι. Αὐτὸ τὸ βάρος πρέπει νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ σεβαστοῦ Δασκάλου. Θὰ ἦταν μιὰ βαρεῖα βρисиὰ γιὰ τὸ σημερινό μας πολιτισμό, γιὰ τὴ σημερινή μας Ἑλλάδα. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη ἔχει περάσει πρὸ πολλοῦ. Καὶ ἡ Ἑλλάδα ἔμαθε νὰ τιμᾷ τοὺς πνευματικούς της ἥρωας ἂν ὅχι ὅπως τοὺς ἀξιίζει, τοῦλάχιστον ὅπως μπορεῖ.

» Ὁ Ξενόπουλος δὲ θὰ μείνῃ μὲ τὴ σύνταξι τῶν 1.400 δραχμῶν, ὅπως δὲν ἔμεινε ὁ Παλαμᾶς, ὁ μοναδικὸς ἀντίστοιχός του στὸν ὄγκο τῆς πνευματικῆς προσφοράς. Ὑπάρχει ἓνας Κυβερνήτης, ποὺ σέβεται καὶ τιμᾷ ὅσον κανένας ἄλλος ἕως τώρα τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης, ὑπάρχει σήμερα μιὰ «Ἐταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» υἱοθετημένη ἀπὸ τὸ Κράτος, ὑπάρχει μιὰ Διεύθυνσις Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ποὺ κινεῖται δημιουργικὰ καὶ δραστήρια γιὰ τοὺς ἐργάτες τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ μας».

Ἀκριβῶς! Τονίζουμε μάλιστα τὸ ἐπεῖγον τῆς περίπτωσης, συμπληρώνοντας τὸν Μυριβήλη μὲ τὴν πληροφορία τῆς πάθησης τῶν ματιῶν τοῦ Ξενόπουλου, γιὰ νὰ μάθουν ὅσοι θάθελαν τί θὰ πεῖ πνευματικὴ ἐργασία καὶ τί νὰ πέφτει κανεὶς στὶς ἐπάλξεις της. Νὰ πέφτῃ ὅχι ἀπὸ κατάπτωση τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων, ἀλλ' ἀπὸ κούραση τοῦ ὄργανου ἐκείνου, ποὺ γιὰ ἓναν συγγραφέα ἀξιίζει περισσότερο κι' ἀπὸ τὴ ζωὴ του, τῶν ματιῶν του, μὲ τὰ ὅποια τρεῖς γενεές Ἑλλήνων εἶδαν αἰσθητικά — καὶ θάπρεπε νὰ γράφει κανεὶς κάποτε γιὰ τὴν αἰσθητικὴ τοῦ Ξενόπουλου — τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ τὴ ζωὴ τὴν ἀνθρώπινη, μὲ τὶς χαρὲς της καὶ τὶς λαχτάρες, τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς κακίες της, τὶς ἀδυναμίες της καὶ τὸν ἥρωισμό, τὴν ἀθλιότητα μὰ καὶ τὴν ὁμορφιά της...

Πολὺ λίγη βοήθεια ἦ γιὰ νὰ πῶ ξάστερα καμμιὰ ἀπολύτως, δὲ μοῦ-δωσαν — ὅπως θὰ πίστευε κανεὶς — ὁ Ξενόπουλος, γιὰ τὸ τωρινὸ ἀναμνηστικὸ τεῦχος τῆς φιλολογικῆς πεντηκονταετηρίδας του. Ἡ πάθηση τῶν ματιῶν του, ποὺ τὸν κουράζει, ὡς εἶπαμε, ἀπίστευτα στὴν πνευματικὴ του ἐργασία, ἢ προσήλωσή του αὐτῇ, ποὺ σοῦ ἐμπνέει ἀμέσως τὴν εὐλάβεια καὶ σ' ἀποτρέπει νὰ τὸν ἀπασχολήσεις, ἢ συνήθειά του νὰ μὴν ἀφήνει κανέναν ἀπολύτως νὰ τοῦ ἀγγίξει τὰ βιβλία καὶ τὰ χαρτιά του — καὶ στὴν τωρινή του κατάσταση θάταν δυστύχημα νὰ τοῦ συνέβαινε ἓνα τέτοιο πρᾶμα — ἢ ἀπίστευτη τωρινὴ τοῦλάχιστο ἀδιαφορία του στὶς τιμητικὲς γι' αὐτὸν ἐκδηλώσεις, στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ μὴ μοῦ δώσει ὅχι μονάχα καμμιὰ ὁλότελα πληροφορία, ἀλλὰ οὔτε κἂν φωτογραφία. Αὐτὸς μονάχα, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος, θάξερε ποὺ ἔχει τοποθετημένο τὸ κάθε τι. Δὲν μπόρεσα ἔτσι νὰ ἐκμεταλλευθῶ ὁλόκληρο τὸ θετικὸ πλούσιό Ἀρχεῖο του.

Ἡ Πλατεῖα Γεωργίου Β'. — Δεξιὰ ἡ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Ἐνα ἀπόγιομα, ὥστόσο, χάρις στὴν κ. Κάκια Ξενόπουλου, τὴν ὥρα ποὺ κοιμόταν ὁ πατέρας της, μπόρεσα νὰ πάρω ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ πάκκα, τὰ διπλωμένα σ' ἐφημερίδες παμπάλαιες καὶ στιβαγμένα στὸ κάτω μέρος τῆς βιβλιοθήκης του καὶ σ' ἀντικρινὸ ντουλάπι. Ἦταν μιὰ σειρὰ ἐπιστολῶν τῆς μητέρας του, τῆς Εὐθαλίας Ξενοπούλου, ποὺ ἀγαποῦσε τρυφερά καὶ σὰν τὸν συμπατριώτη του Φώσκολο φύλαγε εὐλαβικά ὅλα της τὰ γράμματα. Τὰ περισσότερα, δυστυχῶς, τῶν πρώτων ἰδίως χρόνων, ποὺ ὁ συγγραφέας ἐγκαταστάθηκε ὀριστικά πιά στὴν Ἀθήνα, φυλαγμένα σ' ἓνα κιβώτιο, καταστράφηκαν ἀπὸ τὴν ὑγρασία, μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα στενῶν φίλων τῆς ἴδιας ἐποχῆς καὶ κατοπινὰ μεγάλων Ἑλλήνων συγγραφέων.

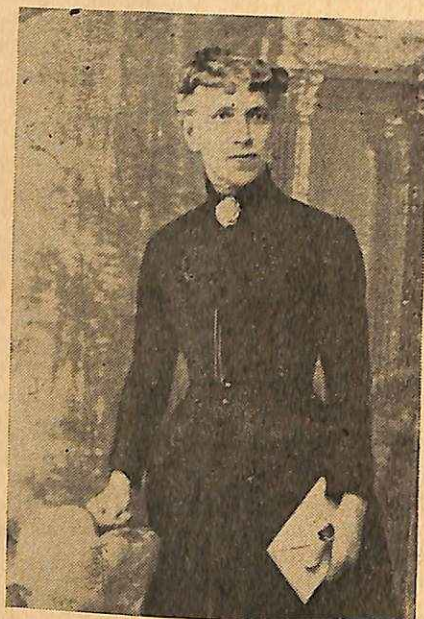
Στὸ ἴδιο πάκκο βρέθηκαν, δὲν ξέρω πῶς, καὶ μερικὰ ἄλλα γράμματα τοῦ Παλαμᾶ, Ψυχάρη, Καλομοίρη, Ἴωνος Δραγούμη, Σωτηριάδη, Παπαντωνίου, Καβάφη, Γρουπάρη, Δοῦκα τοῦ Σάξ Μαίνιγκεν κι' ἀρκετῶν ἄλλων καθὼς κι' ἓνα ἀνέκδοτο γράμμα τοῦ Ξενόπουλου στὸν Παλαμᾶ, ποὺ τὸ δημοσιεύω σὰ χρήσιμο ντοκουμέντο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Βασιλικοῦ μας Θεάτρου.

Ἀπ' αὐτὰ δημοσιεύω μονάχα μερικὰ, γιατί διαφορετικὰ θάπρεπε τὸ τεῦχος μεγάλο μάκρος. Ἀπὸ τοὺς δικούς τοῦ Ξενόπουλου πληροφορήθηκα ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος πῶς τὰ πιὸ πολύτιμα γράμματα ὁ συγγραφέας τὰ φυλάει στὸ συρτάρι τοῦ γραφείου του.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΙΝΩΤΟΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΤΟΥ

1ο.

Ἡ μητέρα του Εὐθαλίας Ξενοπούλου.

τια πού τόν εἶχον οἰκοδιδάσκαλόν των τοῦ ἔδωσαν τὰ παπούτσια στοῦ χέρι. Αὐτὰ νὰ βλέπη ὁ κύριος κριτικός καί θά ἔπρεπε οἱ λόγιοι τῶν Ἀθη-
νῶν νὰ τοῦ ἀπαντήσουν μέ τās ἐφημερίδας των...»

12 Φεβρ. 1902

2ο.

Ἀγαπητέ μου Γρηγόριε! σέ φιλῶ.

Πολύ μᾶς ἔχαροποίησεν ἡ ἀνυπομόνως ἀναμενόμενη ἐπιστολή σου
διὰ τήν αἰσίαν ἐλευθερίαν τῆς ἀγαπητῆς μου συζύγου σου καί τήν

1. Σημ. Ἀπό τὸ γράμμα αὐτό, πού λείπει ἡ πρώτη του σελίδα, δημοσιεύουμε μονάχα ἕνα ἐνδιαφέρον κομμάτι. Πρόκειται γιὰ μιὰ συνηθι-
σμένη ἐπίθεση ἐνὸς ντόπιου λογίου κατὰ τῆς «Φωτεινῆς Σάντρη», πού
παρὰστάθηκε τότε στὴ Ζάκυνθο.

«... Ἐπὶ τῷ θριάμβῳ
σου, ἔγραψε¹ ἕνα ὑπόμνημα εἰς
τὸν Δήμαρχον κ. Μακρῆν, τὸ
ὁποῖον ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Ἑλ-
πίδα». Τὸ ἀνέγνωσες; Εἰς αὐτὸ
σκορπᾷ ὅλο τὸ δηλητήριο τῆς ψυ-
χῆς του κατὰ τῶν ἔργων σου καί
προσβάλλει τὸν Δήμαρχον καί
ὅλους τοὺς λογίους τῶν Ἀθηνῶν,
ὅσοι ἐξήνεγκον εὐμενεῖς κρίσεις περὶ
τῆς Φωτεινῆς Σάνδρη, ἀποκαλῶν
αὐτοὺς ἐλαφροὺς διότι ἠνέχθησαν
ἐν τόσον ἐλαφρὸν καί ἀνήθικον
ἔργον καί λέγων ὅτι ἡ Ζακυνθία
Κοινωνία δὲν ἀνέχεται νὰ διδά-
σκωνται ἀπὸ σκηνῆς τοῦ Δημοτι-
κοῦ Θεάτρου τοιαῦτα ἔργα. Οἱ
καυμένοι οἱ Ζακυνθιοί! Εἶναι τόσοι
ἀπ' αὐτοὺς τύποι καί ὑπογραμμοὶ
τῆς ἠθικῆς καί πρῶτος αὐτὸς ὁ
διδάσκαλος τῆς Ζακύνθου, ὁ ὁποῖος
πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐφωράθη μέ τήν
ὑπηρετίαν τοῦ... Ὁ κύριός της
τὸν κατήγγειλεν εἰς τὴν ἀστυνομίαν
καί ἔγινε ρεντίκολο καί πολλὰ σπί-

ἀπόκτησιν ζωηροῦ καί παχουλοῦ θυματρίου σας, τὸ ὁποῖον εὐχομαι νὰ σας
φέρῃ εὐτυχίαν καί καλὸ γούρι. Καί δὲν ἀμφιβάλλω, ἀφοῦ μοὶ γράφεις ὅτι
ἅμα ἤρχισαν οἱ πόνοι τῆς Τίτας ἦλθε φίλος τις καί σέ ἐπρότεινε ἐργασίαν
ἐπικερδῆ. Εἶθι, θεέ μου, νὰ δυνηθῇς νὰ ζήσης εὐδαίμων πατήρ καί σύζυγος,
προσπορίζων ἀφθόνως τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα.

Τὴν ἀγαπητὴν λεχὼ συγχαίρω ἀπὸ καρδίας διὰ τὴν καλὴν ἐλευ-
θερίαν της καί νοερῶς παρισταμένη πρὸ τῆς λεχωνικῆς κλίνης της, τὴν κατα-
σπάζομαι μετὰ τοῦ νεογνοῦ της. Ὅσον περὶ τοῦ ὀνόματός του δύνασθαι νὰ
ἐκλέξητε ὅ,τι ὄνομα σᾶς ἀρέσει. Καί βεβαίως πρέπει νὰ προτιμηθῇ τὸ τῆς
μητρὸς τῆς Τίτας....

Σὲ καταφιλῶ ἡ μήτηρ σου
ΕΥΘΑΛΙΑ

3ο.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 21 Μαρτίου 1909

Ἐλαβον τὰς ἐφημερίδας καί ἀνέγνωσα τὴν ἀπάντησίν σου εἰς τοὺς
κριτικούς. Ἦτον πολὺ ωραία. Καί ὁ Θεὸς σου ἤρесе τὴν ἀπάντησίν σου,
μόνον κατέκρινε ἐκεῖ πού λέγεις ὅτι μόνον τὸ σῶμα ἀγαπᾷ, τὴν δὲ ψυχὴν
ὄχι. Ἐδῶ φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖς τὰς δοξασίας τοῦ Ζολᾶ. Ἀλλὰ κατ' ἐμὴν
ιδέαν καί αἱ πνευματικαὶ ἀρεταὶ τῆς κόρης προξενοῦν τὸν ἔρωτα. Καί ταῦτα
σοῦ τὰ γράφω ὑπὸ ἐπιφύλαξιν, διότι τὸ ἰδικόν σου πνεῦμα βεβαίως εἶναι
σοφώτερον καί ἴσως ἔχεις δίκαιον....

Ἐν τούτοις σήμερον τοῦ Λαζάρου, πρώτη ἀνάστασις, εὐχομαι
ἐκ ψυχῆς νὰ διέλθῃτε τὴν Ἀγίαν καί Μεγάλην Ἑβδομάδα μέ πολλὴν κατὰ-
νυξιν καί συντριβὴν τῆς καρδίας σας, ἀφοῦ μάλιστα δὲν παύεις νὰ προσεύ-
χεσαι πλησίον εἰς τὸ παράθυρον, βλέπων τὸν οὐρανόν, καί νὰ τὸ σφουγ-
γίζῃς διὰ νὰ τὸν βλέπῃς καλλίτερον. Ἡ Χαρίκλεια μοῦ λέγει «ἂ, μαμάκα
μου, αὐτὸ σεῖς μᾶς τὸ ἐμάθατε!». Ὁ Θεὸς Χρυσόστομος λέγει: «ὅπως ὁ ἥλιος
εἶναι φῶς εἰς τὸ σῶμα, τοιοῦτοτρόπως καί ἡ προσευχὴ εἶναι φῶς εἰς τὴν
ψυχὴν». Καί δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καί σεῖς θὰ διδάξετε τὰ τέκνα σας τὸ αὐτό.
ἡ μήτηρ σου

ΕΥΘΑΛΙΑ

4ο.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 7 Ἰανουαρίου 1912

Ἀγαπητέ μου Γρηγόριε, χρυσέ μου!

Ὑπὸ τὸ ἀπλετον φῶς τοῦ ἡλεκτρικοῦ, τὸ ὁποῖον εἰσέχθη πρὸς
μεγίστην χαρὰν ὅλων μας εἰς τὰς 5 Ἰαν., προσέρχομαι νὰ σοῦ εὐχηθῶ τὸ
νέον ἔτος νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀπειρον εὐτυχίαν σου καί χαρὰν καί νὰ
δρέψῃς δάφνας δόξης καί θριάμβου, πρὸ παντός ἀμετάπτωτον ὑγείαν, ὑπὲρ
ἧς δὲν παύω παρακαλοῦσα τὸν Ὑψιστον, ἀγαπητέ μου Γρηγόριε!

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ μας ὅταν ὁ τηλεγράφος μᾶς ἀνήγ-
γειλεν τὴν λαμπρὰν ἀφίξίν σου εἰς τὰς Κλεινάς, ὅπου σὲ ἀνέμενον μέ ἀνοικτὰς
ἀγκάλας προσφιλεῖς ὑπάρξεις. Φαντάζομαι πλέον τὴν χαρὰν των ὅταν σὲ
εἶδον ἐμπρὸς των, σὲ τὸν προσφιλεῖ των καὶ λατρευτὸν σύζυγον καὶ πατέρα!
Βεβαίως θὰ μέ περιγράψῃς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀφίξεώς σου.

Ἡμεῖς δέ, μείνασαι μόναι καὶ πάλιν, παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἐμψυχώσῃ καὶ νὰ γεννᾷ ἐν τῇ ψυχῇ μας τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ πάλιν θ' ἀνατείνουν εὐτυχεῖς ἡμέραι, καθ' ὥς θὰ σὲ ἴδωμεν ἐρχόμενον καὶ πλημμυροῦντα χαρᾶς οὐρανίας τὸν πατρικὸν σου οἶκον.

Χθὲς εἶχομεν καὶ τοὺς παπᾶδες νὰ μᾶς ἀγιάσουν. «Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτ....., ἐνθymεῖσαι τί μὲ ἐπαιξες ὅταν ἦσουν μικρός; κατεργαρᾶκο!

Σήμερον τὸ κρῦο φοβερό. Εἶμαι βεβαία ὅτι θὰ ἔχετε χιόνια, ἀλλὰ ἡ θερμάστρα σας θὰ σᾶς θερμάνῃ. Νὰ φυλάττεσαι ἀπὸ τὸ ψῦχος καὶ τὰ τσιγάρα ὀλιγώτερα διότι μαυρίζουν τὰ δόντια σου καὶ καταστρέφουν τὴν ὑγείαν σου, τὴν τόσο πολῦτιμον.

Μένω ἡ μήτηρ σου
ΕΥΘΑΛΙΑ Δ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

5ο.

Δευτέρα ἑσπέρα, 16 Ἰανουαρίου 1912

Ἀγαπητέ μου Γρηγόριε, παρηγοριά μου.

«... Συνέβη ἡ δόνησις τοῦ σεισμοῦ ἀκριβῶς εἰς τὰς 6, ὅτε ἐτοιμαζόμεθα ν' ἀνάψωμεν τὸ ἠλεκτρικόν. Καὶ ἐκεῖ ποὺ πλησιάζει τὸ χέρι μου, εἰς τὸ κλειδί, τὸ ὁποῖον εἶναι τοποθετημένον εἰς τὸ μέρος ποὺ εἶναι ζωγραφισμένη ἡ Ἑλλάς τῆς Χαρικλείας, εὐθὺς ἔτρεξα εἰς τὴν σκάλαν καὶ ἐκεῖ ἐπέρασα ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δονήσεως. Ἐλεγον ὅτι δὲν ἔμεινε τίποτε εἰς τὴν σάλαν μας. Τί κρότος, τί βοή φρικώδης, ἀπελπισία! Ἡ Χαρίκλεια ἔλειπε, ἡ Κατερίνη ἦτον εἰς τὸ μαγειρεῖον καὶ ἐξεφώνιζε. Ἐπειτα ἔτρεξεν εἰς τὸ περιβόλι. Τὰ ἠλεκτρικὰ ἔσβυσαν καὶ ἐμείναμεν εἰς τὸ σκότος. Ἀφοῦ παρῆλθε τὸ κακόν, τρέμουσα ἀναψα τὴν λάμπαν. Μετ' ὀλίγον ἦλθεν καὶ ἡ Χαρίκλεια καὶ ἐχάρη ποὺ μᾶς εἶδεν ζωντανάς. Τέλος πάντων τὸ σπῆτι μας μένει εἰς τὴν θέσιν του, ἀλλὰ ὅλα τὰ κονιάσματα ἔπεσαν εἰς τὴν σάλαν μας, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔγινεν ἡ παραμικρὰ φθορά. Τίποτε δὲν ἔσπασεν.

Ἄς ἔχῃ δόξαν ὁ Θεός, ποὺ μᾶς ἐλυπήθη. Τὰ τείχη τοῦ περιβολιοῦ ἔπεσαν εἰς πολλὰ μέρη. Ἡ Ζάκυνθος μας εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ὅλα τὰ μεγάρά της ἐτοιμόρροπα ἐσωτερικῶς. Αἱ ἐκκλησίαι της, τὰ κωδωνοστάσιά της, ὅλα, ὅλα. Σκηναὶ στρατιωτικαὶ ἐστήθησαν εἰς τὴν Πλατείαν τοῦ Σολωμοῦ καὶ εἰς τὸν Ἀμμόν. Παντοῦ ἀνεγείρονται ἐσπευσμένως μπαράκες. Τί γίνεται, ἀδύνατον νὰ σὲ τὰ περιγράψω. Ὅλοι οἱ ξυλέμποροι πωλοῦν ἀκριβά. Οἱ μακελαρέοι, οἱ μπακάληδες. Δὲν εἶναι κρίμα ἡ φτωχολογία νὰ ὑποφέρῃ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Οὔτε ἐπίβλεψις τῆς ἀστυνομίας, οὔτε τίποτε. Μᾶς εἶπον ὅτι ἦλθον πολλὰ βοηθήματα. Ἀλλὰ ποιὸς τὰ εἶδε; Οἱ ἄρχοντες μόνον.

Ὅλοι γυρεύουν νὰ ὠφεληθοῦν—ὁ λύκος εἰς τὴν ἀννοήτῳ χάιρεται!

Τὸ ἀπόγευμα μὲ εἰδοποίησαν ἀπὸ τὸ τηλεγραφεῖον ὅτι ἔχω ἐπιταγὴν 30 δραχμῶν. Ὁ Θεὸς νὰ σοὶ δίδῃ, Γρηγόριε μου, ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν καὶ νὰ μᾶς παρηγορήσῃ.

Σᾶς φιλῶ ὅλους,
ἡ μήτηρ σου
ΕΥΘΑΛΙΑ

6ο.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 10 Φεβρ. 1912.

... Ἐνῶ ἤρχισαμεν νὰ ξεθαρευώμεθα ἀπὸ τοὺς σεισμούς, νάτον πάλιν προχθὲς τὴν πρωΐαν, ὁ ὁποῖος κατετάραξεν πάλιν ὅλους. Φοβερά μάλιστα τοῦ Ὑψίστου. Καὶ τὰ ἀποτελέσματα θάνατοι ἐκ τοῦ φόβου...

Ὅλοι οἱ νοικοκυραῖοι παραπονοῦνται ὅτι τὰ βοηθήματα δίδονται εἰς τὰς γυναῖκας τῆς ἐσχάτης ὑποστάθμης. Ὅλοι αἱ μπαράκες κατοικοῦνται ἀπὸ αὐτὰς τὰς γυναῖκας....

Τὴν Τετάρτην ἐπῆγον εἰς τὸν Ἅγιον καὶ ἤκουσα τὸ «Κύριε τῶν Δυνάμεων». Πολὺ ἀνεκουφίστην, ἀλλὰ ἡ θέα τοῦ Ἀμμου οἰκτρά. Ὅλα τὰ σπῆτια φανάρια. Ἀλλὰ ὀλοτελῶς γκρεμισμένα καὶ ἄλλα ἐτοιμόρροπα. Τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Φανερωμένης τὸ ἐγκρέμισαν. Τί κρίμα! Λέγουσι ὅτι πληθὺς ἐκκλησιῶν θὰ κατεδαφισθῶσι. Ἄ, καὶ μὲν Ζάκυνθος, τί κρίμα νὰ ὑποφέρῃς τόσο!

ἡ μήτηρ σου
ΕΥΘΑΛΙΑ

7ο.

18 Φεβρ. 1912

... Ἐρχονται στιγμαὶ ποὺ μᾶς κυριεύει φοβερά μελαγχολία, βλέπουμεν τὸ περιβόλι*, τὸ σπῆτι εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ τὰ ἐρείπια τῶν ἄλλων σπιτιῶν, τὰ ὁποῖα μᾶς περικυκλώνουν..

* Ὑραιότατη περιγραφή τοῦ περιβολιοῦ τοῦ μὲ τὰ δέντρα τοῦ ξεχωριστὰ γιὰ τὸ καθῆνα, καὶ τὰ λουλούδια του, δίνει ὁ Ξενόπουλος στ' Ἀπομνημονεύματά του «Πενήντα χρόνια φιλολογικῆς ζωῆς».

«Εἶναι μεγάλο σχολεῖο—καταλήγει—τὸ περιβόλι γιὰ ἓνα παιδί. Κι' ὁ δρόμος βέβαια, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι σχολεῖο γιὰ τὴν ζωὴν, ἐνῶ τὸ περιβόλι εἶναι γιὰ τὴν φύσιν. Ἐκεῖ μέσα γνωρίσθηκα μὲ τὸ φυτικὸ καὶ τὸ ζωικὸ κόσμον τὴν διὰ τὴν φύσιν. Ἐκεῖ μέσα ἐνοιώσα τὴν πρώτην λύπη ἀπ' τὸν ὕπνον, καὶ εἰς τὸ περιβόλι. Ἐκεῖ μέσα ἐνοιώσα τὴν πρώτην χαρὰ ἀπὸ τὴν ἀναβίωσιν τῆς νέκρωσις τῆς φύσεως τὸ χειμῶνα, καὶ τὴν πρώτην χαρὰ ἀπὸ τὴν ἀναβίωσιν τῆς, τὴν ἀνοιξή. Ἐκεῖ μέσα ἀκόμα μυήθηκα στὴ γεωργίαν καὶ στὴν καλλιέργειαν.

«Πολλὰς ἐμπνεύσεις εἶχα ἀργότερα κι' ἀπὸ τὸ περιβόλι μας. Ἀπὸ τοὺς κρίνους του, ποὺ μᾶς τοὺς εἶχε δώσει μιὰ κοπέλλα ποὺ κάποτε τὴν εἶχα ἀγαπήσει καὶ πλῆθυναν μετὰ τὸ θάνατό της καὶ γέμισαν τὸ περιβόλι, ἔγραψα τὸν «Τρελλὸν μὲ τοὺς κόκκινους κρίνους». Ἀλλὰ ἡ πιὸ ποιητικὴ περιγραφή τοῦ περιβολιοῦ μας στὶς τέσσερες ἐποχὰς τοῦ χρόνου, βρίσκεται στὴν «Ἀδελφούλα μου».

Σὲ ὑποσημείωση στὸ ἴδιο μέρος ὁ συγγραφεὺς προσθέτει: «Ἡ Ἀλεξανδριανὴ ποιήτρια Δις Ἑλισσάβετ Ὑαῤᾷ, σὲ μιὰ διάλεξιν της γιὰ τὸ ἔργο μου, παρατηρεῖ τὸ σπουδαῖο ρόλο ποὺ παίζουν σ' αὐτὸ τὰ λουλούδια. Καὶ θυμίζει τὴν μανόλιαν τῆς «Ραχήλ» καὶ τοῦ ὁμώνυμου διηγήματος («Μανόλιες»), τὰ γαλάζια κρυνάκια τῆς «Ἀναδυομένης», τὴν μπουγαρινιά τοῦ Νιόνιου Νιοτὰ γαλάζια κρυνάκια τῆς «Ἀναδυομένης», τὴν μπουγαρινιά τοῦ Νιόνιου Νιοτὰ γαλάζια κρυνάκια τῆς «Ἀναδυομένης», καὶ πρὸ πάντων τὸ πιὸ συμπαθητικὸ ἀπ' ὅλα, τὴν αὐτοφυῆ ρεζεντὰ τῆς φυλακῆς τῆς «Στέλλας Βιολάντη...».

8ο.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 2 Μαρτίου 1912

Ὁ «Κακὸς Δρόμος» σου μὲ ἔκαμε νὰ γελάσω πολὺ καὶ νὰ διασκεδάσω. Ποῦ τὰ ἐνθυμῆσαι ὅλα τὰ Ζακυνθινά; Τὸ φάσκελο τῆς Χριστίνας ἔκτακτο! Ἐγὼ ἐνόμιζον ὅτι ὡς τὸ τέλος θὰ ἐθριάμβευε ἡ ἀρετὴ τῆς, ἀλλ' ὅταν εἶδον ὅτι καὶ αὐτὴ ἐπῆρε τὸν κακὸ δρόμο, ἔμεινα. Λοιπὸν μόνον ἡ Μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου μένει κυρίαρχος εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν; Βεβαίως, ἀφοῦ τὸ λέγεις, οὕτω πῶς θὰ εἶναι...

9ο.

14 Σεπτεμβρίου 1912.

... Σήμερον ἡ ἡμέρα μου ὑπῆρξε πολὺ εὐάρεστος, διότι ἐπῆγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Φανερωμένης καὶ ἐπροσευχήθην πολὺ πολὺ καὶ δι' ἐσὲ καὶ διὰ τὴν οἰκογένειάν σου! Σὲ ἐφανταζόμην ἐμπρὸς μου βλέπουσα τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, περὶ τῆς ὁποίας ἔγραψες μίαν φορὰν τόσο ὥραϊα!...

10ο.

6 Ἀπριλ. 1913

... Σὰς εὐχομαι νὰ περάσητε μὲ ὑγίαν καὶ κατάνυξιν τὰς Ἀγίας ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, καθ' ἣν πᾶσα χριστιανικὴ καρδιά μετουσιούται πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, εὐρίσκουσα ἀρκετὴν παρηγορίαν εἰς τὰς βασάνους τῆς παρούσης ζωῆς....

Ἡμεῖς, Θεοῦ Θέλοντος, θὰ κοινωνήσωμεν τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Σεῖς, πότε; Αἱ μικραὶ τὴν Λαμπρὴν κοινωνοῦν. Τὰ καυμένα μου νὰ μὴ τὰ βλέπω, ὅταν θὰ ἐπιστρέφουν χαρούμενα - χαρούμενα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν των, ὅπως σεῖς ὅταν εἰσθε μικρά καὶ ἤρχεσθε νὰ κάμετε τὸ Χριστὸς Ἀνέστη μὲ τὰ κόκκινα αὐγά σας. Ἀχ, πόσον ἤμουν τότε εὐτυχής!...

Πολὺ μὲ εὐχαρίστησεν εἰς τὴν Διάπλασιν ἡ περιγραφή τῆς κηδείας τοῦ Βασιλέως. Ἐν τούτοις τὸν Ἀντάρτην σου δὲν τὸν ἀνέγνωσα. Εἰς μίαν μόνον «Ἑστίαν», πού ἡγόρασας, ἀνέγνωσα κάτι. Ὁ Ζέππος πού ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ κλπ. Καὶ ἦτο πολὺ ὥραϊον...

Πόσον ὥραϊα εἶναι τώρα τὴν ἀνοιξιν ἡ Ζακυνθός σου, Γρηγόριέ μου! Τὸ περιβολάκι μας ἔκτακτον. Τί κρίμα νὰ μὴν ἤρχεσο τώρα!

11ο.

27 Ἀπριλίου 1913

... Ἡμεῖς εἴχομεν τὸ λυπηρὸν συμβάν τῆς θυέλλης τῆς ἐσπέρας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ποτὲ δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ συνέβη τοιοῦτον φρικῶδες. Τὸ σπῆτι μας ἐσείετο, τὰ κεραμίδια του ἔσπανον πίπτοντα κάτω εἰς τὸν δρόμον, οἱ διερχόμενοι ἐφώναζον. Ὁ ἀνεμος ἦτο τόσο σφοδρὸς πού σήκωνεν τοὺς ἀνθρώπους. Αἱ κυρίαὶ ἐπιστρέφουσιν ἐκ τῶν ἐπισκέψεων των ἐπέτων μὲ τὰ μεγάλα καπέλλα των, ὡς νὰ εὐρίσκοντο εἰς ἀερόστατον. Οἱ ἄνδρες

ἠναγκάζοντο νὰ στερεώνωνται. Μετ' ὀλίγον ραγδαιοτάτη βροχὴ ἐπλημύρισε τὸν κόσμον. Τὸ σπῆτι μας ἔρρεε παντοῦ. Αἶφνης ἔσβυσαν τὰ ἠλεκτρικὰ καὶ εὐρέθην εἰς σκότος βαθύτατον. Τέλος ψηλαφητὰ ἀνέβην τὴν σκάλαν καὶ ἐφώναξα τὴν Κατερίνην καὶ μὲ κατέβασε τὸ καντῆλι. Ἦναψα τὴν λάμπαν, σβύνει καὶ ἐκείνη. Τότε κατέφυγον εἰς τὰ σπερματσέτα τῆς σάλας. Τὰ σκοῦρα τῶν παραθύρων ἤρχισαν νὰ κτυποβροντοῦν, διότι τὰ καλύμματά των ἐπεσαν κάτω. Ἡ περιβόητος βαγιά μας, ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐκριζωθῇ. Οἱ κλῶνοι τῆς ἐφθανον ὡς τὸ μουράγιο τοῦ Βεντουρῆ. Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἀστραπαὶ τρομεραὶ. Ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἦτον ἡ τελευταία μας ὥρα. Εὐτυχῶς μετὰ δύο ὥρας ἔπαυσε τὸ μεγάλο κακὸ καὶ ἡ ραγδαιοτάτη βροχὴ. Ἦτον φοβερώτερον καὶ τοῦ σεισμοῦ, ἐπεσαν δὲ καὶ πολλὰ ἐτοιμόρροπα σπίτια. Τὴν πρωΐαν ἐμάθαμεν ὅτι εἰς πολλὰ χωρία ἐγίνε μεγάλη καταστροφὴ εἰς τὰ σιτάρια καὶ εἰς τὰ ἀμπέλια. Ἀπειρα ἐλαιόδενδρα ἐξερριζώθησαν. Εἰς τὸ Ἀκρωτήρι δὲν ἔμεινε τίποτε. Ἡ θύελλα εἶχε καὶ θύματα. Μιὰ γυναῖκα εἰς τὸ Καστὰρι ἐξεσφενδονίσθη τόσο δυνάτῃ, ὥστε εὔρον τὸ σῶμα τῆς κατακομματιασμένον, ἓνα κομμάτι ἐδῶ καὶ ἓνα κομμάτι κρέατος ἐκεῖ. Φαντάσου πόσον φρικῶδες ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τῆς δυστυχούς! Ἀς δοξάσωμεν τὸν Θεὸν πού μᾶς διεφύλαξεν ἀπὸ τόσα δεινά....

12ο.

11 Μαΐου 1913

... Πολὺ χαίρω διὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς φιλίας σου μετὰ τῆς Κυβέλης καὶ ἐλπίζω ὅτι τὸ νέον ἔργον σου θὰ ἐπιτύχη. Σὲ εὐχομαι πολὺ πολὺ νὰ δρέψης καὶ πάλιν δάφνας.

... Κατ' αὐτὰς ἐδῶ εἰς τὴν Ζακύνθον ἔχομεν πολλὰ κρούσματα κοκκίας καὶ εὐλογιάς, ἀλλὰ ἐλήφθησαν μέτρα καὶ τὸ κακὸ περιωρίσθη. Οἱ αἰχμάλωτοι Τοῦρκοι μᾶς ἔφερον αὐτὰς τὰς ἀσθενείας. Ὁ καυμένος ὁ ἱατρὸς Πλατυμέσης, νοσηλεύων αὐτοὺς εἰς τὸ φρούριον, προσεβλήθη ἀπὸ τύφον καὶ ἀπέθανε. Πόσον ἐλυπήθην τὴν καυμένην τὴν σύζυγόν του καὶ τὸ παιδάκι του, πού ἔμεινεν ὀρφανὸ καὶ ἄνευ περιουσίας. Αὐτὰ τὰ λυπηρά.

Ἡ Ἀσπασία ἔγραψεν εἰς τὴν Χαρίκλειαν πολλὰ περὶ Στεφάνου. Ὅτι ἡ κυρία του εἶναι εὐγενεστάτη, ὅπως καὶ ἡ Τίτα, ὅτι ἔχουν ἓνα ὥραϊον περιβολάκι, τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖ καὶ εἶναι ἀνθοβριθὲς καὶ ἔχει ψαράκια εἰς μίαν μικρὰν τεχνικὴν δεξαμενὴν, καὶ ὅτι ἡ θέσις τοῦ σπιτιοῦ εἶναι πολὺ ὥραϊα.

13ο.

20 Μαΐου 1913

... Μὲ τοὺς Τούρκους τοὺς ἀξιωματικοὺς μερικαὶ δεσποινίδες προτίθενται νὰ συνάψουν γάμους. Εἰς ἐξ αὐτῶν εἶναι πασᾶς καὶ θὰ βαπτισθῇ γιὰ νὰ πάρῃ τὴν Ἀλλοίμονον! Τόσον πλέον ἐχάθησαν οἱ γαμροὶ οἱ χριστιανοὶ καὶ θὰ πάρουν τὸν Τουρκαλᾶ; Εἶναι ἀληθές; Ἀγνοῶ. Ἴσως νὰ εἶναι καὶ διαδόσεις τῶν Ζακυνθίων....

14ο.

18 Μαΐου 1913

... 'Ιδωμεν, θά ἔχω γράμμα σου σήμερον με τὴν Πύλαρον; Μετὰ λύπης μου μανθάνω ὅτι ὁ πόλεμος θά ἐξακολουθήσῃ τώρα με τοὺς Βουλγάρους καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἔμπεδα τάγματα θά μεταβοῦν εἰς Θεσσαλονίκην. Εἶναι ἀληθές; Ὁ καυμένος ὁ Στέφανος πάλιν θά φύγῃ; Πόσον ἀνησυχῶ! Ὁ Θεὸς πλέον ἄς βάλλῃ τὸ χέρι του.

Τὴν Κυριακὴν τὸ ἑσπέρας εἴμεθα με τὴν Κυρίαν Χιώτη. Καθίσταμεν εἰς ἓνα τραπέζακι καὶ περάσαμεν ὥραϊα. Ὁ κ. Χιώτης μᾶς ἔλεγε ποῦ ἐκάμνατε τὰς ἐκκλησίας καὶ σὺ ἦσο ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ Χιώτης ἔλεγε τὸν Ἀπόστολον. Καὶ ἐνεθυμήθην ὅταν ἦσουν μικρὸς καὶ ἔκαμνες ἐκκλησίες * καὶ χειροτονούσατε τὸν Στέφανον καὶ τὸν ἔλέγατε νὰ κλαίῃ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὰ ἀληθινὰ ἔκλαιγε, ποῦ ἤθελε νὰ τὸν ἀφήσετε νὰ καταβῇ κάτω γιὰ νὰ φάγῃ! Ἀμὲ τὰ κουλουράκια τοῦ Πάσχα, ποῦ τὰ ἐκάματε με τὸν ξενотικό ἀχνό, ποῦ εἶχον φυλαγμένο εἰς τὸ ἀμπάρι, ἐπάνω εἰς τὴν σοφίτα; Ὅλα τὰ ἐνθυμούμαι καὶ γελῶ.

Τώρα εἰς τὴν Ζάκυνθον ἔχομεν καὶ Χανούμισσες. Ἕνας ἀξι-

* «Παῖδι, — γράφει στ' ἀπομνημονευματά του ὁ κ. Ξενόπουλος — μα' θητής, εἶχα μάθῃ ἀπέξω τὰ λόγια καὶ τὰ τυπικά καὶ — πρὸς μεγάλην ἀπελπισίαν τοῦ πατέρα μου — ἔλεγα πῶς θά γίνω Δεσπότης. Μοῦ ἤλθε λοιπὸν ἡ ἰδέα νὰ κάμω τὸ εἰκονοστάσι μᾶς ἐκκλησοῦλα. Δὲν ἦταν δύσκολο. Ἀγία Τράπεζα γινόταν ἡ ἐταζέρα. Κρέμασα μερικὰ καντηλάκια στὸ «γύρο» κι' ἓνα ξύλινο καὶ χάρτινο πολυέλαιο, στὴ μέση κατασκεύασα ὁλόκληρη ἀρχιερατικὴ στολή, συνεννοήθηκα με μερικὰ γειτονόπουλα, ποῦ κι' αὐτὰ ἔκαμαν τ' ἀμφία τους — ἄλλα παπᾶ κι' ἄλλα διάκου — καὶ κάθε Κυριακὴ ἡ γιορτὴ, μετὰ τὴν ἀληθινὴ λειτουργίαν, μαζευνόμαστε καὶ κάναμε καὶ μεῖς τὴ δική μας. Ἀλλὰ ἡ ἐκκλησίαν μου τέλειωσε ἄσχημα. Μοῦ τὴν ἐκλείσαν με τὴν βία πρὶν τὴ βαρεθῶ. Γιατὶ ἐννοοῦσα νὰ κάμω τὴ θείαν λειτουργίαν, χωρὶς νὰ παραλείπω οὔτε τὴ θείαν μετουσίωση. Ἔτσι στὴ μικρὴ μου Ἀγία Τράπεζα εἶχα ὅλα τὰ χρειώδη, ἀπὸ δισκοπότηρο ἕως λόγχην, καὶ ἄρτο, καὶ κρασί, καὶ σπόγγον καὶ ἀντιμύστιο!

Ἡ μητέρα μου σκανδαλίστηκε, τὸ εἶπε τοῦ παπᾶ μας, κι' αὐτὸς ἀνέβηκε μιὰ μέρα στὸ εἰκονοστάσι νὰ κάμῃ ἐπιθεώρηση.

— Πάρτε τα αὐτὰ ἀπ' ἐδῶ, κυρία Ξενοπούλου, μὴν πέσῃ φωτιά καὶ μᾶς κάψῃ! φώναξε ὁ παπᾶς.

Καὶ γυρίζοντας σὲ μένα:

— Μόνο ὅσα λέει ὁ ψάλτης μπορεῖτε νὰ λέτε στὴ λειτουργίαν σας: ὅσα λέει ὁ ἱερεὺς, ὅχι.

Κι' ἀφοῦ ἡ μητέρα μου σήκωσε ὅσα τὴν ἐσκανδάλιζαν, ἡ ἐκκλησοῦλα μου ξανάγινε ἀπλὸ εἰκονοστάσι.» (Β', ἀρ. 5.)

Λεπτομερῶς γιὰ τὴν «ἐκκλησοῦλα» καὶ τὸν πρῶτον τὸν πόθον νὰ γίνῃ Δεσπότης, ὁ Ξενόπουλος γράφει στὸ μυθιστόρημά του «Κοσμάκης», ὅπου ζωγραφίζονται καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του κι' ἡ ἀγάπη του κατόπιν στὴ φιλολογία καὶ φιλοσοφίαν. Στὸ διήγημά του πάλι «Ἐθνικὴ Λατρεία» στὴ θανάσιαν περιγραφὴ τῆς «Φανερωμένης» καὶ τῆς λειτουργίας της ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον Κατραμῆ, βλέπουμε τὴν καταπληκτικὴν ἐνημερότητα τοῦ Ξενόπουλου στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ «τυπικά», ποῦ τὰ ἐνθυμόταν λεπτομερῶς καὶ μετὰ τὴν πάροδο τῶν χρόνων.

Κάποιος ἄλλος θά πραγματευθῇ, ἴσως ἄλλοτε, τὴν ἐπίδρασιν ποῦ εἶχε στὸ ἔργο του ἡ θρησκευτικὴ τῆς μάνας του καὶ ὁ μυστικισμὸς τοῦ ἰδίου στὰ πρῶτα τοῦ παιδικὰ χρόνια.

ωματικὸς Τοῦρκος ἔφερε τὴν οἰκογένειάν του καὶ προτίθεται νὰ μένῃ διαρκῶς πλησίον τῶν χριστιανῶν.....

Παύω παρακαλοῦσα τὸν Θεὸν δι' ὅλα καὶ ἰδίως ἡ παροῦσα μου νὰ σᾶς εὖρῃ ὑγιεῖς καὶ εὐτυχεῖς.

15ο.

25 Μαΐου 1913

... Περιμένω τώρα νὰ μάθω καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς παραστάσεως τοῦ νέου θεατρικοῦ ἔργου σου: «Τὸ ἀποκριάτικο ὄνειρο». Τί κρίμα νὰ μὴν εἶμαι πλησίον σου νὰ παραυρεθῶ εἰς τὴν παράστασιν. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθῃ ἡ Κυβέλη καὶ εἰς Ζάκυνθον; Εἰς τὸ θέατρον τώρα εἶναι ὁ κινηματογράφος, 1 δραχμὴν ἡ εἴσοδος. Πρὸ ἡμερῶν ἐπίασαν φωτιά τὰ ηλεκτρικὰ τοῦ σύρματα καὶ μὴν γυρεύεις τί ἐγίνηκε!

16ο.

1 Ἰουνίου 1913

... Πιστεύω ἀδιστάκτως ὅτι με τὸ νέον ἔργον σου θά δρέψῃς καὶ πάλιν νέας δάφνας. Μόνον νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Σέρβων.

Πολὺ ἐγέλασα με τὰ καμώματα τοῦ κ. Ψυχάρη μας, τοῦ καθηγητοῦ τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Ἀκοῦς ἐκεῖ ὁ μασκαρᾶς τώρα στὰ γεράματά του ν' ἀγαπήσῃ μιὰν μαθήτριά του, ἡ ὁποία εἶναι μικροτέρα του κατὰ σαραντατέσσαρα χρόνια, καὶ ἀκολουθῶν τὴν σοφὴν ἰδέαν τοῦ πενθεροῦ του Renan ὅτι «une femme mariée n'est pas déshonorée par le divorce, tandis qu'une jeune fille séduite l'est par l'abandon», παρεκάλεσε τὴν γυναῖκα του νὰ τοῦ δώσῃ διαζύγιον νὰ στεφανωθῇ τὴν νέαν. Καὶ ἡ καυμένη ἡ καλὴ κόρη τοῦ Renan ἐνέδωκε καὶ τώρα ὁ κύρ Ψυχάρης σου θά γίνῃ καινούργιος γαμβρός. Κρίμα εἰς τὰς γνώσεις του, ποῦ μαθαίνει τοὺς Παρισινούς νὰ λέγουν ὅντ' αὐτὰ τὴν κάμαρα καὶ τέτοιας ἄλλας ἀνοησίας. Χίος δὲν εἶναι καὶ δὲν ἐντρέπεται νὰ γράφῃ μόνος τοῦ!

17ο.

24 Αὐγούστου 1913

Σήμερον διερχόμεθα τὴν πάνσεπτον ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου μας, τὸν ὁποῖον παρακαλῶ πάντοτε ὑπὲρ τῆς ὑγείας σου καὶ εὐημερίας. Χθὲς τὸ ἀπόγευμα ἤλθεν εἰς τὴν μνήμην μου «τὸ κοπέλλες, ἡ μπάντα!», ποῦ τὸ ἔλεγες τόσον νόστιμα καὶ γελοῦσαμε.

Ἡ τελευταία «Ἀθηναϊκὴ ἐπιστολή» σου πολὺ με κατενθουσίασε. Πόσον ὥραϊα ἐμπνέεις τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων καὶ πόσον ἐναργῶς ἐκδηλοῦται ἡ πρὸς τὴν ἁγίαν ἡμῶν θρησκείαν πίστις καὶ ἀφοσίωσίς σου! Ἀχ, πόσον εὐτυχὴς εἶσαι καὶ πόσον καὶ ἐγὼ εἶμαι, διότι ἡδυνήθην νὰ ἐμφυτεύσω ἐν τῇ ψυχῇ σου τὸν ζῆλον τῆς ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως!

Ἀπόψε εἶδον εἰς τὸ ὄνειρόν μου ὅτι ἦλθες καὶ ἡ Λαμπρινὴ ἦνοι-
γεν τὴν πόρταν διὰ νὰ σὲ ὑποδεχῶμεν. Τί χαρά! ἀλλὰ ἦτον ὄνειρον...

18ο.

11 Σεπτεμβρίου 1913

... Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἔργου σου δὲν πιστεύω νὰ σὲ ἀνησύχησε
καὶ πολὺ, διότι καὶ οἱ μεγαλύτεροι νόες ὑποπίπτουν πολλάκις εἰς τοιαύτας
ἀποτυχίας. Ἀνέγνωσα τὴν κριτικὴν τοῦ κ. Κ. Μοὶ ἐφάνη ὅμως ὅτι ἐμφο-
ρεῖται μικρᾶς δόσεως φθόνου. Πότε σὲ ἀνυψώνει καὶ πότε σὲ κατεβάζει.
Τὰ ὀρτίκια, ὅταν περνοῦν ἀπὸ τὰ νησιά, κάθονται πρῶτον ἐπὶ τῶν δέν-
δρων καὶ ὅταν φυᾶ πολλὺς ἀέρας κρύπτονται εἰς τοὺς θάμνους. Αὐτὸς ὁ κύριος
Κ. θὰ εἶναι σύντροφος τοῦ φίλου Μάνεση. Νὰ μὴ σὲ συγχίζη τίποτε
καὶ ὅλα νὰ τὰ ἀκοῦς μὲ ψυχραιμίαν, ὅπως ὁ Σωκράτης ἐγελοῦσε ὅταν ἐβλεπε
τὸν ἑαυτὸν του διακωμωδιούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐντὸς κα-
λάθου κλπ.

19ο.

1 Μαρτίου 1917

... Ἐλυπήθην πολὺ ὅτι τὸ ψωμί σας κοντεύει νὰ τελειώσῃ,
μὰ δὲν πιστεύω εἰς τὴν πρωτεύουσάν νὰ συμβῇ αὐτὸ τὸ δυστύχημα.
Ἐπρεπε νὰ ἴδῃτε τί γίνεται ἐδῶ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐχομεν περίπου ἓνα
μῆνα πού δὲν ἐφάγαμεν ψωμί. Τρεφόμεθα μὲ κρέας καὶ μὲ ἀγριολάχανα
γιά ψωμί. Τώρα ἔχουμε καὶ τοὺς βολβούς, τοὺς ὁποίους πωλοῦν 25
λεπτά τὴν λίτραν. Τοὺς βράζομεν καὶ τοὺς ρίπτομεν εἰς τὸ κρύο νερὸ καὶ
χάνουν τὴν πίκραν των καὶ τοὺς τρώγομεν γιὰ ψωμί. Οὔτε ψάρια ἀφή-
νουν οἱ Γάλλοι—τὸ εὐγενὲς ἔθνος— νὰ ψαρέψουν οἱ πτωχοὶ ψαράδες. Ἡ
Ζάκυνθος ὁμοιάζει σὰν νῆσος τῆς Πολυνησίας τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ μὲ
τοὺς μαύρους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι κατέχουν τὸ θέατρόν μας καὶ τὸ φρού-
ρίον μας μὲ τηλεβόλα καὶ τὴν Γαλλικὴν σημαίαν ἀνηρτημένην.

Ἐσχάτως κατέλαβον καὶ τὴν Λομβαρδιανὴν Λέσχην, διότι συνδιε-
λέγοντο κατὰ τῆς Ἀντάντ. Ὁ λαὸς πεινᾷ, οἱ δρόμοι γεμάτοι διακονιάρους.
Βλέπεις ἄνδρας γυναῖκας καλοενδεδυμένους νὰ ζητοῦν ἐλεημοσύνην. Νύκτα
μέρα αὐτὸ τὸ κακόν. Ὅσαι οἰκογένειαι ἔχουν τὰ παιδιὰ των εἰς τὸ Ἀγγλι-
κόν Τηλεγραφεῖον ἔχουν ἀπὸ τὴν Ἀντάντ ἀπὸ ἓνα ψωμί ἡμέραν παρ' ἡμέ-
ραν. Ὁ Ἀμπελοράβδης, πού δὲν ἔμπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς ψωμί, δίδει ὀκτῶ
δραχμὰς καὶ πέρνει ἓνα δλίτρον ἀπὸ τὸν φοῦρνον τοῦ Λάνα, ὁ ὁποῖος
φουρνίζει καὶ τὸ ψωμί τῶν Γάλλων. Ἡ Σοφianoπούλου μοῦ ἔστειλε μιὰ φέτα
ψωμί καὶ πέρασα μὲ αὐτὴν δύο ἡμέρας. Τὰ αὐγὰ ἔχουν 25 λεπτά τὸ ἓνα.
Φαντάσου! Τὰ ἀντίδια 9 λεπτά ἡ χερσὶά. Καὶ φαντάσου χωρὶς ψωμί!
Ἰδῶμεν πόσον θὰ διαρκέσῃ αὕτῃ ἡ κατάστασις!

Ἡ μήτηρ σου
ΕΥΘΑΛΙΑ

Τὰ λίγ' αὐτὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ γράμματα τῆς μητέρας τοῦ
συγγραφέα ζωγραφίζουν ἀρκετὰ τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς τῆς, τὴν τρυ-
φερότητα καὶ τὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸ παιδί τῆς, τὴν εὐσέβειά τῆς, τὴν μόρφω-
ση *, τὴς αὐστηρῆς οἰκογενειακῆς ἀρχῆς τῆς καὶ τὴν ἐπίδραση ποῦχε στὸ
ἔργο τοῦ Ξενόπουλου.

Ἀπὸ χρονικο-λαογραφικὴ πλευρὰ θὰ ἐνδιέφεραν, φυσικὰ, ἀφάν-
ταστα, ἂν σώζονταν ὅλες. Τόσο ἀφθονοῦν ὑπάρχει τὸ στοιχεῖο αὐτὸ στὰ
γράμματά τῆς! Θὰ ἦταν ἡ καλύτερη κοινωνικὴ ἱστορία τῆς Ζακύνθου τὰ
τελευταῖα ἑξήντα χρόνια.

Δυστυχῶς δὲν σώθηκαν οὔτε τὰ γράμματα τοῦ συγγραφέα στὴ
μητέρα του πού, ὅπως ἐκεῖνος τὰ δικά τῆς, τὰ φύλαγε σὰ θησαυρό.
Μετὰ τὸ θάνατό τῆς, ἡ κόρη τῆς Χαρίκλεια, ἀναγκάστηκε νάρθῃ στὸν
ἀδελφὸ τῆς, στὴν Ἀθήνα, φέρνοντας ἀρκετὰ οἰκογενειακὰ κειμήλια
καὶ λιγοστὲς ἐπιστολὰς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς. Τὶς ἄλλες τὶς μάζεψε ὅλες— ἓνα
ὀλάκερο μπαούλο— καὶ τὶς ἔκαψε.

Ἀλλὰ κι' αὐτὲς οἱ λίγες εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ δείξουν μιὰ πλευρὰ
ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ὡς υἱὸ καὶ ὡς ἀδελφόν.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΙΝΩΤΟΣ

* Ὁ Ζακυνθινὸς λόγιος καὶ στενὸς φίλος τῆς οἰκογενείας Ξενοπού-
λου Δημ. Ἀμπελοράβδης, στὸν ἐπικήδειο λόγο του γιὰ τὴν Εὐθαλία Ξενο-
πούλου, ἔδωσε μερικὲς ἀδρὲς γραμμὲς τῆς προσωπικότητάς τῆς:

«... Διάθερμος φίλη τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἄνευ τῶν ὁποίων
δὲν ὑπάρχει μάθησις, ἐπέχεις λάμπριν καὶ γαλήνην. Διὰ τῆς ὥραιας φωνῆς
κατέβλεπες ἐν ἀναστροφῇ καὶ διὰ θαυμασίῳν μολπῶν ἐμάγεες τοὺς ἀκροώ-
μένους, διὰ δὲ τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐπιμελετημένης συμπεριφορᾶς τοὺς πάντας
κατεγοήτευες. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ κληροδοσία ἡ βαρεῖα τοῦ θησαυροῦ
τῶν γνώσεων καὶ τῆς μαθήσεως, ἣν ἐκληροδότησες πρὸς τὰ τέκνα, καὶ
ἰδίως πρὸς τὸν πρωτότοκον Γρηγόριον, τὸν πατέρα τοῦ Ἑλληνικοῦ
Θεάτρου...»

(βλ. «Νεολόγον» Πατρῶν, ἀνταπόκρισιν Σπ. Μινώτου. Ὀκτώ-
βριος 1928.— Ἐπίσης «Ν. Ἑστία» 1 Νοεμβρ. 1928).

Ο ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗ ΤΟΥ

1ο.

13 Αυγούστου 1921

Χρυσή μου Μητέρα, χίλια φιλιά!

Καιρό έχω να λάβω γράμμα σου! Έγώ πέρασα πολύ άσχημες ημέρες. Αφού άρρωστήσαμε, από κρυολόγημα, ή τίτα κι' εγώ, κι' έγινα καλά, ή τίτα ξαναρρώστησε. Είχε πυρετό καθεμέρα. Καί δεν ξέραμε αν ήταν γαστρική, παράτυφος ή τύφος. Φαντάσου τον τρόπο μας, τη λαχτάρα μας. Έπιτέλους προχθές καλυτέρευσε. Άς ελπίσουμε να μην παρουσιασθή καμμιά ύποτροπή.

Θά'ελθουμε μαζί στην ζάκυνθο και θά' πάρουμε μαζί μας και την Κάκια. Έτσι είνε το σχέδιό μας. Καί' είνε να βοηθήση ο Θεός να τὸ πραγματοποιήσουμε. Γιατί κι' εγώ δεν είμαι τόσο καλά στην υγεία μου. Μοῦ πονοῦν τὰ πλευρά μου και ταυτιά μου. Καί κάνει τόση ζέση! Πιὸ εύκολα φαίνεται, κρυολογεί κανείς τὸ καλοκαίρι, όταν είνε γέρος. Γιατί τὰ παιδιά μας, Δόξα τῷ Θεῷ, είνε πολὺ καλά. Ἡ Κάκια εξακολουθεῖ τὰ λουτρά της. Κι' ἡ Λουλούκα μουρμουρίζει, γιατί δεν τὴν ἀφίνει ὁ γαμπρός να κατεβῆ στην Φάληρο, παρὰ μόνο με τὴ μητέρα της.

Ὁ Στέφανος, ἡ Φαίδρα ὅλοι καλά. Άλλο τίποτα δεν έχω. Περιμένω γράμμα. Στὴς Χαρίκλειας γράφε μου και σύ, ὅπως μπορείς, δυὸ λογάκια. Φιλῶ τὴν ὑπογραφή σου και παρηγοριέμαι.

Σὲ γλυκοφιλῶ

ΓΡΗΓΟΡΗΣ

2ο.

30 Μαΐου 1924

Χρυσή μου Μητέρα, σὲ γλυκοφιλῶ!

Έχω να σοῦ δώσω μιὰ εύχαιστη εἶδηση: Ὑπέβαλα στὸ Διαγωνισμό τοῦ Ὑπουργείου ἓνα βιβλίο μου γιὰ Ἀναγνωστικὸ τῆς Β' τοῦ Δημοτικοῦ και μοῦ τὸ ἐνέκριναν με μεγάλους ἐπαίνους. Ὀνομάζεται «Ὁ Καλὸς δρόμος», μυθιστορηματάκι παιδικό, και τώρα θά' τὸ τυπώσω σὲ 50,000 ἀντίτυπα γιὰ τὰ σχολεῖα. Ένεκρίθησαν μαζί κι' ἄλλα δυὸ, γιὰ τὴν ἴδια τάξη. Ὅλοι ὁμως μοῦ λένε ὅτι οἱ περισσότεροι δασκάλοι θά' προτιμήσουν τὸ δικό μου και θά' ξεδεύω ἀπάνω ἀπὸ 100,000 ἀντίτυπα τὸ χρόνο, θά' έχω δηλαδή ἓνα εἰσόδημα, ἀπ' αὐτὸ μόνο τὸ βιβλίο, ἀπάνω ἀπὸ 100,000 δραχμές τὸ χρόνο. Σημείωσε ὅτι ἡ ἔγκρισις είνε γιὰ δέκα χρόνια (κατόπι πρέπει να ἀνανεωθῇ) ὥστε ἔς αὐτὸ τὸ διάστημα, ἀπὸ ἑκατὸ χιλιάδες τὸ χρόνο, θά' κερδίσω ὡς ἓνα ἑκατομμύριο. Ὅπωςδήποτε εἶμαι ἐξασφαλισμένος, γιατί και τὰ μισὰ να κερδίσω, μοῦ φτάνουν.

Θά' τὰ ποῦμε καλύτερα όταν ἔλθω. Γιατί εὐθὺς μόλις τελειώσω τὴν ἐπιδιόρθωση τοῦ βιβλίου, ποῦ τὴν κάνω τώρα με τὴν Ἐπιτροπὴ

τοῦ Ὑπουργείου, θά' ἔρθω να σὲ ἰδῶ και να μείνω κοντά σου ὅσο περισσότερο μπορέσω. Γιὰ τὸ τύωμα δεν με μέλει, γιατί έχω και συνεργάτη, ἓναν καθηγητὴ, ποῦ αὐτὸς θά' φροντίσῃ γιὰ τὴς διορθώσεις.

Εἴμεθα ὅλοι καλά. Ἐμένα, με τὴς εύχές σου, μοῦ πέρασε ἡ ἰσχυαλγία, θέλω ὁμως λουτρά γιὰ να μὴν μοῦ ξανάρθῃ. Θά' τὰ κάμω στὴ Ζάκυνθο, ζεστὰ θαλάσσια, γιατί ποῦ να πηγαίνω στὴν Αἴδηψό!

Ὁ Στέφανος λείπει στὴ Βενετία. Πῆγε γιὰ κάτι δουλειές του, μόνος του ὁμως. Τὴν καῦμένη τὴ γυναῖκα του τὴν ἄφησε ἐδῶ ἄργησε μάλιστα να τῆς γράψῃ, κι' ὅλο ἔκλαιγε περιμένοντας γράμμα του. Ἐγὼ τῆς ἔλεγα «πὼς τὸν ἔφαγε ὁ κροκόδειλος» και τὴν ἔκανα να γελά.

Ἡ Κάκια μου τώρα στὸ Ἰνστιτούτο ἔχει Διαγωνισμούς (ἐξετάσεις). Σὲ λίγες μέρες τελειώνει. Να ἰδοῦμε τὴ βαθμὸ θά' πάρῃ. Οἱ καθηγηταί της ὁμως μοῦ λένε πὼς ἔχει ταλέντο κι' είνε ἀρκετὰ εύχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ἐργασία της. Τοῦ χρόνου παίρνει τὸ δίπλωμά της και με τρώγεται να τὴν στείλῳ στὸ Παρίσι γιὰ δυὸ-τρία χρόνια να τελειοποιηθῇ. Ἀλλὰ πὼς να τὴ στείλῳ μονάχη της;

Ὅσο γιὰ τὴ Λουλούκα, εξακολουθεῖ τὸ τραγοῦδι της στὸ Ὁδεῖο.

Ἐγὼ ἤθελα να τὴς πάντρευα τώρα και τὴς δυὸ, θάφινε ἓνα γαμπρό μου στὸ πόδι μου, στὴ Διάπλασι, κι' εγὼ θάρχόμουν με τὴν τίτα, να τελειώσω τὴς ἡμέρες μου, ἐν εἰρήνῃ, στὴ Ζάκυνθο. Τὴν ἐργασία ποῦ κάνω ἐδῶ, μπορῶ να τὴν κάνω κι' ἐκεῖ. Ἐ, και κάπου-κάπου θά' μπορούσα να πετιέμαι. Αὐτὸ, μητερούλα μου, είνε τὸ νειρό μου κι' εύχου να πραγματοποιηθῇ. Ἀλλὰ να μοῦ ζήσης, και σύ, να σὲ χαρῶ! Να πᾶς ἑκατὸ χρόνων, γιὰ χούφταλο να γίνῃς, και να διατηρῇς τὸ μυαλό σου ἀκμαῖο ὅπως τώρα.

Ο ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΣΟΥ

3ο.

2 Σεπτ. 1925

Χρυσή μου Μητέρα,

Σοῦ ἀναγγέλλω με χαρὰ ὅτι τὴν περασμένη Δευτέρα, στὸ Θέατρο Κυβέλης, γιορτάσθηκε ἡ Τριακονταετηρίδα μου. Βλέπεις στὴ Διάπλαση και σ' ἄλλες ἐφημερίδες τὴς λεπτομέρειες τῆς γιορτῆς. Δεν μπορείς ὁμως να φαντασθῇς τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ κόσμου. Μοῦ ἔκαμε πολλὰ κι' ἀληθινὰ με συγκίνησε. Σὲ θυμήθηκα ἐκείνη τὴ στιγμή. Ἄ, εἶπα νάταν ἐδῶ να βλέπῃ κι' ἡ μητερούλα μου, ποῦ τόσα τῆς χρωστῶ! Καί σοῦ γράφω σήμερα, μόλις πέρασε λίγο ἡ συγκίνησή μου, γιὰ να μ' εύχηθῇς να γιορτάσω και Πεντηκονταετηρίδα.

Ἐλπίζω, τώρα ποῦ ἡσύχασα, να πεταχτῶ γρήγορα να σὲ ἰδῶ. Μὴ μάφινετε τὸσον καιρὸ χωρὶς νέα σας!

ΓΡΗΓΟΡΗΣ

4ο.

1 Ὀκτ. 1928

Ἀγαπητὴ μου Χαρίκλεια,

Εὐτυχισμένη σὺ ποῦ μπόρεσες να κλείσῃς τὰ μάτια τῆς Μαννούλας μας! Ἐμένα ἡ Μοῖρα με κράτησε μακριὰ της. Καί τῶρ' ἀκόμα, στὸ

1. Σχετικὰ με τὸ θάνατό της ὁ Φαίδων ἔγραψε στὴ «Διάπλαση» 13. 10. 38, ἀρ. 46) μιὰ ωραιότατη «Ἀθηναϊκὴ ἐπιστολή».

θάνατό της, επέπρωτο νὰ μὴν εἶμαι σὲ κατάσταση νὰ ταξιδέψω. ἄδύνατος ἀπὸ τὸ Δάγκειο, ἐξηντλημένος. Δυστυχῶς κι' ὁ Στέφανος λείπει ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Πῆγε στὴν Ἀμαλιάδα νὰ ἰδῇ μιὰ ἀρχαία ἐκκλησίαν, καὶ θὰ γύριζε στὰ Λεχαινὰ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἡμέρες. Τοῦ τηλεγράφησα χθές, Κυριακῇ, νὰ πεταχθῇ στὴ Ζάκυνθο. Κι' ἐλπίζω, ἐλπίζω, νὰ τὸ κατόρθωσῃ καὶ νὰ εἶναι αὐτὸς τουλάχιστο, στὴν κηδεῖα.

Νὰ ἔχουμε τὴν εὐχὴ τῆς καὶ νὰ κάμουμε τὰ χρόνια τῆς. Περισσότερα δὲν εἶμαι σὲ θέσιν νὰ σοῦ γράψω τώρα. Περιμένω νὰ μοῦ γράψῃς λεπτομέρειες κι' ὁδηγίες.

Χίλια φιλιὰ
ΓΡΗΓΟΡΗΣ

5ο.

28 Ὀκτ. 1933

Ἀγαπητὴ μου Χαρίκλεια

Πολὺ λυπηθήκαμε ὅλοι μας γιὰ τὸ πάθημά σου. Ἀπροσεξιά σου καὶ κακὴ ὥρα. Ὁ Θεὸς ἐπενέβη γιὰ νὰ μὴν πάθαινες τίποτα χειρότερο. Μὴ λές λοιπὸν πὼς δὲν σὲ βοηθεῖ πιά ὁ Θεός, οὔτε πὼς δὲν ὑπάρχει πιά κανένας νὰ τὸν παρακαλῇ γιὰ σένα. Ἐγώ, κάθε βράδυ, στὴν προσευχή μου, τὸν παρακαλῶ γιὰ ὅλους τοὺς δικούς μου. Τὸν παρεκάλεσα καὶ χτές, πού ἔλαβα τὴν κακὴ εἶδηση, νὰ σὲ κάμῃ γρήγορα καλὰ.

Τὶ περίεργο ὅμως! Τὴν ἡμέρα πού ἔλαβα τὸ γράμμα σου, ξύπνησα μὲ προαίσθημα πὼς κατὰ τὴν εἰρήνην πάθει. Ἐννοεῖς πὼς δὲν φανταζόμουν τέτοιο πρᾶγμα. Καμμιά ἀρρώστεια περιμένα...

Ἦρθε τὸ φτωχὸ κορίτσι πού μοῦ ἔστειλες. Τῆς ἔδωσα λίγα λεφτὰ καὶ τὴ σύστησα στὸ Σύλλογο τῶν Ζακυνθίων.

Ἀνυπομονῶ νὰ μοῦ γράψῃς. Μὴν κουράζεσαι ὅμως νὰ γράφῃς στὸ κρεβάτι. Ὑπαγόρευε σὲ κανέναν ἄλλον καὶ σὺ βάλῃς μόνο τὸνομά σου. Κουράγιο! Τὶ νὰ γίνῃ! Τὰ κακὰ ἔρχονται καὶ περνοῦν.

Σὲ γλυκοφιλῶ
ΓΡΗΓΟΡΗΣ

6ο.

4 Νοεμβρ. 1934

Χρυσὴ μου Χαρίκλεια

Πολὺ λυπηθήκα γιὰ τὴν ἀρρώστειά σου. Εὐχομαι νὰ εἶναι περαστικά. Καὶ μὴν στενοχωριέσαι, σὲ λίγο θὰ σοῦ στείλῃ κι' ὁ Στέφανος, ἀκόμα καλύτερα. Περιποιεῖται καὶ παρηγόρει τὴν καίμενὴν τὴν ἀδελφή σου σὺ πού ἔχεις ψυχὴ ἀγγελική.

Φοβερὰ ὑποφέραμε μεῖς, δύο χρόνια τώρα μέ..... τῆς Κάκκας μας. Δὲν εἶδαμε μιὰ ἡμέρα καλὴ.....

Μεγάλα βάσανα τέλος πάντων! Πὼς ἀντέχω καὶ γράφω εἶναι θαῦμα θεοῦ!... Φαντάσου, εἶμαι 67 χρονῶν, ὑποφέρω τόσα, ἀλλὰ εἶμαι τόσο καλὰ, ὥστε μπορῶ κι' ἐργάζομαι 10 ὡς 12 ὥρες τὴν ἡμέρα. Φιτοῦ νὰ μὴν βασκαθῶ!

(Γελᾷς, ἔ;)

Σὲ γλυκοφιλῶ
ΓΡΗΓΟΡΗΣ

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ "ΣΤΕΛΛΑΣ ΒΙΟΛΑΝΤΗ",

1.

Χάρκοβο, 19.11.908

Ἀγαπητὲ Κύριε Ξενόπουλε

Δέχομαι. Ἐνα καθάριο διαμάντι τὸ διήγημά σου δουλεμένο σὲ μπριλλάντι ἀπὸ τὸ Μεγάλο μας τὸν ποιητὴ.

Κάτι θὰ πασίσω κι' ἐγὼ νὰ σοῦ δουλέψω. Βέβαια δὲν τολμῶ νὰ φαντασθῶ πὼς ἡ δουλειά μου θὰ εἶναι ἕξια τῆς Στέλλας Βιολάντη, μὰ ἐλπίζω πὼς κάτι θὰ καθρεφτίζῃ ἀπὸ τὸν πόνο τῆς καὶ τὰ πάθια τῆς (πάθια καὶ πόνος Ρωμαίικα τῆς Ρωμιοπούλας ἀφτηνῆς Τζόλντας πού μπορεῖ ἴσια-ἴσια, ἐπειδὴς καὶ δὲν ἀγάπησε Τρίστανο παρὰ ἓνα λιμοκοντόρο, νὰ μᾶς πληγώνῃ πιδ βαθιὰ τὴν καρδιά).

Λοιπὸν θὰ τ' ἀφήσω ὅλα καὶ θ' ἀρχίσω τὴ Στέλλα Βιολάντη δίχως νὰ πολυσκοτίζομαι ἂν καὶ πότε θὰ ἐχτελεστῇ, ἐλπίζω ὅμως πὼς ἀπὸ πού μοῦ ζητᾷς, δηλ. ἂς ποῦμε, τὸν πρόλογο τοῦ ἔργου σου, νὰ σοῦ τὸν ἔχω ἔτοιμο ἴσια μὲ τὰ τέλη τ' Ἀη Βασίλη.

Τὴ δουλιὰ μου θὰ τὴ λάβῃς ἔτοιμη γιὰ ὀρχήστρα, ἐπειδὴς ἐγὼ ὅταν γράφω κάτι γιὰ ὀρχήστρα τὸ ρίχνω στὸ χαρτὶ ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς γιὰ ὀρχήστρα. Θὰ σοῦ στείλῃ ὅμως κ' ἓνα βόλεμα γιὰ πιάνο.

Ἐχω ὅμως τὸ κακὸ νὰ μεγαλοπιάνομαι στὰ ἔργα μου. Ἐτσι καὶ τώρα μοῦ πέρασε νὰ βάλω μουσικὴ καὶ μπροστὰ ἀπὸ κάθε ἄλλη πράξη τοῦ δράματός σου, καθὼς καὶ ὅπου ἄλλοῦ θὰ ἤτονε αἰσθητικὰ δικαιολογημένη (ὅπως ἔκανε ὁ Μπετχόβεν στὸ Ἐγγμοντ τοῦ Γκαῖτε ἢ ὁ Μέντελσον στὸ Ὀνειρο θερινῆς νύχτας). Γι' αὐτὸ ὅμως θὰ μοῦ ἦταν ἀναγκαῖο ἓνα διάβασμα τοῦ ἴδιου τοῦ δράματός.

2.

Χάρκοβο 2.4.909

Τέλος πάντων σοῦ στέρνω σήμερις τὴ Στέλλα Βιολάντη σὰ βόλεμα γιὰ τεσσσερόχερο πιάνο. Δὲν τὴ βόλεψα γιὰ δυὸ χέρια γιατί θὰ ἔχανε τόσο πού θὰ καταντοῦσε ἀγνώριστη. Ἐτσι κ' ἔτσι χάνει τρομερὰ στὸ τεσσσερόχερο βόλεμα.

Τὴν παρτιτούρα μαζί μὲ τίς φωνές θὰ σοῦ τὴ στείλῃ σὲ μιὰ βδομάδα καὶ δάφτηνε. Χρειάζονται ἀπάνω κάτου 58—55 ἐχτελεστές.

Ἀφτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ Στέλλα Βιολάντη σου. Ἐφκομαι νὰ μὴ τὴ βρῇς καὶ τόσο ἀνάξια τοῦ ἔργου σου.

Μένω μὲ ἀσπασμούς. Δικός σου
ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

ΜΑΡΙΚΑΣ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ

1.

Πόλη 27/1/909

Κύριε Ξενοπούλε

Μόλις έφτασα προχτές από τη Βιέννη, που πήγα για λίγες μέρες, και έρχόμουν με το σκοπό να παίξουμε τη Στέλλα, όταν λαβαίνω το γράμμα σας, που σ'α'ς όρχίζομαι με έκοψε στα δύο. Πώς άφο'υ μου δώσατε το λόγ'ο σας, ότι το έργο σας αυτό μόνον έγώ θά το παίξω, το δώσατε να το παίξω και άλλη ήθοποιός, αυτό δέν το καταλαβαίνω διόλου, μά διόλου. Μο'υ λέτε ότι σ'α'ς το ζήτησε για τη Ζάκυνθο, όπου είναι ή μητέρα σας. Τότε γιατί να το παίξω στην Πάτρα; Μή νομίζετε ότι είμαι θυμωμένη, όχι. Μόνον λυπημένη είμαι που είχα κάνει τόσα πράματα, που μπορε'ίτε να τ'α μάθετε από τους ήθοποιούς. 'Επρόκειτο μάλιστα να σ'α'ς στείλουμε τ'α χρήματα τη Δευτέρα να έλθετε να το παίξουμε ως τελευταία παράστασι του θιάσου. Και μαθαίνω τώρα από σ'α'ς πρώτο ότι δέν κρατήσατε το λόγ'ο σας. Και τώρα, από μένα πια ή Στέλλα Βιολάντη στο έξωτερικό δέ θα παιχθ'ή ποτέ! 'Αν όμως θέλετε έμένα (που δέν το πιστεύω), να παίξω μόνον έγώ σ'α'ς 'Αθήνας τη Στέλλα Βιολάντη, θά μο'υ κάμετε ένα χαρτί, είς το όπο'ο να μο'υ το λέτε. Σ'α'ς όρχίζομαι ότι είναι πολύ μεγάλη ή λύπη μου άκόμα από κε'ίνο το γράμμα σας. Ποτέ δέν το περίμενα αυτό! Έέρετε πολύ καλά πόσο δυνατό είναι το έργο σας, ώστε ήταν περιττό να παιχθ'ή στην Πάτρα πρώτα ένας ρόλος, που είναι για μένα και που δέν ξέρετε τη χαρά μου πώς πρώτη έγώ θά το έπαιζα. Είμαι πολύ λυπημένη, μά πολύ, και περιμένω να μο'υ γράψετε, αν θέλετε μόνον έγώ να το παίξω σ'α'ς 'Αθήνας.

2.

Πόλη 25/12/908

Προχθές έλαβα και το δελτάριον καθώς και το γραμματάκι σας. Δέν άπαντ'ω στις κακίες σας, παρ'ά μόνον σ'α'ς λέω ότι αύριο πρωί άρχίζουμε τις πρόβες και όταν θά είναι έτοιμες θά σ'α'ς γράψω. Στο μεταξ'υ θά παίξουμε του Χριστομάνου τ'α «Τρία Φιλιά», που είναι έτοιμο και περιμένουμε μόνον τη Χρυσούλα να έλθω, ή όποία θά παίξω και στο δικό σας τη θειά Νιόνια, γιατί όλες οι γυνα'ίκες του θιάσου είναι άρρωστες. 'Η Λόλα παρ' όλίγ'ο να μ'α'ς πεθάνω. 'Η δυστυχισμένη ή Ροζάν έχει τώρα δεκαπέντε μέρες που είναι με 39.5 βαθμούς πυρετό.

Γι' αυτό — αν θέλετε — γράψτε μου να το δώσω το μέρος στη Χρυσούλα ή στην Περίδου, αν ή Ροζάν ως τότε δέν είναι καλά.

Περιμένω γράμμα σας, όχι με κακίες αυτή τη φορά. Τ' άκούτε; Στείλτε μας την ευχή σας από μακριά για την αυριανή καλήν άρχή στις πρόβες μας. Καλή νύχτα γιατί είναι δύο περασμένες και νυστάζω.

ΜΑΡΙΚΑ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ* ΤΗΣ "ΣΤΕΛΛΑΣ ΒΙΟΛΑΝΤΗ,"

... Με τη «Στέλλα Βιολάντη» Ξενοπούλου — Καλομοίρη έχομε κι' έμε'ις ένα έργο άνάλογο με τον «Πέερ Γκύντ» του 'Ιψεν και του Γκριγκ, όπου ποίηση και μουσική συνταιριάζονται σ'ένα έργο δραματικό, χωρίς να πνίγη ή μι'ά την άλλη, όπως στο μελόδραμα. Κι' όμως το λυρικο-ποιητικό δρ'μα του 'Ιψεν θά ήταν δύσκολο να σταθ'ή πια στη σκηνή χωρίς το στήριγμα του Γκριγκ, που δημιουργεί την απαιτούμενη ατμόσφαιρα για να γίνη το έργο νοητό στον άκροατή. 'Ετσι, διατηρώντας, φυσικά, τις αναλογίες, μπορούμε να πο'υμε πώς δύσκολα θά μπορούσε σήμερα ή «Στέλλα Βιολάντη» να κρατήση άπ' την άρχή ως το τέλος το ενδιαφέρον του άκροατή χωρίς τη σύμπραξη της μουσικής. Γιατί, όσο κι' αν στην πρώτη πράξη ή πλοκή προχωρή γοργά, οι χαρακτήρες διαγράφονται με άδρες γραμμές και συναρπάζουν τον άκροατή οι δραματικές σκηνές, από εκεί και ύστερα ή δράση χαλαρώνεται και άπομένει το έσωτερικό δρ'μα, που το λυρικό του χαρακτη'ρα μόνον ή μουσική μπορε'ί να τον άποδώση σε τρόπο που να μ'α'ς συγκινή άληθινά, ανεξάρτητα από τ'α έξωτερικά γεγονότα που ακολουθ'ουν.

Το μουσικολυρικό αυτό δρ'μα, που βρήκε τόσο θερμή ύποδοχή από το άθηναϊκό κοινό, αξίζει να κινήση την πρ'σοχή του μουσικού κόσμου πρ'ς το είδος αυτό. 'Υπάρχουν τραγωδίες και δράματα που προσφέρονται για λιμπρέττα μελοδραμάτων. 'Υπάρχουν όμως και ποιητικά δραματικά έργα, που αίσθάνεται κανείς ότι κιν'ούνται μέσα σε μι'ά μ'ουσική ατμόσφαιρα, μά που δέ θά τολμο'υσε, ούτε θά έπρεπε κανένας να περιορίση ή ν' αλλάξη το ποιητικό κείμενο, κάνοντας υποχωρήσεις και παραχωρήσεις στη μουσική. 'Ενα τέτοιο έργο είχε ή «Τρισεύγενη» του Παλαμ'α. ...

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ*

* 'Εθνος 3-11-38.

Ευχαριστική

Η δασκάλα Μαρίκα Κοτοπούλη & ο Γεώργιος Ζενόπουλος
μετέφεραν τα εγγραφα

Ο Γε. Ζενόπουλος σαραντίζ το δέμας του ελπίσ-
ματος, γι' αυτό Μαρίκα Κοτοπούλη να το στείλει
στον αδελφό, στην Αθήνα, στον αδελφό
δασκάλο να δώσει το μαύρο και το σάβανο.

Αλλά τότε, η δασκάλα Κοτοπούλη διαμαρτυρείται και έχει
ναυτία το σάβανο, γι' αυτό στην Αθήνα να το ετοιμάσει
είναι μετά το μαντικό του και θα γράφεται, σφραγί-
ζοντάς το, να το στείλει. Η δασκάλα Κοτοπούλη, δασκάλα
μαρτυρίας, με το μαύρο και το σάβανο, και
ειδικότερα το σάβανο, το δέμας, ορίστηκε
12 % ούς να το εγγραφή το σάβανο, να μην
το σφραγίσουν, να μην το στείλουν, να μην το
Η δασκάλα Κοτοπούλη, ορίστηκε να το στείλει και
«Μαρίκα Κοτοπούλη, στο σάβανο, να μην το
το να σφραγίσουν, να μην το στείλουν, να μην το
μην γι' αυτό δέμας.

Το σάβανο, να μην το στείλουν, να μην το
ου, ειδικότερα το σάβανο, να μην το στείλουν, να μην το
μην το στείλουν, να μην το στείλουν, να μην το

Η Αθήνα, 13 Φεβρουάριος 1909

Μαρίκα Κοτοπούλη

Το ιστορικό αχάρτι που ζητούσε η κ. Μαρίκα Κοτοπούλη.

(Αυτόγραφο Ζενόπουλου)

ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

ΑΝΟΙΚΤΟΝ ΓΡΑΜΜΑ *

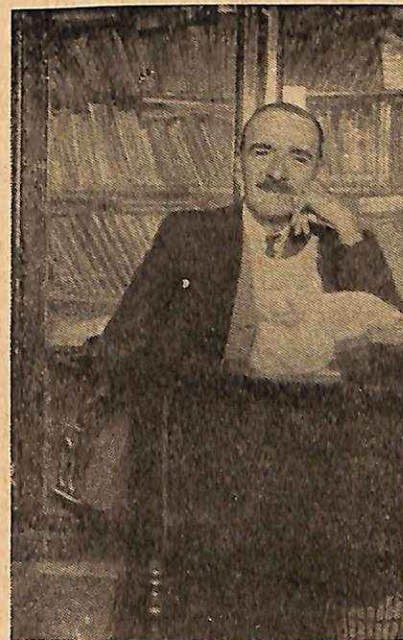
ΠΡΟΣ ΤΟΝ Κ. ΚΩΣΤΗΝ ΠΑΛΑΜΑΝ

ΑΓΑΠΗΤΕ ΜΟΥ ΦΙΛΕ,

Υστερ' από το χθεσινόν
χρονογράφημα τοῦ κ. *** εἰς
τὸν «Χρόνον», μοῦ φαίνεται ὅτι
σὲ σένα μόνον χρεωστῶ μίαν
ἐξηγήσιν. Διότι ἂν ἔτυχε νὰ
μάθης ὅτι ἐγὼ σ' ἐπρότεινα καὶ
ἐγὼ σὲ ὑπεστήριξα θερμότερ'
ἀπὸ κάθε ἄλλον ὡς διευθυντὴν
ἐνὸς μέλλοντος Ἑθνικοῦ Θεά-
τρου, πολὺ θὰ ἐξεπλάγης βέβαια
ὅταν εἶδες καὶ τὸ ἐν λόγω χρο-
νογράφημα, ὅτι θέλω τώρα νὰ
σοῦ πάρω... τὴν θέσιν!

Θὰ σοῦ τὰ ἐξηγήσω ὅλα.
Κι' ἐν πρώτοις τὸ ἄρθρον αὐτὸ
τοῦ κ. *** κατ' εὐφημισμὸν τὸ
ὠνόμασα χρονογράφημα.
Εἶνε αὐτόχρημα λιβελλογράφημα,
μὲ τὸ ὅποιον ἠθέλησε νὰ μ'
ἐκδικηθῇ διὰ τὸ φοβερὸν κακὸν
ποῦ ἐφαντάσθη ὅτι τοῦ ἔκαμα,

μὲ τὸ ν' ἀναφέρω κάπου τὸ πολυθρύλητον πλέον ἀνέκδοτον τοῦ κ.
Χρηστομάνου. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξαφνα ὁ ἕως προχθὲς στενώτατος φίλος
ἐγενεῖν ἄσπονδος ἐχθρὸς, καὶ μετὰ τὴν πρώτην ἐπιστολὴν ποῦ μ' ἐκε-
ραύνωσε, μαζί μὲ τὸν ἄλλον ἐκεῖνον Ὑψιβρεμέτην, ἔγραψε καὶ τὰ
χθεσινὰ διὰ νὰ μὲ ἀποτελειώσῃ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ρωμαϊκῆς

Μία ἐνδιαφέρουσα φωτογραφία
τοῦ κ. Ζενόπουλου

* Σημ. Ἰ. Ἀ. Τὸ χειρόγραφο δίχως ἡμερομηνία καὶ μὲ τὸν πάρα
πάνω τίτλο, βρέθηκε στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ζενόπουλου ἀνάμεσα στὰ γράμματα τῆς
μητέρας του. Φαίνεται πὼς θάνατι τοῦ 1912 - 1914. Εἶναι, φυσικὰ, ἀνέκδοτο.

πολεμικῆς. Δηλαδή περὶ ἀνθρωποφαγίας. Ἐννοεῖται τώρα πῶς κάθε φράσις τοῦ λιβέλλου εἶνε καὶ μία ἀνακρίβεια, μία σκόπιμος διαστρόφη, καὶ ὅτι παντοῦ φθάνει ν' ἀντιστρέψῃς τὴν ἔννοιαν διὰ νὰ εὐρίσκῃς τὴν ἀλήθειαν.

Καὶ ἰδοὺ πῶς εἶνε ἡ ἀληθινὴ ἱστορία, τὴν ὁποῖαν τόσον χριστιανικὰ διηγεῖται ὁ κ. ***. Δὲν ἦτο ἴσως καιρὸς νὰ ὁμιλήσωμεν δι' αὐτὰ τὰ πράγματα, — παρασκήνια πρὶν γίνῃ ἀκόμη ἡ σκηνή, — ἀλλ' ἀφοῦ ἡ ἔχθρα τοῦ πρώην φίλου ἔσπευσε νὰ τὰ βγάλλῃ ἔξω τόσον οἰκτρῶς παραμορφωμένα, ἀναγκάζομαι, χάριν σοῦ καὶ μόνον, νὰ τὰ ἐπανορθώσω.

Μίαν ἡμέραν, πρὸ μηνὸς καὶ πλέον, ἦλθεν εἰς τὸ σπίτι μου ὁ κ. Ποριώτης, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ μελετωμένου Θεάτρου. Μοῦ εἶπεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶχεν ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ τὸ κάμῃ, ἀλλ' ὅτι δὲν ἤξευρεν εἰς ποῖον ν' ἀναθέσῃ τὴν διευθύνσιν. Ὁ κ. Κ. Χατζόπουλος, τὸν ὁποῖον δι' ἄρθρου του εἶχεν ὑποδείξῃ ὁ κ. Ποριώτης, — μία γνώμη, πού μὲ εἶχεν εὖρη συμφωνότατον, — ἔγραψεν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν ὅτι δὲν θὰ ἐδέχετο μὲ κανένα τρόπον. Ὁ καθηγητὴς κ. Ἀνδρεάδης, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὡς καταλληλότετος καὶ ἡρωτήθη, ἐπίσης εἶχεν ἀρνηθῇ. Ὁ κ. Χρηστομᾶνος ἐξηρεῖτο διὰ τὰς γνωστάς του ἰδιοτροπίας. Οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς ἀπεκλείοντο ὡς ἐπικίνδυνοι. Ποῖος λοιπόν;

— Ἐγὼ θὰ ἐπρότεινα τὸν Παλαμᾶ, εἶπα τότε πρὸς τὸν κ. Ποριώτην, ὁ ὁποῖος μ' ἐκύτταξε μὲ δύο γαλανὰ ἐρωτηματικά. Μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ μόνος. Ὅνομα πρὸ τοῦ ὁποῖου σιγᾷ κάθε φθόνος, καὶ κριτικὴ ἱκανότης ἀναμφισβήτητος. Θὰ ἐκρατοῦσε τὸ Ἐθνικὸν Θεάτρον εἰς τὴν φιλολογικὴν περιωπὴν του, καὶ μ' ἓνα διευθυντὴν τῆς σκηνῆς σὰν τὸν Οἰκονόμου, ἡ ἐργασία θὰ ἐπῆγαινε θαυμάσια.

— Βεβαίως, ἐσυμφώνησεν ὁ κ. Ποριώτης, ἀλλὰ δὲν ξεύρει κανεὶς ἂν ὁ Παλαμᾶς θὰ ἐδέχετο.

— Πρέπει νὰ τὸν πείσωμεν, εἶπα.

Ὁ κ. Ποριώτης μ' ἀπεχαιρέτησε καί, ὅπως ἐμείναμεν σύμφωνοι, ὑπέβαλεν ὑπόμνημα εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν μὲ τὴν ὑποψηφιότητά σου, προτεινομένην καὶ ὑποστηριζομένην ὀνομαστικῶς ἀπὸ ἐμέ. Ἔτσι τουλάχιστον μοῦ εἶπεν ὁ κ. Ποριώτης, καὶ ὑποθέτω ὅτι δὲν μ' ἐγέλασε...

Μετὰ δύο - τρεῖς ἡμέρας συνηντήθην τυχαίως μὲ τὸν τότε φίλον μου ***. Ὑπὸ ἐχεμύθειαν τῷ ἀνεκοίνωσα τὰς ἐνεργείας μας καὶ τὸν ἠρώτησα τὴν γνώμην του. Ἐγείνεν ἔξω φρενῶν ὅταν ἤκουσε τὸνομά σου, καὶ μοῦ ἐδήλωσεν ἀμέσως καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι, ἀφοῦ

ὁ Χατζόπουλος δὲν ἐδέχετο, ὁ μόνος πλέον ἐνδεδειγμένος διὰ τὸ θέατρον ἡμῶν ἐγὼ, ὁ Ξενόπουλος.

— Δὲν βλέπω καὶ κανένα ἄλλον, μοῦ εἶπε. Ξεύρεις τὸ θέατρον, δὲν ἔχεις στενοκεφαλίες, εἶσαι συμβιβαστικός. Σὺ θὰ ἤσουν ὁ ἰδανικός διευθυντὴς καὶ θὰ σὲ ὑποστηρίξω μὲ ὅλη μου τὴ δύναμιν.

Τοῦ ἀπήντησα, ὅτι ὡς θεατρικὸς συγγραφεὺς ἀποκλείομαι, ὅτι δὲν θέλω σκουτοῦρες καὶ ὅτι προτιμῶ νὰ γράφω διὰ τὸ θέατρον παρὰ νὰ τὸ διευθύνω.... Τοῦ εἶπα ἀκόμη, ὅτι οὔτε ἡθικῶς, ἀφοῦ εἶμαι συγγραφεὺς, οὔτε ὕλικῶς δὲν μ' ἐσύμφερει ἡ θέσις μὲ μισθὸν τμηματάρχου, ἀφοῦ ὡς πολὺ καλὰ γνωρίζει ὁ κ. *** — ὁ γράφων τώρα ματάρχου, ἀφοῦ ὡς πολὺ καλὰ γινώσκω (!) μισθόν, — ὅτι μὲ τὴν ἐργασίαν μου κερδίζω τὰ διπλάσια. Καὶ τοῦ ἐξήγησα ὅτι ὡς διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ θέατρον, οὔτε τὰ ἔργα μου θὰ ἡμποροῦσα νὰ παίζω, οὔτε εἰς ἄλλα θεάτρα νὰ δίδω, οὔτε νὰ γράφω χρονογραφήματα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικά, πού μόνον ἀπὸ αὐτὰ ἔχω τώρα ἐπάνω - κάτω τὸν παχὺν μισθὸν τοῦ τμηματάρχου.

Ἐνα μόνον πρᾶγμα δὲν ἠρνήθην εἰς τὸν κ. ***, οὔτε εἰς κανένα ἄλλον, οὔτε θὰ τὸ ἀρνηθῶ ποτέ: ὅτι ξεύρω τὸ θέατρον καὶ ὅτι κάπως θὰ ἡμποροῦσα κ' ἐγὼ, ἂν ἐπέτρεπαν αἱ περιστάσεις, νὰ τὸ διευθύνω. Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο ἐκεῖνο πού λέγει ὅτι τοῦ εἶπα ὁ κ. *** δηλαδή «πῶς εἶμαι πλασμένος διὰ τὴν θέσιν».

Ἀδιάφορον. Ὁ κ. *** ἠγωνίσθη νὰ μὲ πείσῃ ἐπὶ ὥρας ὅτι ὀφείλω μὲ καθεὺν ὁρμὴν νὰ δεχθῶ. Διὰ νὰ γίνῃ ἐπὶ τέλους ἓνα θέατρον, ὅπως μοῦ ἔλεγε. Καὶ εἰς τὴν ἄλλην μας συνάντησιν τὰ ἴδια, καὶ πάλιν τὰ ἴδια, ἀτέλειωτα.... Δὲν ἐννοοῦσε νὰ μὲ ἀφίσῃ ἡσυχον, πρὶν μὲ κάμῃ νὰ τοῦ ὑποσχεθῶ, ὅτι τουλάχιστον ἂν δὲν ἐδέχσο σύ, θὰ ἐδεχόμην. Καὶ μοῦ ἐδήλωσε τότε μὲ τὸν μεγαλύτερον ἐνθουσιασμόν ὅτι θὰ ἔγραφεν εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργόν, ὅτι θὰ ἐπῆγαινε νὰ τὸν ἰδῇ, ὅτι θὰ ἐπηγάιναμεν μαζὶ καὶ τελοσπάντων ὅτι θὰ ἐχαλοῦσε τὸν κόσμον!

Τὰ πράγματα ἔμειναν ἕως ἐδῶ, ὅταν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἦλθε πάλιν εἰς τὸ σπίτι μου ὁ κ. Ποριώτης. Μοῦ ἀνήγγειλε ὅτι «ὁ Παλαμᾶς δὲν δέχεται μὲ κανένα τρόπον», καὶ ὅτι συνεπῶς εὐρισκόμεθα εἰς τὸ πρῶτον ἀπροχώρητον. Τότε μόνον εἶπα εἰς τὸν κ. Ποριώτην:

— Ἄν ὁ Παλαμᾶς δὲν πεισθῇ μέχρι τέλους, ὑπάρχει μία λύσις, τὴν ὁποῖαν προτείνει ὁ ***. Νὰ γίνω διευθυντὴς ἐγὼ. Προκειμένου νὰ ναυαγήσῃ ἐν ὥραϊον σχέδιον δι' ἑλλειψιν προσώπου, ἐσκέφθηκα ὅτι θὰ ἡμποροῦσα νὰ δεχθῶ.

— Μπορῶ λοιπὸν νὰ τὸ πῶ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ; ἠρώτησεν ὁ κ. Ποριώτης.

— «Οχι ακόμη, ἀπήντησα. Ἄν δὲν κατορθώσῃ νὰ πείσῃ τὸν Παλαμᾶν ὁ Πρωθυπουργός, ὁ ὁποῖος σκοπεύει νὰ τὸν καλέσῃ, ἂν ἀρνηθῇ πάλιν ὁ Χατζόπουλος, ἂν δὲν παρουσιασθῇ ἐν τῷ μεταξύ ἄλλος καλλίτερος, τότε τοῦ τὸ λές. Καὶ βλέπομεν.

Δὲν ἤξεύρω ἂν ὁ κ. Ποριώτης, — δὲν τὸν εἶδα ἔκτοτε — ἀνέφερῃ εἰς τὸ νέον τοῦ ὑπόμνημα τίποτε περὶ ἐμοῦ. Διότι ἐπέμενε ν' ἀναφέρῃ. Ὅπως δὴ ποτε, ἐπειδὴ διὰ κάθε ἐνδεχόμενον, ἤθελα νὰ ἔχω τὴν γνώμην καὶ ἄλλων συναδέλφων μου, προχθὲς ποῦ ἤμεθα μερικοὶ μαζωμένοι εἰς τὸ γραφεῖον τῶν «Καιρῶν» — Νικολόπουλος, Τσοκόπουλος, Μωραϊτίνης, Μελάς, — καὶ ποῦ ἤλθε τυχαίως, (δὲν τὸ ἔφερα ἐγώ) τὸ ζήτημα τοῦ σχεδιαζομένου θεάτρου, τοὺς ἠρώτησα ἂν θὰ ἐπεδοκίμαζον τὴν ἐκλογὴν μου, π ἄ ν τ ο τ ε ἐ ν ἡ π ε ρ ι π τ ὴ σ ε ι δ ἐ ν θ ἂ ἐ π ε ἰ θ ε σ ο ν ἂ δ ε χ θ ῇ σ ύ. Τί μοῦ, ἀπήντησαν μ' ἓνα στόμα καὶ προπάντων — φυσικὰ — ὁ κ. ***, εἶνε περιττὸν νὰ εἴπω. Ὁ κ. *** μάλιστα ἐξηκολούθησε νὰ μοῦ λέγῃ, καὶ ἀφοῦ ἐχωρίσθημεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, διότι ἐμείναμεν ἀκόμῃ μαζὶ δύο ὥρας. Καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κ. Καρκαβίτσαν μοῦ ὑπεσχέθη, χωρὶς νὰ τοῦ ζητήσω τίποτε, ἓνα διθύραμβον εἰς τὸν «Χρόνον» ὑπὲρ ἐμοῦ, μόλις θὰ ἤρχετο τὸ ζήτημα τοῦ θεάτρου.

Πῶς τώρα ὁ διθύραμβος μετεβλήθη τὴν ἐπομένην εἰς λιβελλον, καὶ διατὶ διεστράφη μέχρι τοῦ ἀγνωρίστου ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία, σοῦ τὸ εἶπα, ἀγαπητέ μου φίλε, εἰς τὴν ἀρχήν. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσω τίποτε ἄλλο.

Μὲ ἀγάπην

ΓΡΗΓ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ ΠΡΙΓΚΗΠΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

21 Φεβρ. 1914

Κύριε Ξενοπούλε

Δὲν ἠδυνήθην νὰ ὑποβάλω τὴν ἐπιστολήν σας εἰς τὴν Α. Β. Υ. τὸν πρίγκηπα Νικόλαον μέχρι τοῦδε, καθόσον ἔνεκεν τῶν πολλῶν ἀσχολιῶν Αὐτοῦ δὲν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ μοῦ ὑπαγορεύσῃ τὴν ἀπάντησίν Του.

Γνωρίζετε ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Α. Β. Υ. ὑπὲρ τοῦ Θεάτρου καὶ τὰς προσπάθειάς Αὐτοῦ ὅπως ἐν τῷ κύκλῳ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν μέσων Του, προστατεύσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Σκηνήν.

Μετὰ μεγάλης ὁθεν λύπης παρετήρησεν ὅτι κατόπιν τῶν πολλῶν Αὐτοῦ Συμβουλῶν καὶ παροτρύνσεων ἐστάθη ἀδύνατος ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ ὃν ἀπ' ἀρχῆς ἐπεδίωξεν, ἥτοι τῆς εἰλικρινοῦς συνεργασίας τῶν διαφόρων παραγωγικῶν στοιχείων τῆς Ἑλληνικῆς δραματουργίας πρὸς εὐόδωσιν τοῦ κοινοῦ σκοποῦ. Ἀπατᾶσθε ὅμως φοβούμενος μήπως ἡ Α. Β. Υ. ἀποκλείσῃ οἰονδήποτε συγγραφέα ἀπὸ τοῦ Θεάτρου καὶ περιβάλλῃ διὰ τῆς προστασίας Του ὀρισμένον πρόσωπον πρὸς βλάβην τῆς παρ' ἡμῖν φιλολογικῆς καὶ δραματικῆς παραγωγῆς.

Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσετε ὅτι ἡ ἐπ' ἐσχάτων ἐπιδεινωθεῖσα διένεξις καὶ διχόνοια τῶν δραματικῶν συγγραφέων πολὺ ἐπηρέασε τὴν κοινὴν γνώμην καὶ συνέτεινεν εἰς τὴν ὑπὸ ἐφημερίδων τινῶν δημοιουργίαν ζητήματος, ἐπιρρίπτοντος ἀμφιβολίαν ἐπὶ τῶν ἀγνῶν προθέσεων τῆς Α. Β. Υ. καὶ ἐπαπειλοῦντος καὶ αὐτὴν ἀκόμῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεάτρου, ὅπερ θὰ εἶναι μεγάλη ζημία ὅχι μόνον διὰ τὸ Θέατρον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀρίστους τῶν συγγραφέων, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεσθε κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων.

Δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀνησυχῇτε, διότι ἐγώ, εὐρισκόμενος πλησίον τῆς Α. Β. Υ. πρὸ τριακονταετίας, κολακεύομαι ὅτι κάλλιον παντὸς ἄλλου γνωρίζω τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος Του καὶ δύναμαι νὰ σᾶς δώσω βεβαίωσιν ὅτι ἡ Α. Β. Υ. θὰ δώσῃ ἀμέριστον τὴν συνδρομήν Του εἰς τὴν ἀξίαν καὶ οὐδεὶς θὰ δυνηθῇ νὰ Τὸν ἐπηρεάσῃ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου.

Μετὰ πολλῆς ἐκτιμῆσεως
Α. ΠΑΛΛΗΣ

Μὲ ξέρεις καλά, εἰπίζω, ὥστε νὰ μὴ στοχαστῆς, πὼς τὸ γαλόνι αὐτὸ τοῦ μεγαλείου μὲ κάνει νὰ φουσκώνω.

Ἀπεναντίας μ' ἐνοχλεῖ σὰ νὰ εἶμαι ἓνας ἀνάξιος. Μὰ τί νὰ γίνῃ! Καὶ ἂν ὅλα αὐτὰ ἔλειπαν, πάλι θὰ ἤμουν ὁ ἴδιος ἐγώ, ἐκεῖνος ποὺ εἶμαι. Ποιητής, μπορεῖ κακὸς στὰ μάτια μερικῶν ἀποστολάκηδων, ὅμως ποιητής ἀπὸ τὴν κορφή ὡς τὰ νύχια, καὶ χωρὶς ἐπίθετα. Τρεῖς ποιητὲς ἔχει ἡ Πολωνία, στὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου αἰῶνα, τὸ Μίκιεβιτς, τὸν Κραζίνσκη, τὸν Σλοβάκη, πρώτου μεγέθους λυρικοὺς καὶ ἥρωες, καυχήματα τοῦ Στίχου. Τοῦ ἑνὸς ἀπὸ αὐτούς, τοῦ δεύτερου ἢ τοῦ τρίτου, — δὲ θυμᾶμαι τώρα καλὰ — πρόπερσιν, νομίζω, ἔγινεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν κοκκάλων ἀπὸ τὸ Παρίσι, ποὺ πέθανε, στὴ Βαρσοβία, ὕστερ' ἀπὸ μισὸ καὶ περισσότερο αἰῶνα, μὲ βασιλικὲς τιμὲς καὶ μὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ ποιητῆ, φιλοτεχνημένον ἀπὸ τὸ μεγάλο Bourdelle, ἰσότιμο τοῦ Rodin. Καὶ εἶδα ν' ἀναγράφεται γι' αὐτὸν πὼς ὁ μέγας Πολωνὸς ποιητὴς ποὺ γυρίζε θριαμβευτικὰ νὰ κοιμηθῇ στὰ πάτρια χώματα, ἦταν σχεδὸν ἄγνωστος στὰ χρονικά τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Κόβω ἐδῶ τὸ γράμμα ποὺ ἀρχίζει νὰ παίρνῃ τὸν κατήφορο. Ὁ χρόνος αὐτὸς μὲ κρατεῖ σὲ κύκλο ἀσχολιῶν ποὺ μ' ἐμποδίζει νὰ συνεχίσω τὴν ἐτοιμασμένη γιὰ τὴ «Νέα Ἑστία» (συνέχεια) τῶν πρώτων μου «Χρόνων καὶ χαρτιῶν». Μὰ ἔχει ὁ Θεός!

Πάντα φίλος σου καὶ θαυμαστὴς σου
Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

Καὶ τὸ Υ. Γ. μὲ τὸ μολύβι. Τὸ νὰ προζενήσω μιὰ ἐντύπωση ὡς μεγάλης πνοῆς ὁπωσδήποτε ποιητῆς, χωνεύεται. Ἡ βαθμολογία ὅμως τοῦ μεγαλύτερου κτλ. κτλ. ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν προέρχεται, μ' ἐνοχλεῖ δὲ μοῦ στέκει...

2.

4-10-28

Φίλε Γρηγόρη

Βλέπω στὴν ἐφημερίδα τὸ θάνατο τῆς σεβασμίας μητέρας σου. Γνωρίζω πὼς εἴταν γυναικὰ ξεχωριστή. Θυμοῦμαι πρὸ πολλῶν ἐτῶν κάποιο δημοσίευμα γιὰ κείνη, κάπου. Γιὰ τὴ μαθήτριά τοῦ Ἡλία Τανταλίδου, γιὰ τὴν παιδεία τῆς, γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς. Στοχάζομαι πὼς ἡ μητέρα σου θάχη τὸ χέρι τῆς ἀρκετὰ βαλμένο στὸ ξετύλιμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς σου. Πόσα πρόσωπα ποὺ βάρυναν καὶ ποὺ ἀξίζαν, τὸ χροστᾶνε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, στὴν ἀξιοσύνη μιᾶς μητέρας. Συμμερίζομαι ἐγκάρδια τὸ πένθος σου.

Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ παρακαλῶ νὰ συγχωρηθῶ ποὺ δὲν κατῴρθωσα νὰ παρευρεθῶ στὸ Μνημόσυνο τοῦ Ἀριστοτέλη Κουρτίδη στὸν Ἅγιο Λουκά. Ἐπρόκειτο νάρθω, ὅμως ἀδιαθέτησα φρικτὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Ξαφνικά εἶχα ἰδῇ στὴν ἐφημερίδα τὴ νεκρώσιμη ἀγγελία τὴν ἴδια ἡμέρα ποὺ ἔπεφτα δαγκειόπληκτος.

Νὰ ἓνας ἄνθρωπος μὲ μεγάλα λογοτέχνη συγγραφέα προτερήματα ποὺ πέρασε χωρὶς νὰ μᾶς τὸ νομισματοποιήσῃ ὅλο, καθὼς τοῦ ταίριαζε, τὸ πολύτιμο ὕλικό του. Εἶχε τὸ ὕφ ο ς στερεωμένο ἐπάνω στὰ θεμέλια τῆς πολυγνώσιας. Οἱ λιγοστὲς κριτικὲς τοῦ δοκιμῆς ποὺ ἄφησε εἶναι γιὰ μένα ὑποδειγματικὲς. Ἡ καθαρεύουσά του, ἀριστοτεχνική. Ἡ ἐπιστήμη ποὺ εἶχε σπουδάσει. φιλοσοφία—ψυχολογία—παιδαγωγική, ὅπως θέλεις πὲς τὴν, θὰ ἦταν ἄριστος βοηθὸς τῆς λογοτεχνικῆς του εὐφυΐας. Στὰ πρῶτα μας φιλολογικὰ περπατήματα τὰ πρῶτα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ 1880, στὸν κύκλο μας ἦταν ὁ εὐγλωττος δεσμὸς ποὺ μᾶς ἔφερνε σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ μεγάλη διεθνὴ φιλολογικὴ κίνηση. Πὼς μᾶς ἐφώτιζε γιὰ τὸ θριαμβεύοντα τότε νατουραλισμὸ καὶ πὼς μᾶς ἐκοσκίνιζε τὴ δύναμη ἑνὸς Ζολᾶ καὶ τὴ χάρη ἑνὸς Σουλλὺ Πруντόμ! Πόσα ὠραῖα πράγματα ἔγραψε σκορπισμένα καὶ χαμένα στίς ἐφημερίδες! Ἡ γιὰ τὸ Σαίξπηρο μιλοῦσε ἢ γιὰ τὸ Ραγκαβῆ ἔβαζε τὰ πρόσωπα στὴν κορνίζα καὶ στὸ φῶς ποὺ τοὺς ἐχρειάζοταν, γιὰ νὰ καταλάβῃς καὶ νὰ αἰσθανθῇς τὴν ἀξία τους ἢ καὶ τὴν ἀναξιότητά τους!

Toutes ces choses sont passés
comme l'ombre et comme le vent.

Φιλικώτατα
Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

Τρίτη

Ἀγαπητὲ Γρηγόρη,

Κατεβαίνοντας στὴν Ἀθήνα χτές βρῆκα τὴν «Ἑστία» στὸ γραφεῖο μου κι' εἶδα πὼς ἔχασες τὴ μητέρα σου—ἐδῶ καὶ κάμποσον καιρὸ. Ἐννοεῖς πὼς δὲν τὸ εἶχα ἰδῇ π ο υ θ ε ν ἂ σ τὴν Κηφισιά ποὺ ἤμουν καὶ δὲ μοῦ τὸ εἶπε καὶ κανένας. Σὲ συλλυποῦμαι.

Στὰ 1912 ποὺ πρωτοπῆγα στὴ Ζάκυνθο εἶχα μάθει πὼς ἐκκλησιάζεται στοὺς Ἀγίους Σαράντα. Ἐπῆγαινα κάποτε ἐκεῖ τὴν Κυριακή. Λειτουργοῦσε πάντοτε μὲ τὴ γνωστὴ του τυπικότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα τοῦ ὕφους τοῦ ὁ παπα - Στρούζας κι' ἐξ ἄλλου ἐκεῖ μποροῦσε ν' ἀκούσει κανεὶς τὸ λίγο ποῦ σώζεται ἀπὸ τὴ Ζακυνθιανὴν τετραφωνία. Μιὰ μέρα γυρίζω καὶ τὴ βλέπω στὸ ἀπέναντί μου στασίδι. Εἶπα ἀμέσως: «αὐτὴ θᾶνα». Κι ἦταν αὐτή. Τέλεια Κυρά. Ὅταν ἔπειτα τὴ γνώρισα καὶ μιλήσαμε κάμποσες φορὲς στὸ σπῆτι τῆς, ἐκεῖ πρὸς τὴν Ἄμμο, εἶδα πὼς τὸ πνεῦμα τῆς ἦταν ἐπιβλητικὸ σὰν τὸ παράστημά της. Πάντα τὴ θυμοῦμαι.

Οὐτε κι' ἐγὼ ξέρω πότε πέρασαν αὐτὰ τὰ δεκάξη χρόνια!
Ἀπὸ χτές βρίσκομαι στὴν Ἀθήνα καὶ θὰ ρθῶ νὰ τὰ ποῦμε.

Ἐγκάρδια
ΖΑΧ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

1.

Τετάρτη 30 του Γιούλη 1925

Σκίτσο Ψυχάρη.

Γλυκέ μου Γληγόρη,
 Άφησε τί λένε και τί δε λένε. Δεν είδα στη ζωή μου πράξη δυνατώτερη από την τρίτη πράξη της Δίκης*, που η τέταρτη άλλο δεν είναι παρά η λογική και συνέπια.

Την πρώτη—όπου βρίσκω περισσότερη κίνηση στα πρόσωπα και λιγώτερη στην ουσία, μού τη χαλνά η Αλίκη, επειδή με τις γριμάτσες και με τις φωνές της παρατραβά την προσοχή σε ρόλο επεισοδιακό.

Τόλο μαζί επιβλητικό. Σου στέλνω, για το χάξι, ένα μπόσικο ενός μαθητή μου, τάχα σιάξιμο για τη σκηνή—κι άλλα σκετικά με τη Ζούλια.

Όλους σας θυμούμαι κι αγαπώ

ΨΥΧΑΡΗΣ

2.

Δεφτέρα, είκοσι δυό του Άπρίλη 1929

Έχεις άδικο. Είσαι πάρα πολί γλυκός. Κάμε λίγη πίκρα, λίγο ξύδι, λίγο φαρμάκι σάν και μένα. Θα διής τί θεϊο πράμα πού είναι. Τί απόλαψη πού σου δίνει. Και πώς σε μεστώνει.

Δε σε πείραζε διόλου νά μου φιλοξενήσης ένα παράρτημα, με άρθρα δικά μου, με δικά μου έξοδα, λοιπόν και μ' έφτύνη δική μου. Δε σε πείραζε και δέν πείραζες κανένανε.

* «Η δική του Θανάση.»

Νά ξαίρης ωστόσο πώς όταν τὸ ζήτησα, τὸ πρόβλεπα πώς δὲ θά συγκατάνεβες καὶ σοῦ τὸ ζήτησα μόνο καὶ μόνο ἀπὸ φιλία, νά μὴν πιστέψης πὼς πηγαίνω ἀλλοῦ, δίχως ν' ἀποταθῶ στὴ Νέα Ἑστία.

Κοίταζε τώρα τί μπορεῖ νά γίνει. Ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τελεφεταῖα γιὰ μένα κάτι ἄτοπα πού δὲν εἶναι δυνατὸ νά τάφήσω ἀτιμώρητα. Στὸ Φιγκαρό. Γιὰ τὸ Φιγκαρό δὲν ἰδρώνει τάφτί μου. Στὴν Ἑλλάδα πρέπει νάκουστῶ. Λοιπὸν ἂν ἀπομείνω στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ με τὴν ἀπάντησή μου, ἡ δικαιοσύνη πού εἶναι; Τί κάνουμε τὴν ἠθική; Ὁ Παλαμᾶς νά σαντικρίζει καὶ γὼ νά μείνω βουβός; Ἐκεῖ με κατάντησε ὅλη μου ἡ δουλειὰ γιὰ τὸ ἔθνος.

Ἐλπίζω νά μὴν τελειώσουνε τὰ πράματα τόσο ἀχαμνά. Δὲν ἔχω φιλονικίες μονάχα με τὸν Κωστή. Ἐχω με τὸν Μπενάκη. Ἐχω με τὸ Λεφτερουδάκη. Με τὴ γλύκα σου ἐσύ πού νά παραδεχτῆς πολέμους σὲ τόσο ὑψηλὰ πρόσωπα! Ὡστόσο κι ἀφτὰ θαρρῶ πὼς θά βολεφτοῦνε. Ἄλλο ἐκεῖνο πού θέλω νάχω, μιὰ τριμπούνα δική μου κι ἀπὸ κεῖ νά λέω λέφτερα ὅσα ἔχω νά πῶ.

Τί νά σοῦ κάμω πού με τὰ χρόνια τὸ γόνιμο στοιχεῖο μεστώνει μέσα μου καὶ πάει.

Σήμερα, με τὸ γράμμα μου, ἂν προφτάσω, ἡ ἄβριο ἡ μεθάβριο σοῦ ποστέρνω δῆγγμα, στίχους καὶ Φιλήντα.

Σὸς

ΨΥΧΑΡΗΣ

Ἀλεξάνδρεια 18.8.25

Φίλε Ξενόπουλε,

Σᾶς εὐχαριστῶ θερμῶς γιὰ τὸ ἀφιέρωμα τοῦ «Μινωταύρου». Ἦταν μεγάλη καλοσύνη σας καὶ τὸ θεωρῶ μεγάλη τιμὴ μου. Εἶναι ἓνα νέον δείγμα φιλίας ἀπὸ σᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη ἔχω τόσην εὐγνωμοσύνην. Τὸ 1903, ὑπὸ ὅρους ὅλως διαφορετικούς, εἵχατε τὴν καλοσύνην νά με παρουσιάσετε καὶ νά με ὑποστηρίξετε καὶ χαίρομαι ἀκούοντας καὶ διαβάζοντας συχνὰ πόσον γνωστὴ εἶναι ἡ πρωτοβουλία σας ἐκείνη. Μ' εὐχαριστεῖ δὲ εἰς ἄκρον τὸ ὅτι ἐξακολουθεῖ ἕως τὴν σήμερον τὸ ἔργον μου νά ἐλκύη τὸ ἐνδιαφέρον ἑνὸς μεγάλου λογοτέχνου σάν τὸν Ξενόπουλο.

Ὁ φίλος σας

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Ἀθῆναι 11 Ἰουλίου 1919

Ἀγαπητὲ Γρηγόρη,

Μὲ τὴν κυρία σου σοῦ διεβίβασα τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν «Φοιτητῶν» σου. Θὰ ἐρχόμουν νὰ σοῦ τὰ πῶ καὶ προφορικῶς, ἀλλὰ ὑποφέρω πολὺ αὐτὲς τὲς ἡμέρες ἀπὸ νευραλγίας τῆς κεφαλῆς καὶ εἶμαι δυσάρεστος σύντροφος.

Ἡ ἐπιτυχία σου μὲ ἐχαροποίησε ἰδιαιτέρως διότι ἐδικαίωσε τὴν ἐκστρατείαν ποὺ ἔκαμα ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἔργων, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς. Καὶ ἐπισήμως χθὲς στὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρίας, στὴν ἀρχὴ τῆς συνεδριάσεως τῆς, ἐτόνισα τὸ ἴδιο καὶ ὁμολογῶ ὅτι εὐρῆκα ὅλους τοὺς συμβούλους συμφώνους.

Ἀλλὰ τί οἰκτρὰ συμπεριφορὰ τοῦ τύπου, καυμένε Γρηγόρη! Σπεύδουν νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἀναγνώστας τοὺς μὲ καρδιοχτύπι ὅτι ἔπαθε κωλικόπονον ὁ ὑπουργὸς «τῶν δασῶν καὶ ὑδάτων» τῆς Τσεχοσλοβακίας, καὶ γιὰ μιὰ θεατρικὴ ἐπιτυχία οὔτε λέξι. Ἀμ οἱ ἐπίσημοι! Οὔτε ἓνας ὑπουργὸς δὲν ἐθεώρησε καθῆκον τοῦ κ' ὑποχρέωσί του νὰ κουβαληθῇ! Καὶ οἱ φοιτηταί; Ἰδρῶνουν οἱ κακόμοιροι στὸ τάβλι τοῦ «Γαμβέτα», τοῦ «Κοραῖ» καὶ τοῦ «Ἀκαδημαϊκοῦ».

Ἄς εἶναι. Ὅσοι ἦρθαν ἔμειναν ἐνθουσιασμένοι. Καὶ ἦρθαν πολλοὶ ἐκλεκτοί, καὶ—τὸ σπουδαιότερο—ξαναἦρθαν. Αὐτὸ ἄς σὲ ἱκανοποιήσῃ γιὰ τὴν ἀδιαφορία ἐκείνων ποὺ ἦσαν ὑποχρεωμένοι.

Δικός σου

Γ. Π. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

Liverpool 26.3.19

File Xenopoule,

Elaba σημερα to Mystiko της Kontessas kai s' efkharistw poly. To diabasa amesws kai to kata kharhka. Apo την arkhi ws sto telos de skoyntaftei poythena. Gia posa dramata mporei kaneis nan to pei afto? Kai oi kharakhteres synepoi kai bathiokommenoi, kai της kontessas o kalyteros, kai toyto spanio, na einai η erwina o pio symbathetikos. Se polla dramata katanta na einai η doyla o pio kalyteros kharakhtyras. Okhi pws perifronw tis doyles, ma den einai aftos o skopos toy syggrafeas. Giasoy!

Ta logia moy poy moy ekames την timη na anafereis theloyne diorthwma sto galliko. Eprepe «qui que ce soit» okhi «quel que ce soit». Ma isws to lathos na eitane diko moy.

Elpizw afto to kalokairi na eimai στην Ellada, kai totes than ta milhsoyme.

Toys khairetismoys moy της Kyrias.

Se aspazoymai

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

Σπέτσαι 11. 11. 1903

Ἀγαπητὲ μου Γρηγόρη,

Μὰ τέλος πάντων δὲ νομίζεις πῶς εἶναι πιά καιρὸς νὰ λυθοῦν τὰ κατανόητα μάγια ποῦ μᾶς ἔχουν κατωμένα; Τί γέννηκε, τί διάβολο μπῆκε ἀνάμεσά μας, τόσον καιρὸ τώρα, καὶ κρατοῦμε σὰν ἔτσι μιὰ ἐκχειρία τῆς φιλίας μας, ποῦ εἴτανε τόσο θερμὴ καὶ καλοθύμητη ἄλλοτε;

Ἐγώ, ποῦ δὲ ξέρω νᾶχω ἀπολύτως τίποτα μὲ σένα, λύνω τὰ μάγια σήμερα, καὶ δένω μὲ τόση ἀγάπη καὶ προσεκτικὴ στοργὴ κάποιον κομμένο νῆμα, ποῦ νὰ μὴ μπορῇ νὰ ξεχωρίσῃ τὸν κόμπο οὐδὲ τοῦ πιὸ κακόγνωμου ἐχθροῦ τὸ μάτι. Βλέπω τώρα πῶς εἴτανε ἀπλῶς ζήτημα καλῆς διαθέσεως, κι αὐτὴ τὴν καλὴ διάθεσι τὴ βρῆκα, δηλ. μοῦ τὴν ἔδωσες ἀκεραίαν καὶ τρυφερωτάτην μὲ τὸν «Ἐσταυρωμένον σου Ἐρωτα» καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσι τῆς ἀλησιμόνητης «Μαργαρίτας Στέφας» καλὲ μου Γρηγόρη!

Γράψε μου λοιπὸν τώρα καὶ σὺ καὶ καθιέρωσε τὴν καλωσύνη σου μὲ μιὰν ἀκόμη παραχώρησι.

Σὲ φιλῶ ἀπὸ καρδιάς, δικός σου

Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

20 Ἰουνίου 1912

Φίλε κύριε Ξενόπουλε

Μὲ συμπαθᾶτε ποὺ ἄρρηστα νὰ σᾶς ἀπαντήσω στὸ γράμμα σας. Μὰ πρῶτα πρῶτα ἀργὰ τὸ ἔλαβα καὶ ἔπειτα εἶχα κάτι δυσκολίες αὐτὲς τὲς μέρες.

Ἄν καὶ στὰ ζητήματα τοῦ θεάτρου δὲν θέλω νὰ ἀνακατόνομαι, ὅμως ἐρώτησα τὴν κ. Μαρία καὶ μοῦ εἶπε ὅτι τὴν Κυριακὴ βράδυ θὰ παιχτῇ ἡ «Πολυγαμία» καὶ σὲ μιὰ ἐβδομάδα πιθανὸ νὰ παιχτεῖ καὶ ἄλλη μιὰ φορὰ, καὶ πάλι ἀργότερα.

Μὲ ἀγάπη

Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Κ' ΕΝΑ ΠΑΛΗΟ ΕΡΩΤΙΚΟ

Τρίτη (δίχως ἡμερομηνία)

Γρηγόρη

Εἶχα τὸ γράμμα μου ἔτοιμο νὰ σᾶς τὸ δώσω χθὲς τὸ βράδυ. Ἀλλὰ δὲν ἦλθατε. Μὲ πόση χαρὰ περίμενα! Θὰ ἔλαβε φαίνεται ἀργὰ τὸ γράμμα ὁ Ἀ.... Ἀλήθεια μπορεῖτε ἐκτὸς τῆς Παρασκευῆς νὰ ἐρχεσθε βράδυ καμμιά φορά. Πέρνετε καὶ τὸν Α μαζί. Στὸ γράμμα σας θέλω νὰ μοῦ λέτε τί σᾶς εἶπαν καὶ λυπηθήκατε τόσο, ἀκοῦτε; Κάντε μου αὐτὴ τὴ χάρη! Μὴ γίνεσθε κακός. Καὶ ὄχι μυστικά πιά. Εἶναι φοβερὸ πρᾶμα τὰ μυστικά.

Νὰ εἶναι μεγάλο μεγάλο αὐτὸ τὸ γράμμα σας καὶ καλὸ. Ἡ καρδιά μου εἶναι βαρεὶά σήμερα σὰν μολύβι. Τί ἔχω; Δώστε μου θάρρος καὶ ζωὴ καὶ ἐλπίδα. Σᾶς αἰσθάνομαι τόσο πιὸ μεγάλο ἀπὸ μένα, καὶ τόσο πιὸ δυνατό!

Ὡ, ἀφῆστε με νὰ κλάψω, νὰ κλάψω μέσ' τὴν ἀγκαλιά σας. Πονῶ!

Ἀχ, αὐτὰ τὰ μυστικά. τὰ αἰώνια μυστικά! Τί εἶναι πάλι αὐτὰ ποὺ δὲν τολμᾶτε νὰ μοῦ γράψετε; Τί εἶναι αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπαν καὶ σᾶς ἐλύπησαν τόσο; Θέλω φῶς ἐγώ, φῶς καὶ ἐλπίδα, γιατί χωρὶς αὐτὴ ἀσφυκτιῶ καὶ δὲν μπορῶ νὰ ζήσω. Καὶ ὕστερα λέτε ἐμένα κακιά καὶ πεισματάρη! Ὅχι δὲν εἶμαι! Φοβοῦμαι νὰ μιλῶ πολὺ μαζί σας. Μπορεῖ νὰ μοῦ πῆτε ἄξαφνα καμμιά λέξη σκληρὴ, ἀπελπιστική, σὰν ἐκεῖνες ποὺ συνηθίζετε. Καὶ τότε θ' ἀρχίσω νὰ κλαίω, εἶμαι βεβαία, μπροστὰ σὲ ὅλους. Ἄν καταλαβαίνετε πόσο καὶ πῶς σᾶς ἀγαπῶ, δὲν θὰ κάνατε ποτὲ αὐτὴ τὴν παρατήρηση καὶ δὲν θὰ ἠθέλατε νὰ εἰσθε οἱ ἄλλοι. Τώρα γιὰ τὸ ἄλλο.

Λέτε ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ μάθῃ ἡ Α. ὅ,τι συμβαίνει μεταξὺ μας. Μοῦ εἶπε μάλιστα χθὲς τὸ βράδυ ὅτι πρόκειται νὰ τῆς πῆτε κάτι, ἀλλὰ περιμένετε νὰ σᾶς δώσω τὴν ἄδεια. Τὸ ἔλεγε μὲ ἀπορία. Δὲν τῆς ἔδωσα νὰ ἐννοήσῃ τίποτε τόσον καιρό. Εἴμεθα φίλες μὲ τὴν Α, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ αὐτό. Εἶναι ἀλλόκοτο πλᾶσμα αὐτή. Εἶναι ὅπως τὸ πάρεϊ. Γι' αὐτό, πρὶν τῆς πῆτε τίποτε—τῆς λέτε ὅτι θὰ τῆς τὸ πῆτε πάντοτε, ἀλλ' ἀργότερα—πρέπει νὰ μοῦ γράψετε τί θὰ τῆς πῆτε. Καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἔλθετε χωρὶς ἄλλο τὴν Παρασκευή, ἢ εἶναι καὶ ἀργὰ καὶ ἢς μέινετε καὶ λίγο. Ἐγὼ θὰ σᾶς στείλω ταχυδρομικῶς τὸ γράμμα μου καὶ σεῖς τὴν Παρασκευὴ θὰ μοῦ ἀπαντήσετε.

Πέστε μου ἀλήθεια ὁ Α κατὰλαβε τίποτε Ἐχει ἓνα ὕφος πάντοτε σὰν κάτι νὰ ξέρῃ. Δὲν μὲ μέλει γιὰ τίποτε ἐπὶ τέλους. Ὅπως λέγει καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα στὸ διάλογό σας, τὴν ἀγάπη μου θέλω καὶ ὁ κόσμος ἂς χαθῇ. Ναί, τὴν ἀγάπη μου! τὴν καλὴ κι' ἀληθινή, τὴν μοναδική μου ἀγάπη!

Ἀχ! ἢς μποροῦσε νὰ τὴν καταλάβετε καὶ σεῖς βαθεῖα αὐτὴ τὴν ἀγάπη. Ἀλλὰ ἀφοῦ μοῦ λέτε ἀκόμη ὅτι θέλετε νὰ εἰσθε, οἱ ἄλλοι... Ὡ, εἶναι ἀπελπιστικό! Ἀφῆστε τα ὅλα, σᾶς λέγω, ξεχάστε τα ὅλα, καὶ μυστικά καὶ λυπημένα πρόσωπα καὶ λόγια ποὺ σᾶς πικραίνουν, κι' ἀκοῦστε μόνον τὴν καρδιά μου ποὺ σᾶς φωνάζει—ὦ, ναί, δὲν λέγω ψέμματα, δὲν σᾶς λέω ποτὲ ψέμματα—σᾶς φωνάζει μὲ ὅλο τὸ φαρμάκι ποὺ εἶναι ποτισμένη: σ' ἀγαπῶ! Καὶ πονῶ καὶ πονῶ....

Ἐκεῖνο τὸ Χίλια εἶναι στὴ θέση τοῦ πικραμένου φιλιῶ ποὺ σᾶς ἔστειλα; Τί κρῖμα νὰ μὴν μπορῶ νὰ σᾶς στείλω κ' ἐγὼ τόσα! Ἴσως γιατί τὰ δικά μου εἶναι πολὺ ἀληθινά, πολὺ τῆς καρδιᾶς καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πικραμένα. Καὶ τὸ ἓνα ποὺ σᾶς ξαναστέρνω φοβοῦμαι νὰ μὴ σᾶς μεταδώσῃ τὴν πίκρα του....

Θ.

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟ *

ΕΝΑΣ ΕΠΙΦΑΝΗΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Με τὸν τίτλο αὐτὸ ὁ Δρακ Μ. Στογιάνωφ, καθηγητὴς τῆς λογοτεχνίας στὴ Μουσικὴ Ἀκαδημία τῆς Σόφιας, δημοσίεψε στὴ «Λιτερατούρεν γκλάς» τῆς Σόφιας, στὸ φύλλο τῆς 3-3-38, τίς πᾶρά κάτω ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ μιᾶ συνάντησής του μετὰ τὸν κ. Γρηγόριο Ξενόπουλο.

«Ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἐπιθυμοῦσα νὰ μοιράσω μετὰ τοὺς ἀναγνώστες τῆς «Λιτερατούρεν γκλάς» τὴν ἀτομικὴ μου ἐντύπωση ἀπὸ τὸ μεγάλο Ἑλληνα συγγραφέα Γρηγόριο Ξενόπουλο, ἀλλ' ἤθελα μαζὶ νὰ κάνω λόγους καὶ γιὰ τὸν ἑξοχὸ περίπατό μου στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὸν ὥραϊο ἀθηναϊκὸ οὐρανὸ τοῦ Γενάρη καὶ γιὰ τὴ ζωντανὴ ἀκόμα ἀρχαιότητα, ποὺ ἐκατονταετίες καὶ χιλιετίες θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ κοιτάζει τὸ εὐλαβικὸ βλέμμα τοῦ μαγεμένου ἐπισκέπτη.

Γιὰ τὴ σύγχρονη Ἑλλάδα λίγα πράγματα ξέρουμε, δὲ τὴ μελετήσαμε ἀκόμα, δὲ διανύσαμε τὴ μηδαμινὴ ἀπόσταση. Θὰ κάνω λόγους μόνο γιὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου «Φοιτητὲς» τοῦ Γρηγ. Ξενόπουλου, καθὼς καὶ γιὰ μιᾶ συνάντησή μου μαζί του, γιὰτὶ ἀλήθεια μοῦ ἀφῆχαν ἀλησμόνητες ἐντυπώσεις.

* Πολλὰ διηγήματα τοῦ Ξ. μεταφράσθηκαν πρὸ 15 χρόνων στὴ Γενή-Γαζέττα (Νέα ἑφημερίς) τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου παίχθηκαν καὶ πολλὰ ἔργα τοῦ ἀπὸ τοὺς θιάσους Κοτοπούλη καὶ Κυβέλης. Πρῶτῃ ἡ κ. Edmonds μετέφρασε ἀγγλικά καὶ τύπωσε στὸ Λονδίνον τὴ «Μητριὰ» του. Συγχρόνως οἱ Γερμανοὶ Μίτσκε καὶ Μπόλτε μετέφραζαν γερμανικὰ διάφορα μικρὰ διηγήματά του. Ἀργότερα, ὁ Eugène Clément καὶ ὁ de Simone Brouwer μετέφρασαν, ὁ πρῶτος γαλλικά, ὁ δεύτερος ἰταλικά, τὸν «Κακὸ Δρόμο», καθὼς καὶ ἄλλα μικρὰ διηγήματα («Ἡ γὰρ τοῦ Παπᾶ», «Μελοθάνατη» κτλ.). Οἱ κ. κ. Lebesgue καὶ Gahisto μετέφρασαν γαλλικά τοὺς «Κελαϊδισμοὺς» ποὺ δημοσιεύθηκαν στὸ εἰδικὸ περιοδικὸ τῆς παγκόσμιας διηγηματογραφίας («Mille nouvelles Nouvelles»). Ὁ ἐλληνιστὴς δούξ τοῦ Σάξ-Μάινινγκεν μετέφρασε γερμανικὰ τὸ μυθιστόρημα «Πόλεμος» καὶ τὸ ἐδημοσίευσε ὡς ἐπιφυλλίδα σὲ γερμανικὴν ἑφημερίδα. Ἐπίσης τὸ διήγημα «Τὸ παράθυρό μου» μεταφράσθηκε καὶ γερμανικά καὶ τυπώθηκε μάλιστα σὲ χωριστὸ φυλλάδιον γιὰ τ' αὐτόματα πρᾶτήρια τῶν Σιδηροδρομικῶν σταθμῶν τῆς Γερμανίας. Ρουμανικά καὶ ἀλβανικά μεταφράσθηκε ὁ «Κόκκινος Βράχος» καὶ τυπώθηκε σὲ βιβλίον. Διάφορα ἄλλα ἔργα τοῦ Ξενόπουλου μεταφράσθηκαν ρωσσικά, ἰσπανικά, φιλανδικά, τσεχικά, βουλγαρικά, τουρκικά κτλ.

»Παρ' ὅλη τὴν ἀπλὴν ὑπόθεσίν του τὸ ἔργο ἔχει στοιχεῖα, ποὺ τοῦ δίνουν ξεχωριστὴ βαρύτητα. Εἶναι ὁ ἀγώνας, ποὺ ἀκόμα σήμερα δὲν τέλειωσε, γύρω στὴ νεκρὴ φιλολογικὴ καὶ τὴ ζωντανὴ ἐθνικὴ γλῶσσα, ποιά θὰ ἐπικρατήσῃ, πληγὴ, ποὺ ἀκόμα σήμερα δὲν ἔχει κλείσει στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἀκόμα οἱ διανοούμενοι κι' οἱ δημοσιολόγοι ἐξακολουθοῦν νὰ γράφουν στὴν καθαρῆς, ἐνῶ οἱ ποιητὲς, ποὺ ἀπηχοῦν τὴ ζωντανὴ ψυχὴ τοῦ ἔθνους τῶν ἀγωνίζονται μετὰ ἀποφασιστικότητά νὰ ἐπιβάλουν τὴ σύγχρονη γλῶσσα, ποὺ ἡ ὀργανικὴ ἀνάπτυξίς της εἶναι, ἐννοεῖται, γενικὴ καὶ δυνατὴ.

»Ἀπὸ κοντινὸ στὴ σκηνὴ θεωρεῖο παρακολουθοῦσα προσεχτικὰ τὸ παίξιμο τῶν ἡθοποιῶν. Ὁ εὐγενικὸς Διευθυντὴς τοῦ θεάτρου, ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, καθὼς κι' ὁ δικός μας ὑπάλληλος τοῦ Τύπου μετὰ βοήθησαν νὰ καταλάβω καλύτερα τὸ ἔργο. Ἦταν κι' ὁ κ. Δ. Σισμάνωφ, ποὺ μετὰ ἀληθινὴ χαρὰ μοῦ ὑπόδειχνε τὴ σκηνικὴ δεξιότητά τοῦ συγγραφέα, τὰ σπουδαῖα τεχνικά του μέσα, τὴν ἀξία τοῦ ἔργου. Ὁμολογῶ ἤμουν κατάπληχτος.

»Ἀλλὰ τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωσή μου ἔκανε ἓνα γεγονός, ποὺ εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀπίθανον γιὰ τὴ δική μας θεατρικὴ πραγματικότητα. Τὸ ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Γρηγ. Ξενόπουλου ἀνεβάζεται γιὰ ἑκατοστὴ φορὰ στὴν ἀθηναϊκὴ σκηνή. Ἡ εὐρύχωρη αἴθουσα ἦταν γεμῆτη κι' ὁ συγγραφέας παρακολουθοῦσε προσεχτικὰ καὶ συγκεντρωμένος συλλογιζόμενος.... Συλλογιζόμενος κι' ἐγώ: εἶναι φανερό, πῶς οἱ Ἑλληνας ξέρουν καλύτερα νὰ κοιτάζονται στὰ ἔργα τοῦ καλοῦ τῶν συγγραφέων, ξέρουν καλύτερα νὰ τὸν ἐκτιμῶν....

»Ἐπισημειώθηκα ἀμέσως τῆς εὐγενικῆς ἀποδοχῆς τοῦ κ. Γρηγ. Ξενόπουλου γιὰ μιᾶ ἰδιαίτερη συνάντησιν καὶ χάριν στὴ βοήθειά τοῦ Ἀκολουθοῦ μας τοῦ Τύπου στὴν Ἀθήνα, μπόρεσα ν' ἀκούσω μερικὲς τοῦ σκέψεις.

»Ὁ γηραιὸς συγγραφέας μετὰ δέχτηκε πολὺ ἐγκάρδια, πολὺ ἀπλᾶ. Στὸ σπίτι του, γεμάτο βιβλία, ντυμένος τὸ ροῦχο τῆς δουλειᾶς, θύμιζε καπετάνιο, ποὺ ἔχει τὴν αὐτοπεποίθησιν, πῶς θὰ ὁδηγήσῃ τὸ καράβι του ὡς τὸ τέλος.

»Μιλῆσαμε γιὰ θέατρο, γιὰ τὸ ἐθνικὸ θέατρο τῆς Σόφιας κι' ὁ κ. Ξενόπουλος ἐξεπλάγη πολὺ γιὰ τὸ ὅτι ἓνας ἐπιφανὴς ρεζισέρ τοῦ καλλιτεχνικοῦ θεάτρου τῆς Μόσχας εἶναι ρεζισέρ βουλγαρικοῦ θεάτρου κι' ἔσπευσε ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὸ ρωσσικὸ θέατρο εἶναι χωρὶς συζήτησιν τὸ πρῶτον τοῦ κόσμου κι' ἐξέφρασε θαυμασμὸ γιὰ πολλοὺς Ρώσσους κλασικοὺς. Τὸ ἐλληνικὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, παρατήρησε, ἐκτιμᾷ πολὺ τὸ ἔργο τῶν Πούσκιν, Λέρμοντωφ, Γκόγκολ, Τουργκένιεφ, Ντοστογιέφσκι, Τολστόη, Τσέχωφ, Γκόρκι, κι' ὁ ἴδιος εἶναι

αίχμαλωτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ντοστογιέφσκη, μοναδικὸ σ' ὅλη τὴν παγκόσμια λογοτεχνία.

»Γιὰ τὴν ἐλληνικὴ λογοτεχνία ὁ κ. Ξενόπουλος μίλησε θερμά. Πιστεύει πὼς οἱ λογοτέχνες θὰ κατορθώσουν νὰ νικήσουν τὸ λήθαργο τῆς παράδοσης, πὼς θὰ ἐπιβληθοῦν σ' ὅλη τὴν ἐλληνικὴ ζωὴ καὶ θὰ τὴ σύρουν μὲ πυρετώδη ρυθμὸ πρὸς τὰ ἔμπρός. Μὲ πατρικὸ αἶσθημα ὁ γηραιὸς συγγραφέας μίλησε γιὰ τὰ ταλέντα τῶν νέων.

»Γιὰ τὸν ἑαυτὸ τοῦ ὁ κ. Ξενόπουλος μιλεῖ ἀκόμα μὲ ζωτικότητα, μὲ αἰσιοδοξία. Ἔχει τυπώσει πολλὰς δεκάδες τόμους, ἐργάζεται ἀδιάκοπα, κι' ἔχει ἑτοιμα πολλὰ ἀκόμα. Τοὺς νέους τοῦ συναδέλφους τοὺς βλέπει μὲ συμπάθεια κι' οἱ σημαντικὲς τοὺς ἐπιτυχίες τὸν κάνουν νὰ πιστεύει στὴν αὔριο τοῦ ἔθνους τοῦ.

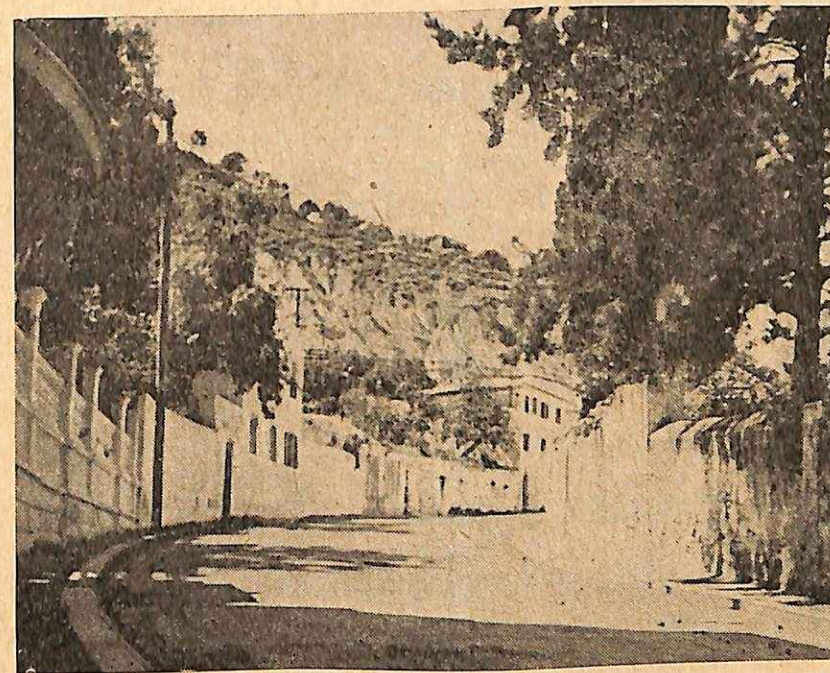
»Ὁ κ. Ξενόπουλος ἔμαθε μὲ χαρὰ ὅτι ὁ κ. Ἰβάν Ντόρεφ μετέφρασε μερικὰ διηγήματά τοῦ στὴ «Μίσαλ» κι' ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ μεταφράζει κι' ἄλλα στὴ «Ζορά». Τὸν συγκινεῖ πολὺ ἡ προσοχὴ τοῦ βουλγαρικοῦ κοινοῦ πρὸς τὰ διηγήματά τοῦ.

»Στὴν ὁμιλία μας διαρκῶς γινόταν λόγος γιὰ πιό ζωνηροὺς πνευματικὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, νὰ γίνονται περισσότερες μεταφράσεις, ν' ἀνεβαστοῦν ἐλληνικὰ ἔργα στὴ Σόφια καὶ βουλγαρικὰ στὴν Ἀθήνα.

»Κι' ἐγὼ νομίζω πὼς δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει περισσότερο βαθειά, περισσότερο ἱκανοποιητικὴ, περισσότερο καρποφόρα πολιτικὴ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν δύο λαῶν.

(Μετάφρ. ΑΡΓΗ ΚΟΡΑΚΑ)

ΔΡ. Μ. ΣΤΟΓΙΑΝΩΦ

Ἡ στροφὴ στὸ «Ψήλωμα» τῆς Ζακύνθου

Λυπᾶμαι πολὺ πού ἡ μεγάλη μου ἡλικία κι' ἡ ἐλάττωσις τῆς ἐνεργητικότητάς μου, δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ συνεργασθῶ στὸ τεῦχος πού ἐτοιμάζετε πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Ξενόπουλου, πού πάντα θαύμασα τὸ ταλέντο τοῦ καὶ τὸ τόσο πλούσιο καὶ διαυγὲς ἔργο τοῦ.

D. HESSELING

Νὰ ξέρετε πὼς στὸ μικρὸ κύκλο τῆς διδασκαλίας μου στὸ Παρίσι, ὅπου οἱ νεοελληνιστὲς σᾶς ξέρουνε καὶ διαβάζουνε τὰ ἔργα σας, ποτές μας δὲν προφέραμε παρὰ καλὰ λόγια γιὰ τὸ ἔργο σας καὶ γιὰ τὸ πρόσωπό σας. Ἐπέμεινα νὰ σᾶς πῶ μὲ εἰλικρίνεια, πὼς ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ὁ Ψυχάρης μ' ἔκανε νὰ σᾶς γνωρίσω, δὲν εἶχα γιὰ σᾶς παρὰ φιλία καὶ θαυμασμό.

4 Αὐγούστου 1937

A. ΜΙΡΑΜΠΕΛ *

* Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς στὸν κ. Ξενόπουλο.

Ἀγαπητὴ «Ἀνθολογία»,

Παρακαλώντας με νὰ προσφέρω τὴν ταπεινὴ συνεργασία μου στὸν ἑορτασμὸ τῆς φιλολογικῆς πεντηκονταετηρίδος τοῦ μεγάλου συγγραφέα Γρηγόρη Ξενόπουλου, μοῦ κάνετε μιὰ τιμὴ ποὺ βαθεῖά με συγκινεῖ. Σὰς εὐχαριστῶ μ' ὅλη μου τὴν καρδιά.

Διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, δραματικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, ὁ Ξενόπουλος ἔχτισε ἓνα λαμπρὸ ἔργο ποὺ εἶναι προορισμένο νὰ ζήσει. Προσπάθησα νὰ ἐκφράσω στὸ πάρα κάτω σονέττο λίγο ἀπὸ τὸ ζωηρὸ θαυμασμὸ ποὺ τοῦ ἔχω.

PHILÉAS LESBÉQUE

A GRÉGOIRE XENOPOULOS

(POUR SON CINQUANTAIRE DE LETTRES)

Ton Verbe tout paré des grâces d'Ionie
De ton île natale enferme les échos.
Le frais bondissement de la mer s'y marie
A l'arôme des fleurs, au refrain des oiseaux.

C'est dans une discrète et puissante harmonie
Faite de soleil fin, de soupirs musicaux
Que Zante t'a livré le secret de la Vie
Et le mystère ailé des âmes et des mots.

Ainsi tu devinas la royauté d'Athènes;
Lucien et Longus t'ont donné leurs leçons,
Au bord apollinien des plus claires fontaines

Couverte par tes soins de nouvelles moissons,
Hellas rayonne et vient, dans un transport de fête,
Du laurier cher aux dieux anciens orner ta tête....

La Neuville - Vault (Oise), 21 Novembre 1937.

PHILÉAS LEBESQUE
(DÉMÉTRIUS ASTÉRIOTIS)

ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟ

Πενήντα χρόνια γόνιμης κι' ἀδιάκοπης φιλολογικῆς δράσης, εἶναι ἓνα καύχημα, ποὺ λίγοι συγγραφεῖς μποροῦν νὰ ὑπερηφανευθοῦν. Στρέφοντας τὸ βλέμμα στὸ παρελθόν, ὁ Γρηγόρης Ξενόπουλος πρέπει νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὸ ἔργο του. Ἀξίζει τίς τιμὲς ποὺ τοῦκαμαν καὶ τοῦ κάνουν ὅλοι οἱ φίλοι του καὶ θαυμαστές, πατριῶτες του καὶ ξένοι, ποὺ ἀνάμεσά τους ἔχω τὴν τύχη νὰ συγκαταλέγουμε κα' ἐγώ.

Στὴν Ἰταλία, δυστυχῶς, τὸ ὄνομά του δὲν εἶναι πολὺ γνωστὸ. Εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὡστόσο ὁ μεγαλύτερος συγγραφέας τῆς Ἑλλάδος κι' ὡς διηγηματογράφος κι' ὡς δραματικὸς. Τὸ ἀπόδειξα ἀρκετὰ στὸ βιο-βιβλιογραφικὸ μου πρόλογο τῆς μετάφρασής μου τοῦ «Κακοῦ Δρόμου»¹. Στὸ περιοδικὸ Delta τοῦ Φιούμε² εἶχα δώσει ἤδη μετάφραση τοῦ χιουμοριστικοῦ διηγήματος «Ἡ γάτα τοῦ παπᾶ». Ὑστερ' ἀπὸ μένα, ὁ μαθητὴς μου Vito Dante Flore, μετάφρασε ἰταλικά ἄλλα τρία χαριτωμένα συγγράμματά του: «Ἡ λιτανεία τοῦ Φώσκολου», «Καὶν καὶ Ἀβελ» — στὴ Rivista d' Oriente³ — καὶ τὴ «Φοῦρκα» σ' ἓνα σχολικὸ περιοδικὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰστιτούτου τῆς Νάπολης⁴.

Πολὺ λίγο, καθὼς βλέπουμε, μπροστὰ στὴ κολοῦσια καὶ πολύμορφη παραγωγή τοῦ Ξενόπουλου, ποὺ τὸ μεγαλύτερο μέρος της, συγκεντρωμένο, ἀποτελεῖ μιὰ συλλογὴ, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς καταπληχτικὴ, ἐξῆντα τόμων ποὺ ἐξέδωσε ὁ Κολλάρος. Ἐξὸν ἀπ' αὐτὰ πολυάριθμα ἄλλα ἄρθρα διάφορου περιεχομένου, δοκίμια κι' αἰσθητικὲς μελέτες — σατυρικὲς, κριτικὲς, πολεμικὲς, παιδαγωγικὲς, παιδικὲς, πολιτικὲς καὶ χρονολογήματα, σκορπισμένα ὅλα σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄς ἐλπίσουμε πὼς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔξυπνα καὶ πρωτότυπα διηγήματά του, ποὺ περισσότερο ἀπὸ ἄλλοῦ θαυμαστὰ ὑπερέχει, καὶ τὰ πιὸ εὐχάριστα κα' ἐνδιαφέροντα μυθιστορήματα καὶ θεατρικά του ἔργα, πρὸ παντὸς τὰ μὲ ἐπτανησιακὸ θέμα ἢ τὰ παρμένα ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἀθηναϊκὴ ζωὴ, θὰ γίνουν προσιτὰ στὸν ἰταλικὸ λαό.

1. Roma, Anonima Romana Editoriale, 1926.

2. Ἔτος Α', 12. 12. 1928.

3. Napoli, 1935 No 3, 1936 No 7.

4. Ἀπριλίου 24, 1937.

Υπόσχομαι κι' ἐγὼ νὰ κάμω ὅ,τι μπορῶ κι' ἂν βρῶ τρόπο νὰ δώσω μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως τὴν Κοινωνικὴ Τριλογία: «Πλούσιοι καὶ Φτωχοί», «Τίμιοι καὶ ἄτιμοι», «Τυχεροὶ καὶ ἄτυχοι» καὶ τὴν «Τρίμορφη γυναῖκα». Τὸ τελευταῖο αὐτὸ προηγεῖται κάμποσα χρόνια, ἀλλ' εἶναι πολὺ ἀνώτερο σὲ φυσικότητα καὶ σ' ἀξία καλλιτεχνικὴ ἀπὸ τὴν περίφημη Garçonne τοῦ Μαργκαρίτ, ποὺ ἔκαμε τόσο θόρυβο κι' εἶχε τέτοια τύχη κι' ἀδικαιολόγητη φήμη.

Ὁ Γρηγ. Ξενόπουλος ποὺ διατηρεῖ, παρ' ὅλα τὰ χρόνια του καὶ τὰ τόσα του συγγράμματα, φαντασία δροσερὴ καὶ πνεῦμα δυνατὸ, μὲ σπάνια παρατηρητικότητα καὶ συχνὰ μὲ μιὰ μοναδικὴ βαθύτητα σκέψης, σίγουρα δὲν θὰ πᾶψῃ ἀπὸ τοῦ νὰ προσφέρῃ κι' ἄλλα προϊόντα τῆς γόνιμης φαντασίας του.

Μὲ τέτοια αἰσθήματα, μοῦ εἶναι πολὺ εὐχάριστο νὰ τοῦ ἐπαναλάβω μὲ τίς σύντομες αὐτὲς γραμμὲς μου, τὴ μεγάλη μου ἐχτίμηση καὶ χαρά, καὶ νὰ τοῦ στείλω μαζί μὲ τὴν εὐχὴ μου γιὰ ἓνα ἀνθηρὸ καὶ νεανικὸ γῆρας, τὸν ἀδελφικὸ μου ἐγκάρδιο χαιρετισμό.

(Νάπολη, 25-11-37)

FRANCESCO DE SIMONE BROUWER

Παλέρμο, 2. 11. 37.

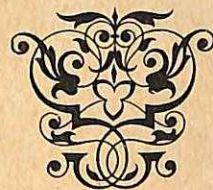
Θὰ ἤμουν πολὺ εὐτυχὴς νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησή σας καὶ νὰ συνεργασθῶ στὸ τεῦχος ποὺ ἡ Ἰόνιος Ἀνθολογία ἐτοιμάζει γιὰ νὰ γιορτάσῃ τὰ πενήντάχρονα τῆς φιλολογικῆς ἐργασίας τοῦ Γρηγόρη Ξενόπουλου. Δυστυχῶς ἡ συντομία τοῦ χρόνου κι' οἱ πολλὲς ἀσχολίες αὐτῶν τῶν ἡμερῶν μοῦ ἀφαιροῦν κάθε πιθανότητα νὰ τὸ κάμω ἔγκαιρα καὶ καθὼς πρέπει. Λυποῦμαι τόσο περισσότερο γι' αὐτό, γιατί εἶμαι ἓνας εἰλικρινὴς καὶ θερμὸς θαυμαστὴς τοῦ μεγάλου φιλολογικοῦ ἔργου τοῦ ἐνδοξοῦ αὐτοῦ τέκνου τῆς Ζακύνθου καὶ εὐχαρίστως θ' ἄπερνα αὐτὴ τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ δώσω δημοσίᾳ ἓνα ἐπίσημο δεῖγμα.

Στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀφηγηματικὴ φιλολογία, ὁ Ξενόπουλος ἔδωσε περισσότερο ἀπὸ ἓνα μυθιστόρημα ποὺ θὰ ἐπιζήσῃ καὶ παρουσίασε σ' αὐτὴ μὲ μοναδικὴ δύναμη τέχνης τὴ φωνὴ τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας. Ἀλλὰ δυσκολώτερο φαίνεται, πρὸ πάντων γιὰ ἓνα ξένο, νὰ ἐχτιμήσῃ τὴ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Ξενόπουλου γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα. Συνεχιστής, ἀλλ' ὄχι ἐπίγονος, τῆς ἐνδοξῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, μὲ πενήντα χρόνια ἀκούραστη κι' ἀδιάκοπη ἐργασία, ποὺ δὲν τέλειωσε ἀκόμα, πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα του. Ὅχι μόνο ἔδωσε στὴν ἑλληνικὴ πεζογραφία μιὰ σειρὰ ἀξιόλογων καὶ κάποτε δυνατῶν ἀφηγηματικῶν ἔργων, ποὺ δὲ θὰ ξεχαστοῦν, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο του παρά-

δειγμα συνέτεινε ὑπερβολικὰ στὴ δημιουργία τῆς ζωντανῆς γλώσσας τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας, μιᾶς γλώσσας στρωτῆς, κρυστάλλινης σαφήνειας, λεύτερης ἀπὸ ιδιωτισμοὺς καὶ παραδειγματικῆς ἀπλότητας. Ἴσως ἐδῶ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀξία του. Μὰ τί νὰ πῇ κανεὶς γιὰ τὸ καλὸ ποῦκαμε στὴ λαϊκὴ μόρφωση, ποὺ τράβηξε στὸ διάβασμα καὶ στὴ φιλολογία μεγάλες λαϊκὲς μάζες; Τί νὰ πῇ κανεὶς γιὰ ὅ,τι ἔκαμε γιὰ τὸ θέατρο; Γιὰ τὴ δράση του ὡς ἰδρυτοῦ καὶ Διευθυντοῦ φιλολογικῶν περιοδικῶν; Καὶ τέλος — last but not least — πῶς ν' ἀφήσουμε τὴ λεπτὴ του κρίση γιὰ τὴ φιλολογία, κρίση ἰσορροπημένη κι' αὐστηρὴ μαζὶ; Αὐτὸς πρῶτος δὲν εἶναι ποὺ ξεχώρισε κ' ἐχτίμησε τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη; Μὲ τὸ ἔργο του ὡς πρωτότυπου συγγραφέα, μὲ τὴ δράση του ὡς δημοσιογράφου καὶ κριτικοῦ, ὁ Ξενόπουλος χάραξε βαθειὰ τὸ ὄνομά του στὰ πενήντα αὐτὰ χρόνια, τὰ τόσο ἀποφασιστικὰ γιὰ τὸν προσανατολισμὸ καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας. Ὁ Ξενόπουλος δικαιοῦται μιᾶς εὐγνωμοσύνης πλατειᾶς κι' ἀμέριστης ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαό. Καμμιά τιμὴ δὲν εἶναι μεγάλη γι' αὐτόν.

BRUNO LAVAGNINI

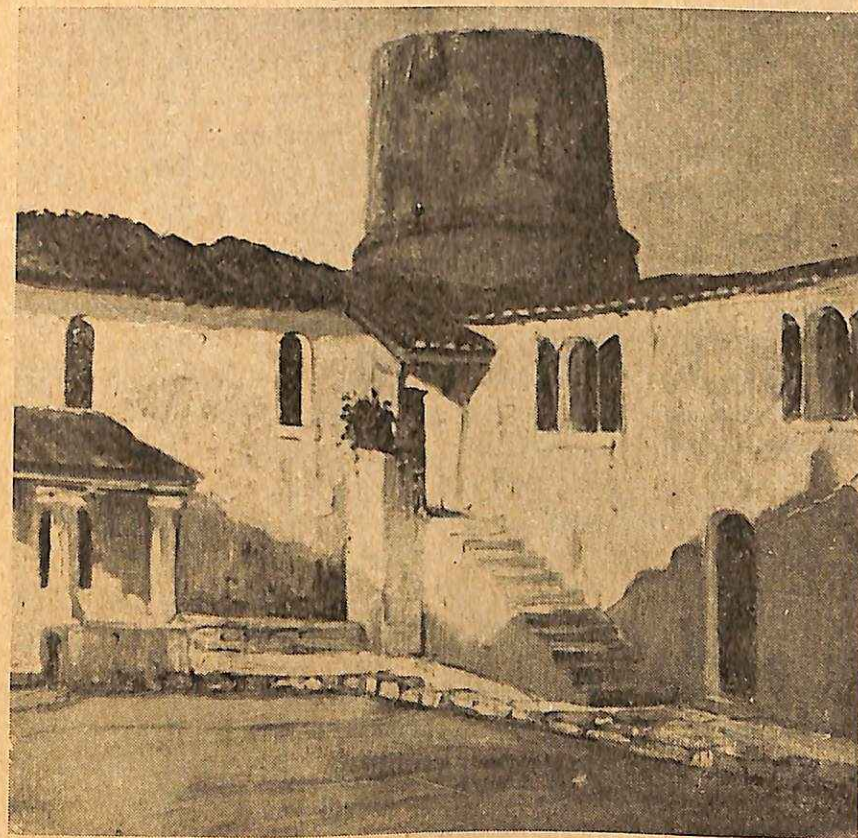
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ ΠΑΛΕΡΜΟΥ

Ὅταν στὰ 1902 πραγματοποιήθηκε τὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς μου καὶ ἐπάτησα γιὰ πρώτη φορά τὸ ἱερὸ ἔδαφος τῆς ἀγαπημένης μου Ἑλλάδας, ρωτοῦσα πολλές φορές τοὺς Ἀθηναίους μου φίλους ποῖος εἶναι ὁ καλύτερος πεζογράφος στὴν Ἑλλάδα. Καὶ μοῦ ἀπαντοῦσαν μὲ μιὰ φωνή: «Ὁ Ξενόπουλος». Παρακολούθησα λοιπὸν ἀπὸ τότε μὲ προσοχὴ καὶ μὲ ἐνδιαφέρον τὸ ἔργον τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα μεγάλο στήριγμα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Βρισκόμουν τότε — γιὰτὶ νὰ τὸ κρύψω; — στὸ ἀντίθετο στρατόπεδο ἀπὸ λόγους... γλωσσικούς. Γιατὶ στὴν ἐποχὴ αὕτῃ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα δὲν ἐχώρισε μόνο τοὺς καθαρευουσιάνους ἀπὸ τοὺς δημοτικιστάς, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τοὺς δημοτικιστάς ἀπὸ τοὺς δημοτικιστάς. Πάντα ὅμως εἶχα τὴν πεποίθησιν, ὅτι καὶ ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος ἦτανε ἓνας ἀπὸ τοὺς πραγματικούς ἀγωνιστάς γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς, ὅχι μόνο τῆς δημοτικῆς ὡς γλώσσας, ἀλλὰ καὶ τῆς δημοτικῆς ὡς ιδέας. Γιατὶ στὰ ἔργα του, ποὺ ἔγραψε ὁ Ξενόπουλος κατὰ τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια, καθρεφτίζεται καθαρὰ ἡ νεοελληνικὴ λαϊκὴ ψυχὴ, στὴν τραγωδίᾳ, στὴν κωμωδίᾳ, στὸ μυθιστόρημα καὶ στὸ διήγημα. Ὡς ἡθογράφος εἶναι τέλειος, ἀλλὰ καὶ ὡς ψυχολόγος δὲν καθυστερεῖ. Καὶ σήμερα ποὺ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ὅλο περισσότερο ἀποκτᾷ ἓναν ὠρισμένον τύπον, βλέπομε ὅτι ὁ «δημοτικιστὴς» Ξενόπουλος, γιὰ νὰ γίνῃ σιγὰ σιγὰ ἀπὸ Ζακυνθινὸς «Ἀθηναῖος τοῦ σαλονιοῦ», εἶχε καταλάβει πολὺ γρήγορα, ποιά γλῶσσα ταιριάζει στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ἐπίσης βλέπομε σήμερα, ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς, μὲ τὸν ὁποῖον κυρίως καταγίνεται ἡ πέννα τοῦ Ζακυνθινοῦ, ἔμεινε καὶ μένει πολὺ σύμφωνος μὲ τὴν πλούσιαν ἐργασίαν τοῦ μεγάλου πεζογράφου, καὶ ἃς εἶχε αὐτὸς καὶ κάμποσους ἀντιπάλους μεταξὺ τῶν συγγραφέων συναδέλφων του. Γιατὶ ἐπὶ τέλους ὁ λαὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἠνυψώνει ἢ καταβιβάζει τὸ ἔργο ἑνὸς λογοτέχνη, καὶ ὅχι ἡ κριτικὴ. Καὶ τί σκέπτεται σήμερα ὁ ἐλληνικὸς λαὸς γιὰ τὴν πενηντάρχρονη ἐργασία τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου, δὲν εἶναι βέβαια ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε ἐμεῖς οἱ ξένοι.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΑΪΝΜΕΤΣ *

* Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Καθ. κ. Ν. Βέης, μεγάλη εἶναι ἡ Γερμανικὴ βιβλιογραφία περὶ Ξενοπούλου.

Τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγ. Τριᾶδος

(Ἐλαιογραφία Μίμη Πελεκάση)

Ὁ μέγας μου φίλος Γρηγόριος Ξενόπουλος εἶναι πολὺ στενὰ ἢ καλύτερα ἀδιάλυτα δεμένος μὲ τὶς πρώτες ἀναμνήσεις τῆς φιλολογικῆς μου ζωῆς. Γι' αὐτὸ μ' ἀληθινὴ συγκίνησις συμμετέχω στὴν τιμὴ ποὺ τοῦ ἀποδίδετε μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς πενηντάρχρονης δημιουργικῆς ζωῆς του, ποὺ τόσο γόνιμη σὲ ἔργα ξεχειλίζει ἀπὸ ταλέντο.

Στὴν ἐφηβικὴ μου ἡλικίαν τὸν γνώρισα στὴ Ζάκυνθο. Στὴν πρώτη μάλιστα παιδική μου φιλολογικὴ ἐκδήλωσιν σὲ ἡλικία δεκαπέντε χρόνων, ποὺ ἦταν ἓνα ἡμερολόγιο, ὁ Ξενόπουλος εἶχε τὴν εὐγένεια, νὰ μοῦ δώσῃ ἓνα μικρὸ διήγημα, τὸ καλύτερο στολίδι αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως.

Ἔτσι στὴ ἐμφάνισή μου καὶ στὸ πρῶτο μου διήγημα, τὸν ὀνόμαί μου εἶχε τὴν τιμὴ νὰ εἶναι δίπλα στὸ δικό του. Τὰ ἔργα του ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα καὶ παραγωγικὰ ἀναγνώσματά μου. Θυμᾶμαι

τὴν ἀπληστία ποὺ καταβρόχιζα τὰ Ἐκλεκτὰ Μυθιστορήματα τοῦ Χιώτη, ὅπου τακτικὰ συνεργαζόταν. Ἐνα ἔξοχο πάλι μικρὸ μυθιστόρημά του, ἡ Μητρουῖά, ζῇ ἀκόμα στὴν ἀνάμνησή μου. Ἀργότερα, στὴν Ἀθήνα, τὸν ἔβλεπα σχεδὸν κάθε μέρα, στὸ σπίτι τοῦ ξαδέλφου μου Σκόκου, ὅπου κατοικοῦσε, κ' ἔπειτα στὸ Ἀστὺ, ὅπου παρὰ τὴν μικρή μου ἀξία, ὁ ἀγαπητός μου Κακλαμᾶνος—ὁ πρῶτος ποὺ ἐνεθάρρυνε γενναία τὴν ἐμφάνισή μου—μὲ εἶχε πάρει ὡς χρονογράφο. Ὁ Ξενόπουλος, ὁ ἰσάδελφός μου Νιρβάνας ὕστερα, κ' ἐγὼ γράφαμε κάθε πρωτὶ μὲ τὴ σειρά μας τὸ «Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν».

Τὸ ταλέντο τοῦ Ξενόπουλου ταίριαζε στὴν ιδιοσυγκρασία μου, γιατί δίπλα στὴ λεπτότητα τῆς ψυχολογίας του καὶ τῆς χάρης τοῦ ὅφους του, εἶχε καὶ στοιχεῖα πολιτισμένα, κάτι ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴ Δύση καὶ ποὺ ἀνταποκρινόταν στὶς τάσεις μου. Κι' ὅμως εἶχε τὴν ἀξία νὰ παραμένῃ, παρ' ὅλα αὐτά, Ζακυθινός, καὶ τὰ ἔργα του διατηροῦσαν τὸ ἀγαπημένο ἄρωμα τοῦ νησιοῦ.

Ναί, χίλιες ἀναμνήσεις μὲ συγκινοῦν, σὰ σκέπτομαι τὸν Ξενόπουλο, τόσο περισσότερο ποὺ οἱ ἀνάμνησες αὐτὲς εἶναι μακρινὲς καὶ καθὼς προχωροῦμε στὴ ζωὴ, εὐχαρίστως κι' ὅσο δυνατὸ μακρύτερα γυρίζουμε πίσω, σὰ νὰ ποθοῦσαμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν ἴδια πόρτα ποὺ μπήκαμε.

Σκέπτομαι πῶς ὁ Ξενόπουλος τὰ καλύτερα του ἔργα τᾶγραψε ὅταν δὲν εἶχα πιά τὴν τύχη νὰ τὰ διαβάζω. Μοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ παραγωγή του μόνο ἴσαμε τὰ 1900. Ἀλλ' ἤδη ξεχώριζ' ἀνάμεσα στοὺς συγχρόνους του. Ἐτσι, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ φίλου καὶ συντοπίτη, εἶναι ἡ ἀμερόληπτη ἐχτίμηση, δὲν τολμῶ νὰ πῶ τοῦ κριτικοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἀναγνώστη, ποὺ μὲ κάνει νὰ λάβω μέρος μ' ἐνθουσιασμό καὶ μὲ συγκίνηση στὴν πεντηκονταετηρίδα ποὺ γιορτάζετε.

NICOLAS SÉGUR

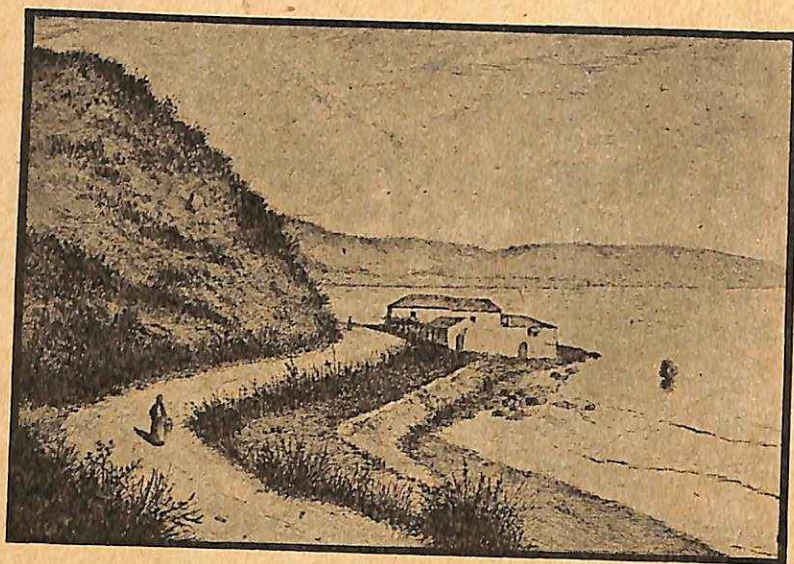

ΓΝΩΜΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟ

Ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος εἶναι ἀσφαλῶς μία ἀπὸ τὰς πλέον ἐξελχούσας φυσιογνωμίας τῆς μεταψυχαικῆς περιόδου. Ἡ ἐλληνικὴ λογοτεχνία τοῦ ὀφείλει πολλά. Ἐδημιούργησε τὸ νεοελληνικὸν ἀστικὸν μυθιστόρημα. Πρῶτος ἐπίσης εἰσήγαγε εἰς τὸν τόπον μας προηγμένας μορφὰς τῆς θεατρικῆς τέχνης. Ὡς κριτικὸς δὲ ἔδειξε διορατικότητα εἰς τὴν κατανόησιν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἡμφισβητοῦντο ζωηρὰ πρὸ τριάντα ἢ σαράντα ἐτῶν, ἀλλὰ ἔχον πλέον σήμερον. Τέλος ὡς πεζογράφος γενικῶς ἐπὶ ἀρκετὸν καιρὸν ἐχρησίμευσε ὡς ἓνα ἀντίτροπον κατὰ τῶν ἀκροτήτων τοῦ Ψυχαισμοῦ. Δὲν πρέπει πρὸ παντὸς νὰ λησμονῇται, ὅτι ὁ Γρ. Ξενόπουλος, τοῦ ὁποῦ ἐορτάζεται ἐπαξίως ἡ πεντηκονταετηρίς, ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὴν ζωὴν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν γραμμάτων καὶ μόνον αὐτῶν.

Τὸν ὑπογράφοντα τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμάς, τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτὸ σημεῖον τῆς ζωῆς τοῦ Γρ. Ξενοπούλου συγκινεῖ ἰδιαιτέρως. Μία ὁλόκληρος ἐλληνικὴ ζωὴ, ποὺ ἔζησε μόνον μὲ τὸν ξηρὸν ἄρτον τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων εἶναι ἀξία σεβασμοῦ.

Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ
ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τὸ Ἀργάσι (Ζακύνθου)
Μελανογραφία Κουτσογιανοπούλου

Φίλε κ. Μινωτο,

Σὰς εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τὴν τιμὴν ποὺ μοῦ κάνατε νὰ γράψω ἓνα ἄρθρο εἰς τὸ τεῦχος ποὺ ἐκδίδετε διὰ τὰ 50 φιλολογικὰ χρόνια τοῦ κ. Ξενοπούλου.

Λυποῦμαι ὅτι δὲν θὰ σὰς ικανοποιήσω. Τὸν κ. Ξενόπουλον τὸν σέβομαι καὶ τὸν ἐκτιμῶ τόσον βαθειά, ὥστε δὲν τὸν θεωρῶ ἄξιον νὰ τιμωρηθῇ ἀπὸ ἐμὲ μὲ ἓνα ἄρθρο, διὰ μίαν ἐργασίαν τοῦ 50 ὀλοκλήρων ἐτῶν, τόσον ποικίλην, τόσον εὐρεῖαν καὶ τόσον ἐξαιρετικήν.

Αἱ δυνάμεις μου δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἱκαναὶ νὰ περιγράψουν ἢ νὰ ἀνατάμουν τὸν Γρηγόριον Ξενόπουλον.

Ἀφίνω τὴν θέσιν μου εἰς τοὺς εἰδικούς καὶ περιορίζομαι ἀπλῶς νὰ σὰς βεβαιώσω ὅτι θὰ διαβάσω μὲ ἐξαιρετικήν εὐχαρίστησιν τὸ ὅ,τι θὰ γραφῇ διὰ τὸν Γρ. Ξενόπουλον, ὅπως διαβάζω μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστησιν ὅ,τι γράφει ὁ Γρ. Ξενόπουλος.

Φιλικώτατα

Κ. ΚΟΤΖΙΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΟΣ-ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ

Τὰ 50 χρόνια τῆς φιλολογικῆς ζωῆς τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου συμπίπτει νὰ εἶναι τὰ καλλίτερα πνευματικὰ χρόνια τῆς ὥριμου καὶ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γενεᾶς. Θέλω νὰ εἶπω ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς σύμπτωσης, ἀλλὰ καὶ κάτι—πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάτι—ποὺ ὀφείλεται εἰς τὸν Γρ. Ξενόπουλον. Ὀλίγοι θὰ εἶναι φαντάζομαι ἐκεῖνοι ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους, ποὺ δὲν θὰ ἐνθυμοῦνται τὸν Ξενόπουλον ὡς «Φαίδωνα» ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐκείνην κυψέλην τῶν παιδικῶν μας χρόνων, τὴν «Διάπλασιν». Ἐνθυμοῦμαι, συγκεκριμένως μάλιστα, ὅτι εἶχα νεαρὸς τότε καὶ μίαν..... φιλολογικὴν διένεξιν μὲ τὸν κ. Ξενόπουλον. Γιατὶ εἰς αὐτὸν ἀπέδιδα ἓνα ὑβριστικοδιδασκτικὸν ἀρθρίδιον τῆς Διαπλάσεως τὸ ὁποῖον ἀπηυθύνετο εἰς ἐμέ, ποὺ ἔγραφα μὲ τὸ ρωμαντικὸ ψευδώνυμο «Ἀνθισμένος Μενεξέες». Τὸ ἄρθρον τοῦ ἐκεῖνο ὀφείλετο εἰς διαμαρτυρίαν μου διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς δημοσιεύσεως κάποιου γρίφου μου. Ἀλλ' ἔχομεν καὶ συνέχειαν ἀξέχαστην ἐπίσης.

Ἦμουν στὰ πρῶτα νεανικά μου χρόνια ὅταν ἐδοκίμασα τὴν πρώτην συγκίνησιν ἀπὸ θεατρικὸν ἔργον καὶ τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἦταν τοῦ Ξενοπούλου. Ἦταν φυσικὸν νὰ ἀγαπήσω τὸν συγγραφέα ποὺ μοῦ ἔδωσε τὶς πρῶτες συγκινήσεις. Καὶ ἦταν ἀκόμη πιὸ φυσικὸν νὰ τὸν προσέξω περισσότερο ὅταν λίγον καιρὸ κατόπιν ἔτυχε νὰ διαβάσω—γιά πρώτη φορά—ἓνα πεζὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ μας Κωστῆ Παλαμᾶ καὶ τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἦταν μιὰ κριτικὴ γιὰ τὸν Ξενόπουλο. Ἀλλὰ βέβαια δὲν ἦσαν μόνες οἱ πρῶτες νεανικᾶς ἐκεῖνες ἐντυπώσεις ποὺ μοῦ ἐτράβηξαν γιὰ πάντα τὴν ἰδιαίτερη προσοχὴ στὴν πνευματικὴ παραγωγὴ τοῦ Ξενοπούλου. Οἱ πρῶτες ἐντυπώσεις χωρὶς συνέχειαν θὰ διαλυόνταν, θὰ ἔμεναν μιὰ ἀπλὴ ἀνάμνησις. Ἐκεῖνο ποὺ κυρίως ὅλο καὶ μοῦ ἐμεγάλωνε γιὰ τὸν πνευματικὸν αὐτὸν ἐργάτην τὸ ἐνδιαφέρον ἦταν ἡ ἀξία τοῦ πολυποικίλου ἔργου του—ἔργου ποὺ γεμίζει ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴ ζωὴ δύο γενεῶν. Τὸν παρηκολούθησαμεν ὡς χρονογράφον εἰς τὸ «Νέο Ἀστυ» καὶ εἰς τὰς «Ἀθήνας», ὡς συγγραφέα θεατρικῶν—μὲ θριάμβους ἀλησμονήτους—, ὡς μυθιστοριογράφον ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε ψυχολογικὴν εἰκόνα, ζωηρόχρωμον ἠθογραφίαν, συγκινητικὰς σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν ζωὴν. Μὲ τὴν ἀξίαν του λοιπὸν ὁ Γρ. Ξενόπουλος κατέκτησε τὰς συμπαθείας τοῦ διανοουμένου Κοινοῦ—ἐπὶ 50 χρόνια τώρα—καὶ μὲ τὴν ἴδιαν καὶ μόνην ἀξίαν ἀνῆλθεν σὲ μιὰ ἀπὸ τὰς πιὸ περιφανεῖς θέσεις στὸ Νεοελληνικὸ Παρνασσό.

ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΠΛΥΤΑΣ
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Ἡ Ζάκυνθος συνορτάζει μὲ τὸ πανελλήνιον ὁλόκληρον τὰ φιλολογικὰ πενήντάχρονα τοῦ διαλεχτοῦ παιδιοῦ της κ. Γρηγορίου Ξενοπούλου, ποὺ τόσες ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες τῆς ἔχει προσφέρει μὲ τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματά του, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα καὶ δυνατότερα τοῦ ἐνέπνευσεν τὸ μυροβόλο νησί μας. Ὡς πρῶτος πολίτης τῆς πόλεως τῆς Ζακύνθου, κατασυγκινημένος γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ τιμήσαντος καὶ ἀκόμη τιμῶντος τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ζάκυνθον ἰδιαιτέρως, ἐκφράζω πρὸς τοῦτον τὸν θαυμασμόν μου καὶ τὴν ἀπεριόριστον ἐκτίμησίν μου, εὐχόμενος πρὸς τὸ τόσο διαλεχτὸ καὶ εὐγενικὸ παιδί τοῦ νησιοῦ μας, νὰ ζήσῃ γιὰ νὰ γιορτάσῃ καὶ τὰ ἑκατοντάχρονά του.

Ζάκυνθος Νοέμβριος 1937

Α. ΜΕΡΚΑΤΗΣ
ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ

Ὁ κ. Γρηγόριος Ξενόπουλος ὡς χαρακτήρ ἐκφράζει γνησιότατα τὸν πολιτισμὸν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του, τῆς πολυανθοῦς Ζακύνθου. Εὐγενής, εὐπροσήγορος, ἀκακος, μετριοπαθέστατος, φιλόφρων πρὸς πάντας, ἐξαίρετος συνάδελφος καὶ συνεργάτης. Τὸν ἐγνώρισα κυρίως ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα πάντοτε ἐπέδειξε προθυμίαν καὶ φιλοπονίαν διὰ τὰ ἀκαδημαϊκὰ του ἔργα. Ἡ φιλοπονία του ὅμως εἶναι εὐρύτερον γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι, διότι ἔγραψε τόσα λογοτεχνήματα ἀπὸ δεκαετηρίδων, ὥστε δύο γενεαὶ Ἑλλήνων ἐγνώρισαν τὴν συγγραφικὴν του τέχνην εἰς τὸ διήγημα, τὸν διάλογον, τὸ θέατρον, τὸ μυθιστόρημα καὶ... τὴν αὐτοβιογραφίαν. Εἰς ταύτην μάλιστα θὰ περιλάβῃ πιθανῶς καὶ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι «περιλαμβάνομεν» αὐτὸν σήμερον εἰς τὸ πρὸς τιμὴν του τεῦχος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βιογραφία ὑπονοεῖ τὴν ἑκτασιν ὁλοκλήρου τοῦ βίου, εὐχομαι νὰ διαρκέσῃ αὕτη ἐπὶ μήκιστον καὶ νὰ πλουτίζεται καθ' ἕκαστον ἔτος διὰ νέων καὶ πλουσίων εὐτυχῶν ἐντυπώσεων.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ Ξενόπουλος, καὶ ὅταν βαδίζει μὲ ἀνεπίδεικτον ὕψος, καὶ ὅταν εἰσέρχεται μὲ ἀθόρυβον βῆμα, εἶναι κυρίως μία κινουμένη πτυχή: ἄλλοτε φουστανέλλας, ἄλλοτε ράσου, ἄλλοτε φορέματος, ἄλλοτε πορφύρας. Τὰ ἔργα του εἶναι τόσον πολύμορφα, ὥστε ἂν δὲν τὸν ἐγνώριζε κανεὶς, θὰ ἐπίστευεν, ὅτι τὰ ἔγραψε κάποιος δράκος παραμυθιοῦ.

Νοέμβριος 1937

Δ. Γ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

... Ἀγαπῶ καὶ θαυμάζω τὸν Ξενόπουλον καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶμαι συνεργάτης εἰς τὸ πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς Ἀνθολογίας. Δυστυχῶς ἡ κρίσις μου δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀρμοδιότητα καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζω ἀναρμόδιον γνώμην (καὶ ποτὲ δὲν ἐκφράζω).

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Δὲν περιμένετε, βέβαια, ἀπὸ μένα νὰ κρίνω τὸ ἔργο του γραδάροντας τὴν ἀξία του καὶ ξεχωρίζοντας τὰς ἀρετὰς του καὶ τὰ ψεγάδια του.

Ἡ γνώμη τοῦ ἑλλήνα Θεατρίνου γιὰ τὸν ἑλληνα Συγγραφέα, ποὺ τόσες μεγάλες ὑπηρεσίες πρόσφερε στὴν Ἑλληνικὴ Σκηνὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ναι τίποτ' ἄλλο, παρὰ εὐγνωμοσύνη καὶ θαυμασμός. Ὁ Ξενόπουλος ἔφερε στὸ θεατρὸ μας ἔργα μακρόβια, καὶ μακρόβιο θεατρικὸ ἔργο πάει νὰ πεῖ ὑλικὸ κέρδος, μὲ μιὰ λέξι: «ψωμὶ» γιὰ τοὺς θεατρίνους.

Μὰ δὲν εἶναι μεγάλη μονάχα ἀπ' τὴν ὑλιστικὴν τῆς ἀποψῆς ἡ ὑπηρεσία ποὺ πρόσφερε στὸ θεατρὸ μας ὁ Ξενόπουλος. Ἡ ἠθικὴ συμβολὴ τοῦ θεατρικοῦ του ἔργου στὴν ἑλληνικὴ τέχνη τῆς ὑποκριτικῆς εἶναι τεράστια. Χαρὰ σ' ἐκείνους τοὺς θεατρίνους μας, ποὺ ἀπ' τὰ πρῶτα τοὺς βήματα μπόρεσαν νὰ διαβάσουν τὸ Ἀλφάβητο τῆς Ὑποκριτικῆς μέσα στὰ ἔργα τοῦ Ξενοπούλου. Ἄν θέλουμε νὰ μάθουμε πρῶτα -πρῶτα νὰ μιλοῦμε φυσικὰ στὴ σκηνή, νὰ τονίζουμε τὴ λέξιν ποὺ πρέπει, νὰ χρωματίζουμε τὴ φράσιν μας σύμφωνα μὲ τὸ νόημά της καὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ αἰτία ποὺ τὴν προκαλεῖ, θὰ τὸ καταφέρουμε καλλίτερα, γρηγορώτερα, ἀσφαλέστερα, ἂν γυμναστοῦμε πάνω στὸν ἀπλό, φυσικὸ, ἀνεπιτήδευτο διάλογον τοῦ Ξενοπούλου, ἀπ' ὁποιοδήποτε θεατρικὸ του ἔργο.

Γιὰ νὰ φτάσουμε στὸν Ὑπεράνθρωπον τῆς Ἀρχαίας ἢ τῆς Σαίξπηρικῆς τραγωδίας, πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίσουμε τὸν ἄν-

θρωπο, τὸν ἀπλὸ συνάνθρωπό μας, μὲ τὰ μικροπάθη του καὶ τὶς μικροχαρές του ποὺ φτάνουν, ὥστόσο, γιὰ νὰ κάνουν τὴ ζωὴ του θλιβερὴ τραγωδία ἢ κωμωδία χαρούμενη. Κάτι ποὺ παρασέρνει καὶ παραπλανᾷ τὸ νέο θεατρίνο στοὺς πρώτους τοῦ ἐνθουσιασμούς, εἶναι ὁ πόθος του νὰ μεγαλοποιήσει τὸ ρόλο του, φτάνοντας ἔτσι ἀπὸ ἓναν κακὸ δρόμο στὴν ὑπερβολή καὶ στὸν ἀνυπόφορο στόμοφο, ξεπερνώντας μ' ἄστοχους καὶ ἄτεχνους καμποτινισμούς, κάθε ὄριο ἀλήθειας. Μὲ τοὺς ὀλοζώντανους κι' ἀληθινούς τύπους καὶ χαραχτῆρες, ποὺ βρίσκουμε στὰ ἔργα τοῦ Ξενόπουλου, τοὺς παρμένους μέσ' ἀπ' τὴ ζωὴ, δὲ διατρέχουμε τέτοιο κίνδυνο. Ἡ ἔκφραση, ἡ ζωντάνια, ἡ ἀνεπιτήδεψη ποὺ βρίσκουμε στὴ δράση τους, στὴ σκέψη τους, στὴν κίνησή τους, τὸ φυσικὸ κύλισμα τῆς κουβέντας τους—αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ ὑπόδειγμα τοῦ θεατρικοῦ διαλόγου τοῦ Ξενόπουλου—μᾶς ὑποτάζει στὴν καλλιτεχνικὴ φυσικότητα, στὸν καλλιτεχνικὰ δουλεμένο ρεαλισμὸ καὶ μᾶς συνηθίζει στὴν ἀγάπη τῆς Ἀλήθειας.

Εὐχομαι ὁλόψυχα, γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα, ἀκούραστη, σὰν τώρα, ἡ πέννα του νὰ προσφέρει τίς πολυτίμες ὑπηρεσίες της στὸ Θέατρό μας.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΒΕΑΚΗΣ

Φίλε κ. Μινώτε,

Σας ευχαριστῶ γιὰ το δελτάριο σας καὶ γιὰ τὴν τιμὴ που μου κάνετε γυρέβοντας τὴ συνεργασία-μου γιὰ το πανηγυρικὸ φυλλάδιο που θὰ βγάλει ἡ «Ιόνιος Ἀνθολογία» γιὰ τὸν Ξενόπουλο.

Ἐπαφα νὰ γράφω σ' ἐλληνικὰ περιοδικά. Λυπούμαι λοιπὸν που δε θὰ μπορέσω νὰ σας στείλω ἄρθρο.

Τὸν Ξενόπουλο τὸν ξέρω ἀπὸ χρόνια παλιά, καὶ τὸν ἐχτιμῶ πολὺ. Καὶ εἶναι ἴσως ὁ μόνος που μίλησε σωστὰ γιὰ τὸν Ψυχάρη στα πενήντάχρονα τοῦ «ταξιδιού». Ἐδειξε σ' αὐτὸ ἀνοιχτομυαλιὰ γιὰτι ἄλλοτε δε μας καλοέβλεπε εμάς τοὺς μαλιαρούς.

Με φιλικὰ χαιρετίσματα

Π. ΒΛΑΣΤΟΣ

Ἕνα πλατύτερο, βαθύτερο κι' ἀντικειμενικώτερο ξανακύτταγμα τοῦ Ξενοπουλικοῦ ἔργου, μὲ τὸ πρῶμα τῶν σύγχρονων ἐξελεγμένων πνευματικῶν ἀπαιτήσεων τῆς κριτικῆς, θὰ τὸ τοποθετήσει, χωρὶς ἄλλο, στὰ καλύτερα ὑποδειγματικὰ πρότυπα, ποὺ θὰ μείνουν μεσ' στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, σὰν ἀρχές ἐποχῶν, ποὺ μεγάλωσαν περισσύτερο ἀπ' τὴν πρώτη κοντόθωρη προοπτικὴ τους. Πιὸ

πολὺ ἀπὸ ὅλα ὅμως θὰ ζήσει γιὰ πάντα μιὰ μυστικὴ ὠφελιμιστικὴ ἀποψη τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ποὺ ὁμολογήθηκε ὡς τώρα μὲ τὴν κοινὴ ὀνομασία τῆς «σχολῆς».

Πιὸ πέρα ἀπ' τὰ στενὰ ὅρια τῆς δημιουργίας τοῦ Ξενοπουλικοῦ συστήματος, ποὺ συγκεντρώνει ἀκόμα, ἀνάμεσα βέβαια στοὺς νέους, μιμητὲς τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ τῆς τεχνικῆς κι' αἰσθητικῆς του, διευκόλυνε τοὺς νέους νὰ περάσουν ἀπ' τὴ δική του παρασκευαστικὴ, ἐνωτικὴ γέφυρα πρὸς τὴ σημερινὴ πρόοδο τοῦ πεζοῦ λόγου.

Ὁ Ξενόπουλος δὲν ἔδωσε μόνο τὴν πιὸ δόκιμη μορφοποίηση τῶν τρόπων, ποὺ θὰ γεννηθεῖ, θὰ πλαστεῖ καὶ θὰ γραφεῖ ἓνα διήγημα ἢ ἓνα μυθιστόρημα, ἔχοντας μὲ τὸ μέρος τοῦ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ κι' ἐσωτερικὰ ἐφόδια, ποὺ θὰ τοῦδιναν τὸ χρῶμα, τὸ ὕφος καὶ τὰ αἰσθητικὰ κινήματα ἡρώων δικῶν μας, ποῦζησαν σὲ γνώριμα περιβάλλοντά μας· ἔχαμε κάτι καλύτερο: μὲ τὸν ψυχαναλυτικὸ του τρόπο, μὲ τὸ δικό του τὸ «παρόν», μὲ τίς θέσεις καὶ τὰ «σημεῖα ἐκκινήσεών» του προετοίμασε τοὺς νέους γιὰ μιὰ συνέχιση τῶν προσπαθειῶν του σ' εὐρύτερα ἐπίπεδα. Οἱ νέοι δέχτηκαν ἀπ' τὸν Ξενόπουλο τὸ ὠραῖο σπηρούνισμα, ποὺ τοὺς ξύπνησε, ποὺ τοὺς ἔσπειρε—μπορῶ νὰ πῶ—τίς ἀνησυχίες γιὰ τὴν ἀναζήτησι πρὸ πλατειῶν ὀριζόντων, ποὺ ἀρχίζαν ἀπ' τὸ ἔργο του κι' ἀποτελοῦσαν σιωπηρὰ τὴ φυσικώτερη καὶ μεγαλύτερη συνέχειά του, ἴδια συνέχεια τῆς ἐξέλιξης τῆς πεζογραφίας μας, τῆς ὁποίας ὁ Ξενόπουλος μένει πάντα σὰ μορφὴ τῆς πιὸ συγκροτημένης ἐκδήλωσής της.

Ἡ ἀδιάκοπη προσπάθεια τοῦ Ξενόπουλου νὰ μπεῖ πιὸ βαθύτερα στὰ πράγματα, ποὺ τὸν ἀπασχόλησαν, γιὰ νὰ βρεῖ λεπτομέρειες χαρακτήρων, ποὺ πλασματικὰ κατόπιν τοὺς ἔδωσε, στάθηκε τὸ πιὸ σίγουρο προετοίμασμα τῶν νέων ποὺ διαβάζοντας κι' ἀκολουθώντας τον, δὲν τὸν ἀγάπησαν μόνο σὰ λαμπρὸ καθοδηγητὴ, ποὺ τοὺς ἔφερνε σὲ κάποιον ἀσφαλῆ δρόμο· τὸν ἀγάπησαν, γιὰτι ὁ ἴδιος τοὺς ἔδινε τὰ πρῶτα φῶτα, ποὺ θὰ τοὺς βοηθοῦσαν νὰ τὸν περάσουν. Ἐτσι ἡ δικαίωση τοῦ Ξενόπουλου βρίσκεται στὶς προσπάθειες ποὺ ἐνέπνευσε, παρὰ στὴ μίμησι ποὺ βρῆκε.

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

Τὸ ἔργο του ὑπῆρξε πολυσχιδές, μεγάλο. Ἡ Τέχνη του εἰς τὸ θέατρο ἀσύγκριτη. Μᾶς ἔδωκε ὑπέροχες σελίδες εἰς τὰ μυθιστορηματά του καὶ τὰ διηγήματα. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπὶ τῆς νεοπλάστου κοινωνίας μας ὑπῆρξε προφανής. Μᾶς ἔδωκε τὴν συγκίνησιν εἰς τὸ θέατρον, μᾶς ἐτόνισε τὴν σκέψιν μὲ τὰ πεζά του, καὶ μέσα εἰς τίς

ένα, από δύο, καί, ποιός ξέρει πόσες φορές, από περισσότερα κομμάτια. Θυμῶμαι τὰ χειρόγρατά του. Ἀριστοκρατικά. Μακριὰ στενὰ χειρόγραφα, νὰ μὴ πιάνουν πολὺ τόπο στὴν τυπογραφικὴ κάσσα. Τὰ γράμματα καθάρα, πεντακάθαρα, γραμμένα ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ θὰ τὰ διαβάσῃ. Καμμιά διόρθωσις. Πῶς τρέχει τὸ ρυάκι, καθαρὸ, διαυγές, ἀληθινὴ νεροσυρμή. "Ο,τι ἔγραψε, πάντα εἶχε μιὰν εὐγενικὴ πνοή, μιὰ χάρη ἀπλῆ, σωστή, μὲ ἀρχὴ καὶ τέλος, πρᾶγμα, κατὰ βάθος—κι' ὅχι κατ' ἐπίφασιν,—ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα. Στούς μεγάλους, μεγάλους. Στούς μικρούς, πὶο μεγάλους, παποῦς. Στούς κακοὺς, εὐγενέστατος, κύριος, εὐπατρίδης.

Πολλοὶ τὸν παρεξήγησαν, ὡς πολυγνώστην, πολυτεχνίτην, πολυπράγμονα. Εἶχαν ἄδικο. Μονοειδεῖς, μονόπλευροι, δὲν ἔβλεπαν τὸ πλῆθος τῶν ἐντυπώσεων ποὺ ἐσωρεύετο στὸ ἀποταμιευτικὸ αὐτὸ κεφάλι. Κι' εἶδαν τὴν εὐχέρειαν μόνον ποὺ εἶχε νὰ κερνᾷ ἀπὸ τὴν ἀκένωτην αὐτὴ δεξαμενὴ, μὲ τίς πολλές του βρύσες. Θὰ ἦσαν ἱκανοὶ οἱ ὅσοι πιστεύουν στὴν ὀλιγολογία, νὰ καταδικάσουν τὴν Πειρὴν καὶ τὴν Ἑνεάκρουσο, γιατί δὲν ἔσταζαν σταλαματιές, ἀπὸ τὸ ἓνα κεραμίδι.

Τώρα ἐορτάζει τὰ πενήντα χρόνια τῆς πνευματικῆς ζωῆς του. Νὰ τὰ ἐκατοστήσῃ. Πάντα θὰ εἶναι εὐχάριστος, πιστὸς ζωγράφος, ἀλλὰ πρὸ πάντων εὐπατρίδης ποὺ θέλησε καὶ ξέρει νὰ γράφῃ ὥραϊα.

Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

Θάθελα τόσο νὰ πῶ τὴ γνώμη μου γιὰ τὸν Ξενόπουλο ποὺ συνδέομαι ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ καθόμουνα ἀκόμα στὰ θρανία τοῦ Γυμνασίου καὶ μ' ἄρεσε νὰ διαβάζω τὸ κάθε τι ποὺ εἶχε τὴν ὑπογραφή του. Σιγὰ σιγὰ ἐπλεκότανε μιὰ εἰλικρινὴς συμπάθεια γι' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ κατεῖχε σὲ ἀπίστευτο βαθμὸ τὸ μυστήριον νὰ συγκινῇ τίς καρδιές στὸ πρῶτο νεανικὸ τους κελάδημα καὶ νὰ τίς μαγεύῃ.... Κι' ἡ συμπάθεια τῶν μαθητικῶν μου χρόνων ἔγινε ὕστερα σωστὴ ἀγάπη, ποὺ ὅλο-ένα φουντώνει, συνυφασμένη μὲ τὴν πὶο βαθιὰ ἐχτίμηση....

Κανένας ἄλλος νεοέλληνας διηγηματογράφος δὲν ἔχει ἀνατάμει μὲ τόση παρατηρητικότητά τὴν κοριτσιίστικη, τὴ γυναικεία ψυχὴ, κανένας ἄλλος θεατρικὸς συγγραφέας δὲν κατέχει τὴ σκηνικὴ μαεστρία τοῦ Ξενόπουλου, τὴ χάρη καὶ τὴ δροσιὰ τοῦ διαλόγου, τὴ χαριτωμένη ἐξυπνάδα ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλο τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο.

"Όταν ἐβγάζαμε, ἄγνοοι ἰδεολόγοι, τὸ ἀξέχαστο περιοδικὸ μας «Νέα Ζωή», ὁ Ξενόπουλος ἦταν ἀπὸ τοὺς πὶο πολύτιμους συνεργάτες μας. Ἡ ἀποκλειστικὴ του ἀφοσίωσις στὴν Τέχνη, ἡ ἀναλλοίωτη πίστη του στὴν ὑπέροχη αὐτὴ θρησκεία, ποὺ μπροστὰ της καίει λαμ-

πάδα τὴ ζωὴ του ὁλόκληρη, εἶναι οἱ πὶο τρανοὶ τίτλοι, ὁ πὶο τιμητικὸς φωτοστέφανος γιὰ ἓνα τόσο εὐσυνείδητο καὶ γίγαντα ἐργάτη τοῦ πνεύματος.

Ἀλεξάνδρεια, 27. 11. 37.

Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Θυμῶμαι μιὰ χαρακτηριστικὴ τῆς θυμοσοφίας τοῦ κ. Ξενοπούλου σκηνὴ ἐκεῖ στὸ ἱστορικὸ Γραφεῖο του. Εἶναι τώρα περασμένα εἴκοσι χρόνια. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἤμουν διευθυντὴς τοῦ ἐβδομαδιαίου περιοδικοῦ «Φιλολογικὴ Κυψέλη» καὶ κάποια μέρα, ἀπὸ τίς πολλές ποὺ ἐπεσκέφθην τὸν Ξενόπουλο γιὰ ζητήματα συνεργασίας του μὲ τὸ περιοδικό μου, συνέβησαν εἰς τὴν πόλιν τραγικὰ γεγονότα. Τὴν ὥρα ποὺ ἐκαθήσαμε καὶ μιλούσαμε στὸ Γραφεῖο του αἴφνης ἀκοῦμε παρατεταμένους καὶ πυκνοὺς πυροβολισμούς. Στὴν ἀρχὴ μακριὰ, κατόπιν πὶο κοντὰ—ὅλο καὶ πὶο κοντὰ καὶ πὶο πυκνοὺς, πὶο ζωηρούς. Μερικὲς σφαῖρες περνοῦσαν σφυρίζοντας ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα. Ἦταν ἄς ποῦμε ἐκλογές ἢ ἄλλα γεγονότα καὶ στὴν πόλιν εἶχεν ἀνάψει δεινὸ ντουφεκίδι. Οἱ σφαῖρες ἐσφύριζαν ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ τὰ γύρω μαγαζιά ἄρχισαν νὰ κλείνουν γρήγορα καὶ μὲ κρότους τίς πόρτες των, ἐνῶ ὁ ὀρυμαγδὸς τῆς μάχης ἐσυνεχίζετο.

Σὲ κάποια στιγμή ποὺ ὁ Ξενόπουλος μοῦ μιλοῦσε μὲ ἡρεμία, σὰ νὰ μὴ συνέβαινε τίποτε, μπαίνει στὸ Γραφεῖον ἀνήσυχη ἡ κυρία Ξενοπούλου καὶ τοῦ λέγει μὲ προφανῆ φόβο:

— Γρηγόρη, χαλάει ὁ κόσμος. Τὰ μαγαζιά κλείνουν... καί...

— Μὰ ἐμεῖς δὲν ἔχουμε μαγαζιά νὰ κλείσουμε, μάτια μου! Τί θές νὰ κάμωμε; Τῆς ἀπήντησε μὲ χαμόγελο καὶ μὲ καταπληκτικὴ περιφρόνησι πρὸς τὸν κίνδυνον!

Ἔτσι ἀντιμετωπίζει ὅλα τὰ ζητήματα ὁ Ξενόπουλος. Καὶ τὸ οἰκονομικὸν καθὼς φαίνεται!

ΔΗΜ. ΛΑΜΠΙΚΗΣ

Κανένας ρωμιός, ὅχι μὲ τοῦ Ξενόπουλου τὴν ἀξία μὰ καὶ μὲ μισὴ κι' ἀκόμα λιγότερη, μὰ πάντα ρωμιός μὲ λίγη ἀξία καὶ μὲ μεγάλη θέση, δὲ θὰ καταδεχότανε νὰ μιλήσῃ σὰν ἴσος πρὸς ἴσο μ' ἓναν ἄγνωστο νέο! Ποῦ νὰ δείξει ἐνδιαφέρον γιὰ τίς ἐργασίες τῶν νεοσσῶν καὶ νὰ κοιτάξῃ μὲ στοργὴ τὰ πρωτόλειά τους! Μ' ἄλλα λόγια ποὺ νὰ σὲ πιάσῃ τὸ μάτι τοῦ ρωμιοῦ μὲ τὴ λίγη ἀξία καὶ μὲ τὴ σπουδαία θέση, ποὺ ἔχει ἀνακηρύξει τὸν ἑαυτὸ του μοναδικὸ παντογνώστη;

Ὁ Ξενόπουλος ὅμως καὶ προσοχὴ ἔδινε καὶ σημασία καὶ τὸ πὶο σπουδῆο φρόντιζε νὰ εὐκολύνει τὸ παρουσίασμα τοῦ κάθε ἀγνωστού,

φτάνει νὰ διαπίστωνε πὼς κάτι ἔχει νὰ δώσει. Κανείς ἄλλος δὲν ἀνάλαβε μὲ τόσο στοχαστικὸ ἐνδιαφέρον καὶ μὲ συγκινητικὴ κι' ὅλο-πρόθυμη διάθεση—μέσα στὴ χώρα τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ καὶ τῆς ἀδιαφορίας—νὰ παρουσιάσει μὲ τὸν καλὺτερο δυνατὸ τρόπο καὶ πρὸ πανηγυρικὰ ὅ,τι καλὸ εἶχαν ἐκεῖνοι ποὺ καταφεύγανε στὴν καθοδηγητικὴ του μεσολάβηση καὶ προστασία.

Ἐδινε θάρρος ἐκεῖνος, τὸν καιρὸ ποὺ οἱ ἄλλοι ἔβαναν ἐμπόδια.

Ὅσο κι' ἂν ἦσαν οἱ ἄλλοι μελανόψυχοι καὶ δὲν ἀναγνώριζαν ἄλλον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, ὁ Ξενόπουλος δὲ φοβήθηκε γιὰ τὴ δική του τὴ δόξα οὔτε νὰ μὴ σωθοῦν οἱ δάφνες καὶ δὲ βρίσκει γιὰ νὰ πάρει! Γιαυτὸ παράστεκε στὰ πρῶτα δειλὰ κι' ἄμαθα φτερουγίσματα τῶν νεοσσῶν τῆς λογοτεχνίας, μὰ παράστεκε μὲ πραγματικὴ στοργὴ καὶ μὲ τὴν ἐσώφυφη λαχτάρα, ποὺ παραστέκουν οἱ μανάδες στὰ πρῶτα βήματα τῶν παιδιῶν τους!

Ὑπέρογη καὶ σημαντικὴ μαζὶ χαρακτηρίζεται ἡ θεατρικὴ παραγωγὴ του. Θεμελιωτὴς τοῦ Νεοελληνικοῦ θεάτρου μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ δίχως ἀντιλογία. Θεμελιωτὴς κι' ἀναδημιουργὸς του. Καὶ σπουδαῖος τεχνίτης. Μάστορ ὡς καθὼς λένε στὴ λαϊκὴ γλώσσα. Τὰ πρόσωπα τῶν ἔργων του ὀλοζώνταναν, φυσικά, παρμένα ἀπὸ κάποια σπαρταριστὴ σκηνὴ τῆς πραγματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Ἰδιαίτερη ἡ ζωὴ τοῦ δρόμου, τοῦ σπιτιοῦ, τῆς κοινωνίας θαρρεῖς καὶ μεταφέρεται μὲ μαεστρίαν στὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου. Ἐτσι πρὶν εὐκολονόητο εἶναι πὼς δὲν ὑπάρχει χρονιὰ καὶ θεάτρο, ποὺ νὰ μὴν παίχτηκε δικό του ἔργο, οὔτε ἡθοποιοὶ ποὺ νὰ μὴν ἀσκήθηκε σ' ἓνα ρόλο πραγματικὸ κι' ἀρχιτεκτονημένο.

Στὰ πνευματικὰ ζητήματα ἡ ἐπικράτηση καὶ ἡ δίκαιη ἀναγνώριση ἔρχεται ὡς ἀποτέλεσμα διαφόρων ἐνεργειῶν, ποὺ δὲν ἔχουνε τίποτα κοινὸ οὔτε μὲ τὴν πνευματικὴ ἐργασία οὔτε γενικὰ μὲ τὴ διανόηση, μὰ συγγενέβουνε πρὶν πολλὴ μὲ τὴ δουλιὰ τοῦ πλασιέ καὶ τοῦ ἐμπόρου! Γίνεται ντόρος καὶ μὲ τὸ θύρυβο προσελκύουμε τὴν προσοχὴ τοῦ κοσμάκη. Εἶναι κι' αὐτὸ θλιβερὸ ἀπομεινάρει τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ποὺ οἱ τελάληδες βροντοῦσαν τὰ ταμπούρα γιὰ νὰν τοὺς ἀκούσουνε καὶ νὰ προσέξουν στὸ τί θὰ διαλαλήσουν.

Στὸ φέρεσιμό του τίποτα δὲ θὰ βρεθεῖ νὰ πλησιάζει σὲ πονηρία, κατεργάρικο φέρεσιμο ἢ ἀτιμία. Εἶναι ὁ ἀγαθὸς Ἰσραηλῆτης, ποὺ δὲν ἔκαμε κακὸ σὲ κανένα, μὰ ποὺ ἀδικήθηκε πρὶν πολλὴ ἀπὸ κείνους ποὺ προστάτεψε. Ἐτσι μπορεῖ νὰ εἰποῦμε πὼς τό παθε σὰν τὸ γεωργὸ τοῦ μύθου ποὺ ζέστανε τὸ παγωμένο φίδι καὶ κείνο γιὰ τὸ «εὐχαριστῶ» τὸν ἔφαγε στὸ τέλος.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΡΙΝΗΣ

Ἀπὸ τὸ δηγηματογράφον, τὸ ρομαντογράφον, τὸ δραματογράφον Ξενόπουλο, περισσότερο ἀγαπῶ καὶ πιὼτερο τραβάει τὸ θαυμασμὸ μου ὁ στοχαστὴς καὶ διανοητὴς—ὁ κριτικὸς Ξενόπουλος. Τί κρίση, τί μάθηση, τί πνέμα! Μίλησε προφητικὰ γιὰ τὸν Καβάφη καὶ τὸ Γρυτάρη, πρῶτος ἀφ' ὧς, πρὶν οἱ ἄλλοι τοὺς πάρουνε μυρουδιά, μίλησε πάλι πρῶτος, καὶ μὲ πόσο ἐνθουσιασμὸ, μὲ πόση τόλμη καὶ μὲ πόσο θάρρος γιὰ τὸν Ἰψεν, σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ὅλοι μαγεμένοι ἀπὸ τοὺς αἰάμβους τοῦ Βερναρδάκη καὶ τοῦ Ραγκαβῆ, δὲν ἤθελαν νὰκούσουν γιὰ ξένο θέατρο, καὶ οἱ μελέτες του γιὰ τὸ Γουζέλη, γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου, γιὰ τὸ Χριστομάνο, τὸν Καρκαβίτσα, τὸ Ροῖδη, τὸν Ψυχάρη, τὸν Πάλλη, καὶ γιὰ πόσους ἄλλους ἀκόμη, θὰ πάρουνε θέση πλᾶι στὶς καλῆτερες καὶ φωτεινότερες σελίδες τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας. Κάθε μελέτη του, κάθε ἄρθρο του, κάθε σημείωμά του, γενματείας. Κάθε μελέτη του, κάθε ἄρθρο του, κάθε σημείωμά του, γενναίνει, ἀγγίζει καὶ βασανίζει πλῆθος ζητήματα καὶ προβλήματα. Ὁ Ξενόπουλος κριτικὸς! Νὰ ἓνα θέμα γιὰ ἓνα μεγάλο βιβλίο ποὺ ἀκόμη δὲ γράφηκε κ' εἶναι καιρὸς νὰ γραφεῖ.

Κ. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Ὁ Ξενόπουλος εἶναι μιὰ μεγάλη μορφή τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, μὲ τὴν ὁποία θέλοντας καὶ μὴ θὰ ἀσχοληθῇ πλατεῖα ἢ Γραμματολογία τοῦ Μέλλοντος, ὅταν θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀξιολογήσῃ δίκαια καὶ ἀμερόληπτα τοὺς δημιουργοὺς τῆς νέας μας τέχνης.

Ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Ξενόπουλος εἶνε οἱ πρῶτοι γνήσιοι τύποι «ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων», ποὺ ἐβγήκαν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ὅταν αὐτὴ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς ἐρασιτεχνίας. Ἐξῆσαν ὅλη τὴ ζωὴ τους γράφοντας καὶ πλάθοντας ἔργα φαντασίας. Καὶ τὸ ἔκαμαν, μὲ τὸν τρόπο του καθένας, ἀνάλογα μὲ τὴν ιδιοσυγκρασίαν του καὶ μὲ τὸ ψυχικὸ του κλίμα, ἀλλὰ τὸ ἴδιο ἡρωϊκὰ καὶ οἱ δύο, τὸ ἴδιο τίμια.

Ὁ Ξενόπουλος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν «συγγραφέας». Ἄν ἐπρόκειτο νὰ καθορίσω τίς ἀποχρώσεις τῶν λέξεων μὲ τίς ὁποῖες συνήθως χαρακτηρίζουμε τὸν ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων, θὰ τὸ ἔκαμνα ἔτσι: Λόγιος εἶναι ἓνας ἄνθρωπος ποὺ ξεκίνησε γιὰ συγγραφέας μὰ δὲν τᾶβγαλε πέρα. Εἶναι κάτι ὅπως ὁ τσίρος ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ γίνῃ σκουμβγαλε πέρα. Εἶναι ἄλλος ποὺ μπόρεσε νὰ παρουσιάσῃ ἓνα δηπρί. Λογοτέχνης εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπόρεσε νὰ παρουσιάσῃ ἓνα δημιουργικὸ ἔργο ἀρκετὰ σημαντικὸ σὲ ποιότητα μὰ περιορισμένο σὲ ἔκταση. Συγγραφέας εἶναι ἄλλο πράμα. Αὐτὸς εἶναι μιὰ πηγὴ ἄφθονη καὶ ἀστέρευτη, ποὺ τρέχει χωρὶς φανερὴ προσπάθεια καὶ τραγουδᾷ.

Ο Παπαδιαμάντης ήτανε συγγραφέας. Ο Ξενόπουλος είναι συγγραφέας.

Ο Ξενόπουλος στάθηκε για μᾶς τούς νεώτερους λογοτέχνες ακόμα κάτι, επίσης σπουδαίο και μεγάλο. Ο δημιουργός τῆς πρόζας και τοῦ θεάτρου, και ὁ πρῶτος συμφιλιωτῆς τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ μετὰ τῇ λογοτεχνικῇ δημοτικῇ. Ένας πρόδρομος και ἕνας πατέρας. Ένας ὁδηγὸς γεμάτος στοργή.

Τοῦ φιλῶ μετὰ εὐγνωμοσύνη και μετὰ συγκίνηση τὸ ἱερὸ και δουλευτάδικο χέρι, ποὺ δὲν ἔφησε ἐπὶ μισὸν αἶωνα τὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία οὔτε μιὰ μέρα, χωρὶς νὰ ὑπογράψῃ στὸ βιβλίο παρουσίας τῆς τῆς περήφανο «παρὼν» του.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

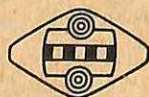
Τὰ ἔργα τοῦ κ. Ξενοπούλου εἶνε ἕνας ψυχολογημένος και διδακτικὸς περίπατος τοῦ θεατοῦ και τοῦ ἀναγνώστου στὴ σημερινή κοινωνία, κάποτε κοντὰ στὴ γελαστὴ ὄψι τῆς, μὰ συχνότερα παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς δυστυχίας.

Ο Ξενόπουλος ἔχει τὴ δύναμι νὰ βλέπῃ καθαρά μέσα στ' ἄδυτα τῆς ζωῆς και σὰν ζωγράφος ἀληθινὸς μᾶς παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τῆς πότε χαρούμενη, πότε θλιβερή, ἐδῶ πλημμυρισμένη ἀπὸ χαρὰ και γέλοιο, ἐκεῖ πνιγμένη στὸν πόνο και στὸ θρῆνο, κυρίως ὅμως ὁ συγγραφεὺς μας εἶνε ὑπέροχος στὸ θρηνηλὸγημα, ποὺ πάντα εἶνε πιὸ ἀληθινό, πιὸ πραγματικὸ στὸν πικραμένο δρόμο τῆς ζωῆς μας.

Ο αἰσθηματικὸς αὐτὸς ψάλτης, ὁ βαθὺς παρατηρητῆς τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, μᾶς ζωγραφίζει ζωντανούς ἑλληνικοὺς χαρακτήρες, ζωντανὴ ἑλληνικὴ ζωὴ, ποὺ μέσα στὶς ἄδυτες πτυχές τῆς θρηνοῦν βαθεῖοι θρῆνοι και τραγουδοῦν παρθενικοὶ και πονεμένοι ἔρωτες.

Μᾶς παρουσιάζει ὁ ἑλλήν συγγραφεὺς εἰς ὥραϊα ζωντανὰ ἀνάγλυφα τὴ σημερινή ἑλληνικὴ ψυχὴ, και ἀπὸ τὸν βαθύ, τὸν ἀληθινὸ πόνο τῆς παίρνει τὴν τρυφερότητα, τὴν γλυκύτητα τοῦ ἁσματος του.

ΑΓΓ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ
ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΑ ΔΙΑΠΛΑΣΟΠΟΥΛΑ ΓΙΑ ΤΟΝ "ΦΑΙΔΩΝΑ," *

Τῇ Φωτεινῇ Σάντερη, τὴν ὁμορφὴ ἀρχοντοπούλα τὴν εἶδα μετὰ τὴ φαντασία μου· αὐτὸν ποὺ ἀγαπάει, τὸν πρωτοζάδελφό τῆς Στέφανο, τὸν ἐπλάσα μονάχος μου, ἴσως νὰ βάλῃ τὸν ἐαυτό μου. Κι' ἔζησα κ' ἐγὼ τίς δεκαπέντε μέρες στὴν ἐρημιὰ τοῦ Κόκκινου Βράχου...

Σ' ὅλο τὸ βιβλίο ἀπλώνεται ἕνα φῶς, θαρρεῖς πὼς εἶναι ὁλόκληρο ἕνα τραγοῦδι. Ἡ ἱστορία τῆς Φωτεινῆς μ' ἔκανε νὰ χαρῶ, νὰ γελάσω, νὰ νοσταλγήσω, νὰ δακρῶ, νὰ κλάψω...

Καθὼς τραβοῦσα στὴν ἀνάγνωσι περιμένα μετὰ μιὰ θλιβερὴ παθητικὴ λύπη στὸ δράμα μιᾶς νεανικῆς ψυχῆς. Κι' ὅταν ἡ Φωτεινὴ ἔπεφτε ἀπὸ τὸν βράχο στὴ θάλασσα, ποὺ τὴ δέχτηκε μετὰ «ραντίσματα σὰ δάκρυα πόνου», δὲν ἔνοιωσα τὴν ἀνάγκη νὰ τὴν ἀποτρέψω. Κατάλαβα ἕνα ἄπειρο πόνο, γλυκὸ και νοσταλγικόν...

Ἀκουσα πὼς σὰν ὁ συγγραφεὺς τέλειωσε τὸ ἔργο του, ἔπεσε πάνω στὸ χειρόγραφο του κ' ἔκλαψε... Δὲν ξέρω ἂν τοῦτο ἀληθεύει, μὰ τὸ βρίσκω φυσικὸ κ' ὁμορφὸ και ποιητικόν.

Διάβασα κατοπινὰ κι' ἄλλα του ἔργα. Μὰ τὴ συγκίνηση και τὴ γλυκειὰν ἀνάσα ποὺ ἔνοιωσα διαβάζοντας τὸν «Κόκκινον Βράχον» δὲν τὴν ξανάδα ἀλλοῦ.

Ὅταν ἔγραφε τὴν «Στέλλα Βιολάντη»

* Ἡ «Ιόνιος 'Ανθολογία» θέλησε στὸ ἀναμνηστικὸ αὐτὸ λεύκωμα νὰ χῇ και τίς γνώμες τῆς νέας γενεᾶς, τῶν παιδιῶν ποὺ γνῶρισαν τὸν Ξενόπουλον ὡς «Φαίδωνα». Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸ στὸ 50 φυλλάδιο τῆς «Διαπλάσεως» τοῦ 1938 παρακαλέσαμε τὰ Διαπλάσοπούλα ν' ἀπαντήσουν στὰ ἐξῆς ἐρωτήματα: 1) Γνωρίζετε προσωπικὰ τὸν Φαίδωνα! 2) Ποιὸ βιβλίο του σᾶς ἄρεσε περισσότερο και γιατί; 3) Ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη σας γιὰ τὸν συγγραφέα;

Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀπαντήσεων, ποὺ πολλὲς εἶναι και καλογραμμένες και δημοσιεύσιμες, δημοσιεύουμε μονάχα ἀποσπάσματα ἀπὸ τίς πιὸ χαρακτηριστικῆς, ποὺ συμπληρώνουν, μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς, τὸ λεύκωμα. Βραβεῖο—δαρεὼν τὸ λεύκωμα—θὰ πάρουν ὡστόσο οἱ τρεῖς πρῶτες. —Οἱ ὑπόλοιπες πέρνουν ἔπαινο.

στήμες, θρησκεία, φιλοσοφία, ποίηση, κριτική, βιογραφίες, σκηνές από τη ζωή. Γραμμένες με μαεστρία, διδάσκουν και τέρπουν ταυτόχρονα. Είναι Εὐαγγέλιο γιὰ τὴ νεότη. Σὲ κρατοῦν δεμένο κοντά του καὶ σὲ υποχρεώνουν νὰ ἐκτελῇς τὰ προστάγματά του, εἴτε παιδί εἶσαι, εἴτε ἡλικιωμένος.

Μὲ τὴ σαφήνεια, τὴν καλλιέργεια καὶ τὴ συμμετρία τοῦ ὅφους του, ποδηγετοῦνται οἱ νεαροὶ ἀναγνώστες, κατατοπίζονται σὲ διάφορα ζητήματα, προτρέπονται, ἀποτρέπονται, χαίρονται, μελαγχολοῦν, συγκινοῦνται.

Κέρκυρα 12. 11. 38.

ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ Ι. ΜΑΝΕΣΗΣ

Ὁ Ξενόπουλος παιδαγωγὸς εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικὸς μὲ τὸν Ξενόπουλο λογοτέχνη. Γιατὶ ἂν, ὅπως εἶπαν στὰ πενήντάχρονά του, αὐτὸς ἔδωκε πρῶτος μορφή στὰ αἰσθήματα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, σὰν Φαίδων χάραξε πρῶτος ἕνα δρόμο στὰ παιδιά της. Μέχρι τότε τὸ Ἑλληνόπουλο δὲν εἶχε ἀπὸ πουθενὰ καμμιά ἀπάντηση στὴ σκέψις του. Καὶ τὸ χειρότερο ἦταν ποὺ ἔμενε στάσιμo. Ἀναπτυσσόταν μὰ δὲν ἐρχόταν σὲ πνευματικὴ ἐπαφὴ μὲ κανένα ἔξω ἀπ' τὸ στενὸ περιωρισμένο κύκλο του. Μὰ ξαφνικὰ ὁ Ξενόπουλος στράφηκε πρὸς τὸ μέρος τους. Καὶ ἄρχισε νὰ γράφῃ τὴς «ἐπιστολές» του στὴ Διάπλαση.

Ἐκεῖνο ποὺ συντελιόταν μ' αὐτὴ του τὴν πράξη ἦταν ἕνα μεγάλο βῆμα πρὸς τὸ παιδί. Μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ξενόπουλου πλησιάζει ἡ ὥριμη γενεὰ τῇ νέᾳ. Γι' αὐτὸ χρειάζοταν μεγάλη γνώση τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ ὡς ἀτόμου καὶ ὡς ομάδας. Ἐπρεπε τὸ βῆμα ποὺ γινόταν νὰ μὴν εἶναι τόσο μεγάλο ὥστε νὰ προσπεράσῃ χωρὶς νὰ ἀφήσῃ κανένα σημάδι, μήτε καὶ τόσο μικρὸ ποὺ νὰ μὴν κατορθώσῃ τίποτε. Γι' αὐτὸ τὰ πρῶτα του θέματα τὰ παίρνει ἀπὸ διάφορα ἐπεισόδια ποὺ τοῦ χρησιμεύουν νὰ δίνῃ μαθήματα ἀπλὰ στοὺς ἀναγνώστες του. Ὑστερα σιγὰ-σιγὰ ὅσο προχωροῦν μαζί πλαταίνουν τὸν κύκλο τους. Ἐκτείνει τὰ θέματά του καὶ ἀπλώνεται σὲ γενικώτερα ζητήματα. Τώρα συζητοῦν γιὰ τὴ Δημοτικὴ, ἀργότερα ἀνταλλάσσουν γνώμες γιὰ διάφορα ἔργα, πὺ ὕστερα τοὺς μιλά γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου καὶ γιὰ διάφορα ἄλλα. Κάθε τι πιά ποὺ ἀπασχολεῖ τὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ πολλὰς φορές καὶ τὴν παγκόσμια τὸ περιορίζει μέσα στὴς τρεῖς στήλες τῶν ἐπιστολῶν του γιὰ τὰ παιδιά του. Ἔτσι τοὺς δίνει γνώσεις καὶ τοὺς ξυπνᾷ τὸ ἐνδιαφέρον χωρὶς ποτὲ νὰ γίνῃ ὁ ξερὸς τυπικὸς τους σύμβουλος. Μένει πάντα ὁ μεγάλος τους φίλος ποὺ βρίσκεται δίπλα τους μὲ ἀληθινὴ ἀγάπη. Γι' αὐτὸ μὲ θάρρος τὰ παιδιά τοῦ ἀπευθύνουν ἐρωτήσεις γιὰ ζητήματα, ποὺ ὅσο ὁ ὀρίζοντάς τους μεγαλώνει τόσο περισσότερον τοὺς ἀπασχολοῦν.

ΕΛΕΝΗ ΣΚΟΥΛΙΚΙΔΟΥ, ΡΙΤΣΑ ΠΑΠΑΘΕΟΦΙΛΟΥ, ΦΑΝΗ ΠΑΠΑΛΟΥΚΑ,
ΖΑΝΝΕΤΑ ΣΠΑΝΙΔΟΥ, ΕΛΕΝΗ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ

μαθήτριες τῆς ΣΤ' Γυμνασίου τῶν ἐκπαιδευτηρίων Μίνας Ἀηδοнопόουλου

ΠΑΛΗΕΣ ΓΝΩΜΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟ *

Μαζί μὲ τὸ θαυμασμό μου τοῦ ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνη μου γιατί παίζοντας τὴς ἡρωίδες του αἰσθάνθηκα τὴς ὠραιότερες συγκινήσεις τῆς ζωῆς μου.

ΚΥΒΕΛΗ

Γιὰ τὸν Ξενόπουλο κι' ὅταν ἀκόμα στὴν ὀξύτερη περίοδο τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα βρισκόμαστε στὰ δύο ἀντίμαχα στρατόπεδα, ἐκεῖνος συμβιβαστικὸς κ' ἐγὼ σημαιοφόρος τοῦ Ψυχαισμοῦ, κ' ἔτσι, ἀπὸ λόγους σκοπιμότητος, ἀναγκαζόμουν νὰ τὸν χτυπῶ ἀλύπητα κι' αἵματηρὰ—γιὰ τὸν Ξενόπουλο, λοιπόν, ποτὲ δὲ δίσταζα νὰ ὁμολογῶ, προφορικὰ ὅμως, ὅχι γραπτὰ, γιατί scripta manent, πὼς ἐξὸν ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀξιόλογη λογοτεχνικὴ του ἐργασία, ἔχει προσφέρει στὸ σύγχρονο νεοελληνικὸ θέατρο κάτι περισσότερον σὲ ποιότητα, ἴσως καὶ σὲ ποσότητα (καὶ στὴν «ποσότητα» ἐννοῶ τὰ ἔργα ποὺ εἶχαν σκηνικὴ ἐπιτυχία, κ' ἐξακολουθοῦν νὰ παίζονται) ἀπὸ ὅ,τι προσεφέραμε ὅλοι ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ποὺ πιθανὸν νὰ ἔχῃ κάποιαν ἀξία, μικρὴ-μεγάλῃ, τὸ ἔργο μας τὸ θεατρικόν, τοῦ λείπει ὅμως τὸ κάτι ἐκεῖνο, μιὰ ἐξαιρετικὴ μαεστρία, ποὺ προνομιακὰ τὴν κατέχει ὁ Ξενόπουλος, νὰ σαγηνεύῃ τὸ κοινόν, φαινομενικὰ κολακεύοντας τὰ γούστα του καὶ τὴς ἀδυναμίες του, ὑποχωρώντας μ' ἄλλα λόγια σ' αὐτὰ ἐπιφανειακά, οὐσιαστικὰ ὅμως καὶ στὸ βάθος μένοντας σκλάβος τῆς Τέχνης, εὐσυνείδητος ἐργάτης τοῦ Καλοῦ, συνεπὴς σ' ὅλη τὴν ἄλλη, τὴν πολύμορφη, λογοτεχνικὴ παραγωγή του (ρομάντζο, διήγημα, κριτικὴ κλπ).

Μὲ λίγα λόγια, ὁ Ξενόπουλος φαίνεται πὼς κατεβαίνει στὸ «κοινόν», ὅχι γιὰ νὰ συναγελασθῇ μαζί του, μὰ γιὰ νὰν τὸ πάρῃ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ νὰν τὰνεβάσῃ σιγὰ σιγὰ καὶ ἀπαλά, πάνω ἀπὸ τὸ γούστο του κι' ἀπὸ τὴ συνήθειά του, ἐκεῖ ποὺ αὐτὸς θέλει. Κάνει τὸ ἀντίθετο δηλ. ἀπὸ κεῖνο ποὺ κάνουμε οἱ ἄλλοι ἐμεῖς, ποὺ ἡ κολακεύομε τὰ γούστα τοῦ κοινοῦ μὲ τὸν ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰν τὸ ξελογιάσουμε καὶ νὰν τοῦ πάρουμε τοὺς παράδες ἀπὸ τὸ πορτοφόλι του, μετουσιωμένους σὲ «ποσοστά», ἢ τὸ ἀρπάζουμε ἀπότομα ἀπὸ τὸν γιὰ καὶ ζητᾶμε νὰν τὸ ἀνεβάσουμε βιαστικὰ ἐκεῖ ποὺ ἡ ἀχαλίνωτη φαντασία μας ἀψυχολόγητα μᾶς ἔχει ἐξωθήσει.

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

* Βλ. Ἀναμνηστικὸν τεῦχος γιὰ τὴν θεατρικὴν Τριακονταετηρίδα του (1925).

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Τὸ τεῦχος Ξενοφώνου

— Σύμφωνα με τὴν υπόσχεσή μας, δίνουμε σήμερα στὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ τὸ ἀναμνηστικὸ τοῦτο τεῦχος. Δὲν εἶναι, σίγουρα, ὅπως θὰ θέλαμε, ἄρτιο. Θὰ χρειαζόταν μιὰ φαρδεῖα μελέτη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ συγγραφέα, μιὰ ἄλλη, συγκριτικὴ, τοῦ Ξενοφώνου καὶ τῶν συγχρόνων του συναδέλφων, μιὰ ἄλλη ἱστορικὴ, πῶς τὸν ἔκριναν οἱ τελευταῖοι, ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, μιὰ βιβλιογραφικὴ — ἀπαραίτητη — κι' ἄλλες ἀκόμα. Μὰ θὰ θέλαμε χρόνο καὶ ἐξοδα. Καὶ τὸ τεῦχος, ποὺ δίνουμε, ὥστόσο, περήφανα εἶναι ἤδη ὀγκῶδες καὶ τὰ ἐξοδα ποὺ ὡς τώρα ἀντιμετωπίσαμε δυσανάλογα μετὰ τὴν ἀντοχὴ τοῦ περιοδικοῦ μας.

Ἀρκετὰ χρόνια τώρα παλαίψαμε μετὰ προσωπικὲς στέρησεις καὶ θυσιᾶς γιὰ νὰ δώσουμε ὅ,τι δώσαμε στὰ 13 χρόνια τῆς ἐκδόσεώς του. Τὸ «Εὐρετήριο» τῆς Δεκαετίας, τὰ πανηγυρικὰ μας τεύχη Φωσκόλου, Μαρκοῦ, Μαβίλη καὶ τωρινό, οἱ τόμοι τῆς Ζακυνθῆς Λαογραφίας (τὰ «Τραγούδια») κι' οἱ «Ὀμιλίες»), ἡ «Πάργα», τὰ «Φρούρια τῆς Κερκύρας», οἱ τόσες ἄλλες ἱστορικὲς μελέτες καὶ μονογραφίες, ἡ πλούσια ἐπτανησιακὴ βιβλιογραφία του, — τέλος πάντων ὅ,τι πρόσφερε ἡ «Ἀνθολογία», ποὺ κάποτε θὰ γράψῃ γι' αὐτὸ ἡ ἱστορία, δὲν εἶχε παρὰ ἓνα στενὸ κύκλο ὑποστηρικτῶν μετὰ πενήντάραχμη συνδρομή. Κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα, ποὺ προστάτεψε, εἶν' ἀλήθεια, κάθε καλὴ καὶ χρήσιμη ἐκδοση, τὴν «Ἰόνιο Ἀνθολογία» ἔκρινε σωστό, ἴσαμε τώρα, νὰ τὴν ὑποστηρίξει μετὰ 1200 δραχ. τὸ χρόνο καταχωρώντας τὴ διαφήμισή της....

Ὁ Καλλιτέχνης Πρωθυπουργὸς

— Στις 28 Δεκεμβρίου, σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα γεμάτη εὐκρίνεια, ἐγκαρδιότητα καὶ εὐγνωμοσύνη, ἔλαβε χώραν τὸ ἱστορικὸ δεῖπνο ποὺ πρόσφεραν στὸν ἀρχηγὸ τῆς Κυβερνήσεως οἱ θεατρικὲς καὶ μουσικὲς ὁργανώσεις στὸ ξενοδοχεῖο «Βασιλεὺς Γεώργιος». Ὁ Διευθυντὴς Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν κ. Μπασιτῆς, ὁ κ. Ἰωάν. Χαλκοκονδύλης, ἡ Μαρίκα Κοτοπούλη, ὁ Βεάκης, ὁ Συναδινός, ὁ Καλομοίρης, ὁ Σπ. Μελάς, ὁ Οἰκονομίδης, ὁ Ταβουλάρης, ὁ Πέρσης προσφώνησαν τὸν «καλλιτέχνη» Πρωθυπουργὸ (βλ. πρωινὲς ἐφημερίδες 30 Δεκ.) καὶ τοῦ ἐξέφρασαν τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ καλλιτεχνικοῦ κόσμου τῆς χώρας γιὰ τὴν προστασία καὶ τὴν ὠθηση ποὺ δώκε μετὰ τὴν μεγάλη πνοή του καὶ τὴν οὐσιαστικὴ του ὑποστήριξη στὴν Τέχνη.

Ἀπαντώντας ὁ κ. Ἰωάννης Μεταξᾶς μίλησε μετὰ θαυμαστὴ καλλιτεχνικὴ διαύγεια γιὰ τοὺς φορεῖς τῆς Τέχνης καὶ μετὰ μιὰ εὐκρίνεια, ποὺ δὲν εἶχαμε ὡς τώρα συνηθίσει, ἐκμυστηρεύθηκε, σὰ σὲ παλιούς του φίλους, μερικὰ ψυχολογικὰ στοιχεῖα ποὺ τὸν διεύθυναν στὶς ἱστορικὲς πράξεις τῆς ζωῆς του, πολυτιμώτατα γιὰ τὸν αὐριανὸ κριτικὸ βιογράφο του.

«Καταλαβαίνω, εἶπε, ἓνα πρᾶγμα, κυρίες καὶ κύριοι, καταλαβαίνω πῶς με συμπαθεῖτε ὅλοι. Μὲ συμπαθεῖτε εἶμαι βέβαιος. Καὶ ὅχι γι' αὐτὸ ποὺ ἔκανα. Νομίζω πῶς με συμπαθεῖτε γιατί αἰσθάνεσθε μαζί μου μιὰ ψυχικὴ συγγένεια. Πολλοὶ ἀπὸ σᾶς, ἤμπορεῖ καὶ ὅλοι, φαντάζεσθε: Τί δουλειὰ ἔχει ἡ ψυχικὴ συγγένειά μας μετὰ ἓνα ἄνθρωπο, ποὺ ἦταν στρατιώτης, ποὺ ἔσυρε τὸ σπαθί του σὲ τόσα

μονοπάτια, στὴ Μακεδονία καὶ στὴν Ἡπειρο, ποὺ ἦταν πολιτικός, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ πείσῃ νὰ τὸν ψηφίσουν οἱ συμπολίτες του, ποὺ ἀγωνιζόταν στὴ Βουλὴ καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Βουλὴ. Ποιὰ ψυχικὴ συγγένεια ἤμπορούμε νὰ ἔχουμε; Καὶ ὅμως, ἀν τὸ πῆτε αὐτό, δὲν θὰ εἴσθε στὴν ἀλήθεια. Γιατὶ πραγματικὰ ἐγώ, καὶ ὅχι μονάχα ἐγώ, ἀλλὰ καὶ κάθε δημόσιος ἄνθρωπος, ποὺ πραγματικὰ ἐκυβέρνησε τὸν τόπο, δὲν ἤμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καλλιτέχνης στὸ βάθος.

»Γιατὶ ἡ δύναμις ἡ ψυχικὴ ποὺ φέρει ἐσᾶς, αὐτὴ φέρει καὶ ἐμὲ καὶ τὸν δημόσιον ἄνδρα ποὺ ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ κυβερνᾷ τὸν τόπο του: Ἡ φαντασία! Ἡ φαντασία ποὺ ἐμένα τοῦλάχιστο μετὰ διηύθυνε σὲ ὅλες τὶς πράξεις τῆς ζωῆς μου, καὶ στὴ στρατιωτικὴ μου ζωὴ καὶ στοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνες μου. Ἡ φαντασία ποὺ διευθύνει καὶ ἐσᾶς καὶ τοὺς συνθέτας καὶ τοὺς ἐκτελεστές, γιατί καὶ ὁ ἐκτελεστής πρέπει νὰ διευθύνεται ἀπὸ τὴν φαντασία του. Καὶ ὅπως ἐσεῖς τὰ ὄνειρα τῆς φαντασίας σας τὰ πραγματοποιεῖτε σὲ καλλιτεχνήματα, ἔτσι καὶ ἐγὼ τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας μου, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μοῦ ἔφερε μπροστά μου τὸ ὄνειρό μου, ὅλα αὐτά, ποὺ ἀνῆκαν σ' ἓνα κόσμον, ποὺ ἤμπορεῖ ἴσως νὰ εἶναι ὁ πλεόν ἀληθινὸς ἀπὸ τὸν κόσμον, ποὺ ζοῦμε πραγματικὰ, τὰ ἐπραγματοποίησα σὲ πράξεις ποὺ ἐπέδρασαν στὴν τύχη τοῦ ἔθνους μας καὶ στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καὶ στὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης, καὶ σὲ πράξεις ποὺ ἐπέδρασαν σὲ ὅλη τὴ ζωὴ καὶ στὴν τύχη τῆς κοινωνίας μας, πράξεις κινδυνώδεις, ἀλλὰ πράξεις σωστικές.

»Βλέπετε λοιπὸν ποιὰ ψυχικὴ συγγένεια μᾶς συνδέει.

»Θὰ με ρωτήσετε: καὶ ἡ λογικὴ; Ἐμεῖς σ' ἐφантаζόμεθα ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος σκυμμένος διαρκῶς, βάζοντας κάθε πράξι σου στὴ λογικὴ, ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος ποὺ κάμνεις «τὴν μείζονα πρότασιν, τὴν ἐλάσσονα καὶ τὸ συμπέρασμα!» Πρέπει νὰ σᾶς πῶ, ἀγαπητοί μου φίλοι, ὅτι τὴν λογικὴν τὴν γνωρίζω πάντοτε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσι τῆς πράξεως. Ἡ φαντασία με διευθύνει, τὸ αἰσθημα με παρασύρει καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἔρχεται ἀμέσως. Καὶ ἔπειτα φωνάζω τὴν λογικὴν γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν πράξι. Μὲ αἰσθάνεσθε ὅλοι σὲ ὅ,τι σᾶς λέγω, γιατί με αἰσθάνεσθε δικό σας, ὅπως καὶ ἐγὼ σᾶς αἰσθάνομαι βαθεῖα.»

Ἡ προτομὴ τοῦ Μαβίλη

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ἐτίμησε τὴ μνήμη τοῦ φλογεροῦ πατριώτη, τοῦ ἐξαίσιου ποιητῆ, τοῦ ἀψεγάδιαστου ἀνθρώπου, τοῦ ιδεώδους Ἑλλήνα Λορέντζου Μαβίλη. Σὲ μιὰ κομψὴ πλατεῖα τῆς λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας, ποὺ δόθηκε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ποιητοῦ, ὁ Δῆμος Ἀθηναίων ἔστησε τὴν προτομὴν του, γενομένη ἀπὸ τὸν κ. Ροῦμπο, ποὺ ἀπεκάλυψε τὴν 29 Νοεμβρίου ὁ φιλότεχνος Ὑπουργὸς Διοικητῆς τῆς Πρωτεύουσας κ. Κοτζιάς. Ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Ἰωάννου Μεταξᾶ, παρέστη καὶ ὠμίλησε γιὰ τὸν ἥρωα τοῦ Δρίσκου ὁ Διευθυντὴς Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν κ. Μπασιτῆς ὡς ἐξῆς:

«Τ' ἀποκαλυπτῆρια τῆς προτομῆς τοῦ Λορέντζου Μαβίλη εἶναι τελετὴ πρωορισμένη νὰ συγκινήσῃ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπο ποὺ ἐννοίωσε καὶ ἀγάπησε τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ καὶ τὴ ζωὴν του. Ἡ ζωὴ του καὶ ὁ θάνατός του θὰ μείνουν μεγάλο καὶ ὠραῖο παράδειγμα. Ὁ Μαβίλης ἀνήκει στὴν πλειάδα τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐταύτισαν τὸ πνεῦμα τους μετὰ τὴν πράξι τους. Ταυτότητα βαθύτατη ἐνώνει τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ τὴ σκέψη καὶ τὴ ζωὴ. Συμβαδίζουν ἀπόλυτα.

εὐμενείς κριτικές γιὰ τὸ πρόγραμμα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν «Εἰσαγωγή σ' ἓνα δῶμα» τοῦ διαπρεποῦς συνθέτου κ. 'Αντίοχου Εὐαγγελάτου.

—'Απὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ 'Αθηνῶν μεταβιβάσθηκε ρεσιτάλ ἀπαγγελίας τοῦ κ. Δεστούνη με ποιήματα τοῦ κ. Ρώμα καὶ με μουσικὴ κ. 'Αντίοχου Εὐαγγελάτου.

— Στὴ σειρά τῶν διαλέξεων ποὺ ὀργάνωσε με θέματα σχετικὰ με τὸν πολιτισμὸ καὶ ἱστορίαν τοῦ νησιοῦ ὁ («Σύνδεσμος ὑπὲρ Ζακύνθου») δόθηκε στὸν «Παρνασσὸν» στὶς 7 Φεβρ. ἐνδιαφέρουσα διάλεξη γιὰ τὴν παλιὰ Ζάκυνθο με ὁμιλή-
τες τὸν κ. 'Αντ. Μάτεσι, τὸν Γρ. Ξενόπουλο καὶ τὸν Ζαχ. Παπαντωνίου, ποὺ μί-
λησε γιὰ τὴ Σχολὴ τοῦ Δοξαῖ καὶ τὴν τέχνη τοῦ Κουτούζη, Καντούνη καὶ
Κοράη (βλ. «'Ελ. Βῆμα») 8 καὶ 12 Φεβρ.).

— Στὴν ἴδια αἴθουσα ὁ κ. Ριχ. Λιβαθινόπουλος ἔδωσε μπρὸς σὲ πυκνὸ ἀκροα-
τήριον χιουμοριστικὴ διάλεξη με θέμα «'Ανέκδοτα Κεφαλλήνων»

— Στὸν «Παρνασσὸν» ὁ κ. Ε. Λεμπέσης μίλησε γιὰ τὸ αἰσθητικὸ ἔργο τοῦ
κ. Ζαχ. Παπαντωνίου. (βλ. περίληψη στὸ «'Ελ. Βῆμα»).

Ἐκδόσεις

— Στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ἔγινε ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ
Ἵπουργοῦ κ. Κοτζιᾶ ἡ ΣΤ' Χιουμοριστικὴ Ἐκθεση.

— Στὴν ἐτήσια ἐκθεσὴ τοῦ Βιβλίου στὴν Αἴθουσα τῆς 'Αρχαιολογι-
κῆς Ἑταιρίας τὸ βιβλίον τοῦ κ. Λυκ. Κογεβίνα «Καράβια τοῦ 'Αγῶνος» κριθῆκε
ἐκτὸς συναγωνισμοῦ. Βραβεύθηκε ἡ («'Οδύσσεια») τοῦ Καζαντζάκη καὶ τὸ («Χρονικὸ
μῆς Πολιτείας») τοῦ κ. Π. Πρεβελάκη.

— Στὴν Α' Πανελλήνιον Ἐκθεσὴ Χαρακτικῆς στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ
Τεχνῶν, ἔλαβαν μέρος 28 καλλιτέχνες με 230 πίνακες. Θαυμάστηκε ὁ καλλιτεχνι-
κὸς της κατάλογος με πρόλογο τοῦ κ. Π. Πρεβελάκη.

Διάφορα

— 'Αποφασίστηκε ἡ ἐκδοσὴ σειρᾶς ἀναμνηστικῶν γραμματοσήμων γιὰ τὴν
75ετηρίδα τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου.

— Ἐγίναν στὴ Ζάκυνθο τὰ ἐγκαίνια τοῦ 'Αναγνωστηρίου τῆς Δημοσίας
Βιβλιοθήκης. Τὴν ἐναρξὴ ἐκήρυξεν ὁ νομάρχης κ. Μεταξᾶς, ποὺ πληροφό-
ρησε τοὺς παρισταμένους ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ 15,000 τόμους—
μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλὰ ἀρχέτυπα καὶ παλαιότυπα—κι' ἀπὸ 1000 ἐπτανησιακὰ
φυλλάδια. Τὸ 'Αναγνωστήριον θὰ περιέχει, ἐξὸν ἀπὸ τὰ νεώτερα ἑλληνικὰ βιβλία
κ' ἐγκυκλοπαιδεῖες, ὅλα τὰ σοβαρὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ καὶ κάμποσα ξένα.

— Μετὰ τὸν κ. Νομάρχην μίλησεν ὁ λόγιος κ. Διον. Δάσης κι' ὁ Διευθυντῆς
τῆς Βιβλιοθήκης κ. Δημ. Κοριατόπουλος, ποὺ ἐξιστόρησε τὴ θλιβερὴ στὸ παρελ-
θὸν κατὰστασιν τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ζακύνθου.

— Πέθανε στὴ Ζάκυνθο ὁ ποιητῆς 'Ανδρέας Βιακλίνης. Οἱ ντόπιες ἐφημε-
ρίδες καὶ τὸ («Κερκυραϊκὸν Βῆμα») (18 Μαρτίου) ἔγραψαν ἐκτενεῖς νεκρολογίαις.

— Τὸ Γ' Πανιώνιον Συνέδριον θὰ γίνῃ τὸ 1940 στὸ 'Αργοστόλι.

— Τὸ Ἵπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀποφάσισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Ἑταιρείαν Ἑλ-
λήνων Λογοτεχνῶν στὴν ἀγορὰ τῶν προτομῶν τοῦ Σολωμοῦ, Παπαδιαμάντη, Μα-
βίλη καὶ Πορφύρα, ποὺ πρόκειται νὰ στηθοῦν στὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν.

Ὁ κ. Α. Πάλλης εὐαρεστήθηκε ἐπίσης νὰ προσφέρῃ τὴν προτομὴ τοῦ ἀείμνηστου
πατέρα του.

— Ἡ Διεύθυνση Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ ἴδιου Ἵπουργείου δώρησε
στὸ Δῆμον Κερκυραίων τὴν προτομὴ τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὸ γλύπτη Κ. Δημητριάδη
καὶ τοῦ Μαντζάρου ἀπὸ τὸ γλύπτη Μιχ. Τόμπρο.

— Ἡ ἴδια Διεύθυνση ἐνίσχυσε τὶς δυὸ Φιλαρμονικὰς τῆς Κερκύρας με πενήντα
χιλιάδες δραχμὲς στὴν κάθε μία.

— Στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο («'Ορφεὺς») στὴ Ν. Ὑόρκη δόθηκε ὁ («Ποπολάρως») τοῦ Ξενόπουλου.

— Πρὸς τιμὴν τοῦ συγγραφέως καὶ με τὴν εὐκαρίαν τῆς φιλολογικῆς 50ετη-
ρίδος του ὀργανώθηκε στὸ Σινάγγο καλλιτεχνικὴ ἑσπερὶς στὸ μεγάλο θέατρο «'Ασ-
λανδ' Ὀντιτόριουμ» με τὸ «Φιόρο τοῦ λεβάντε». Ὁ ἑλληνας Γεν. Πρόξενος κ. Δημ.
Μπενετᾶτος, πάνω ἀπὸ 120 πρόεδροι Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων καὶ Σωματείων,
ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῶν ὀργανώσεων Ἀχέας, Γκάπας καὶ Πανακραδικῆς,
καὶ περὶ τοὺς 5000 ὁμογενεῖς παρέστησαν καὶ χειροκρότησαν τὸ ἔργο, ποὺ ἀνέβασε
ὁ θίασος Βάσου Ἀργυροπούλου. Μετὰ τὴν παράστασιν μίλησαν στὸ κοινὸ ὁ γνωστὸς
λόγιος κ. Βισάνθης κι' ὁ κ. Χρῆστος Ἀκτύπης, ποὺ ἄλλοτε ἐξέδιδε ἐκεῖ τὴν «Ζάκυνθα»
—μέλη κι' οἱ δυὸ τῆς μεγάλης διοργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἑσπερίδος. Ἐν ἄρκετὸ
ποσὸ σὰν ποσοστὰ στάλθηκε στὸν κ. Ξενόπουλο γιὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐκδόσεως
τῶν Ἀπάντων του.

— Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν βράβευσε με 10.000 δραχ. τὰ βιβλία τοῦ Κ. Καιρο-
φύλα («Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α' καὶ Ἀρ. Βαλαωρίτης») καὶ «Οἱ Ζακύνθιοι εἰς τὴν
Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν».

— Σχετικὰ με τὸν ἑορτασμὸν τῆς 50τηρίδος τοῦ Ξενοπούλου εἰς τὸ θέατρον
Κοτοπούλη (26 Ἀπριλίου 1938) με τὴ Στέλλα Βιολάντη, βλέπε: («'Αθ. Νέα»)
(21 Ὀκτ) «Μιὰ θεατρικὴ ἐορτὴ» τοῦ κ. Ἀχ. Μαμάκη, εἰς τὴν («Ἑθνικὴν») τοῦ Μυ-
ριβήλη καὶ Δημ. Λαμπίκη, εἰς τὸ («Μέλλον») τοῦ Κλ. Παράσχου, εἰς τὴν («Πρωΐαν»)
τοῦ Α. Κουκούλα, εἰς τὸν («Τύπον») τοῦ Γ. Πράτσικα καὶ εἰς τὴν («Ἐστία») τοῦ κ.
Χρ. Ἀγγελομάτη.

— Διὰ τὸν ἑορτασμὸν εἰς τὸν («'Ασκραῖον») βλ. Ἀθ. Νέα ἄρθρον Ε. Τζαπου-
ράνη. Ἡ φιλολογικὴ 50ετηρίδα τοῦ κ. Ξενοπούλου γιορτάσθηκε καὶ στὴν Ἀλε-
ξάνδρεια ἀπὸ τὴν «Φιλολογικὴ συντροφίαν τῶν Κυριῶν», με ὁμιλήτριες τὴν κ.
Παναγιωτάτου, τὴν ποιήτρια Ἐλισσάβετ Ὑαρῶ καὶ τὴ Δ)δα Καγγελάρη.

Σημειώνουμε ἰδιαίτερα τὸ ἐξάισιο σχετικὸ χρονογράφημα τοῦ ἀξέχαστου
Παύλου Νιρβάνια στὴν ἴδια ἐφημερίδα (31)10)37), «Τὰ πνεύματα τοῦ Ξενοπούλου».

— Οἱ κ.κ. Αἴας Μουσούρης Δ)τῆς τῆς «Ἐφημερίδος Ἰθακησίων» καὶ ὁ συγ-
γραφεὺς Φῶτος Γιοφύλης ἀγγέλλουν τὴν ἐκδοσὴ «Ὁδηγοῦ τῶν ἀπανταχοῦ Ἰθα-
κησίων» (250 σελίδες, με ἱστορίαν τῆς Ἰθάκης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων,
τοπικὴ λαογραφία, χάρτη τῆς νήσου, γεωγραφία καὶ τοπογραφία της, πίνακα τοῦ
πληθυσμοῦ, ἀποστάσεις, ἱστορία τῆς ναυτιλίας της καὶ βιογραφίαις ἐπιφανῶν Ἰθα-
κησίων). Θὰ τιμᾶται δραχ. 100.

— Ὁ κ. Κώστας Μιχαηλίδης ἀγγέλλει τὴν ἐκδοσὴ τόμου 400 σελίδων με τὰ
ἀριστουργήματα τῆς Παγκόσμιας λογοτεχνίας ('Αμερικῆς, Ἀρμενίας, Ἰνδιῶν,
'Αραβίας, Βελγίου, Βουλγαρίας, Ἰσπανίας, Κάτω Χωρῶν, Οὐγγαρίας, Νορβηγίας,
Πολωνίας, Σουηδίας, Φινλανδίας, Κίνας καὶ Τουρκίας). Τιμὴ τοῦ τόμου δραχ. 200.

— Ἀπὸ Κερκυραϊκῆς ἐφημερίδας πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ θετὸς υἱὸς καὶ
κληρονόμος τοῦ Γ. Μαρκοῦ πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ σὲ βιβλίον ὁλόκληρην τὴν

ἀνέκδοτη ἐργασία τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ὁρκου», πού φαίνεται ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα σέ ποσότητα καί ποιότητα.

—Ἐπειτα ἀπό τήν ἐπιτυχία ποῦχε τὸ ἀνέβασμα στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Πειραιῶς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς κ. Μαριέττας Ἑπτανησίας «Ἡ Ἑλένη μὲ τοὺς Κύκνους», ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία Νέων τοῦ Πειραιῶς ὠργάνωσε τὸν Ἰούνιο στὸ ἴδιο θέατρο τὸ τρίπρακτο θεατρικὸ ἔργο τῆς ἰδίας συγγραφέως «Λευκὴ ἡ Γλυκομίλητη».

—Ὁ καθ. κ. Μαρινᾶτος σὲ μάθημά του στὸν «Ἀσκραῖο» μίλησε γιὰ τὶς νεκροπόλεις πού ἔφεραν εἰς φῶς οἱ ἀνασκαφές τῆς Κεφαλληνίας στὴ Λειβαθῶ καί πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου. Περίληψη δημοσιεύθηκε στὸ «Ἐλ. Βῆμα».

—Τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινότητος Ἰθάκης ἀπεφάσισε τὴν ἀνέγερση ἀναμνηστικῆς στήλης κοντὰ στὸ σπίτι πού γεννήθηκεν ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Κυβερνήσεως κ. Ἰωάν. Μεταξᾶς «ὡς ἐλάχιστον φόρον εὐγνωμοσύνης ἀντὶ ὧσων ἔπραξε καί πράττει πρὸς συντήρησιν καί ἀναδημιουργίαν τῆς Ἑλλάδος». Ἡ στήλη παραγγέλθηκε σὲ κεφαλῇ γλύπτη πάνω σὲ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Μ. Δελλαδέτσιμα.

—Τὶς 15 Ὀκτωβρίου ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ὑποδέχθηκε πανηγυρικὰ τὸ νέον τακτικὸν μέλος τῆς κ. Ζαχ. Παπαντωνίου, πού χαιρέτησαν ἐκ μέρους τῆς ὁ Πρόεδρος κ. Κεραμόπουλος καί ὁ κ. Ξενόπουλος. Ὁ νέος Ἀκαδημαϊκὸς μίλησε κατόπιν σὲ ὠραία δημοτικὴ γιὰ τὸν Δομνίκον Θεοτοκόπουλον (βλ. κείμενον λόγων στὴν «Καθημερινήν» 16 Ὀκτ.)

ΣΠΥΡΟΣ ΜΙΝΩΤΟΣ

ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

ΣΠΥΡΟΣ ΜΙΝΩΤΟΣ

Ταχ. Θυρίς 202 — Ἀθήναι

Συνδρομὴ ἐτησίᾳ Δρχ. 75 — Ἐξωτερικοῦ Δολ. 4

Δημόσια Γραφεῖα καὶ Ὁργανισμοὶ Δρχ. 200

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΑ-ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΡΑΤΑ

Ἡ συμπάθειά μου στὸ πρόσωπό του καὶ ἡ ἐκτίμησή μου γιὰ ὅ,τι μᾶς ἔδωκε ὁ Ξενόπουλος, καλλιεργώντας καὶ μεγαλώνοντας πενήντα τώρα χρόνια τὸ δέντρο τῆς λογοτεχνίας, δὲν μ' ἀφίνει ἀδιάφορο καὶ μ' εὐχαρίστησέ μου δίνω καὶ ἐγὼ γιὰ τὸ πανηγυρικὸ τεῦχος, πού θὰ τὸ στολίσουν μὲ τ' ἄρθρα τοὺς τόσοι καλοὶ μας λόγιοι, τὸν ὀβολό μου, ἓνα μικρὸ πραγματάκι, βγαλμένο ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις μου γιὰ τὴ γλῶσσα. Τὸ ἄρθρο μου αὐτὸ δὲ θὰ κάμῃ, πιστεύω, παραφωνία στὸν ὕμνο, πού ἀκούεται σήμερ' ὀλόγυρά μας γιὰ τὸν καλὸ καὶ ἀψεγάδιαστο λογοτέχνη, ἀφοῦ εἶν' ἀπὸ μένα δόσις ὀλίγη τε φίλη τε.

Ὅλοι τὸ ξέρουμε πως ἡ γλῶσσα εἶναι καὶ αὐτὴ δῶρο Θεοῦ γιὰ νὰ συνεννοῦνται οἱ ἄνθρωποι ἀνάμεσό τους. Καὶ ὅμως στὴν κάθε γλῶσσα, ὅσο εἶναι σὲ κίνηση καὶ ζῇ, καὶ ἴσα ἴσα γιὰ νὰ εἶναι σὲ κίνηση καὶ σὲ ζωὴ, παρουσιάζονται πολλὰ ἀσυνήθιστα καὶ παράξενα καὶ ἀκατανόητα, πού πρώτη φορὰ τ' ἀκούει κανεὶς καὶ τὰ λέει ἓνας μόνον ἄνθρωπος· αὐτὰ τ' ἀσυνήθιστα καὶ τὰ παράξενα εἴτε στοὺς φθόγγους, εἴτε στοὺς τύπους, εἴτε στὶς σημασίες, εἴτε στὴ σύνταξη, τὴ στιγμή πού ἄλλοι — στὴν ἀρχὴ λίγοι, ὕστερα περισσότεροι — τὰ ξαναποῦν, ἀρχίζουσιν ἃ παίρνουν τ' ἀπάνω, καὶ τὰ παραδέχονται καὶ τὰ νοιώθουν κι' ἄλλοι, καὶ σιγὰ σιγὰ ἀπλώνονται καὶ μπαίνουν στὴ γλῶσσα καὶ γίνονται κτῆμα τῆς, ὡς πού τὴν ἀλλάζουν καὶ τῆς δίνουν νέα μορφή. Ἔτσι καταλαβαίνουμε μὲ τί τρόπο ἡ γλῶσσα πέρνει τὴν ἐξέλιξί της. Ὅσα ὅμως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀσυνήθιστα καὶ παράξενα μένουν γιὰ πάντα γιὰ ὅλους, ὅσοι ἔχουν τὴν ἴδια γλῶσσα, ἀσυνήθιστα καὶ παράξενα καὶ πάντα τὰ βρίσκουν τέτοια, ὅλ' αὐτὰ νεκρώνονται καὶ πεθαίνουν καὶ πᾶν χαμένα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴ γλῶσσα μας. Ὅποιος προσέξῃ ἀκούει κάθε μέρα πράγματα, πού ἓνας τὰ λέει εἴτε μιὰ εἴτε περισσότερες φορές, μὰ πού ἄλλος κανεὶς δὲν τὰ ξαναλέει· ὅλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν εἰσιτήριο γιὰ νὰ μποῦν στὴ γλῶσσα, μένουν στὴν ἀτομικὴ χρῆση, πλουταίνουν, ἂν θέλετε, τὴ γλῶσσα τοῦ ἐνός, αὐτοῦ πού τὰ μεταχειρίζεται, ἀλλὰ στὸ τέλος πεθαίνουν καὶ σβήνουν μαζί μὲ τὸν ἄνθρωπο, πού τὰ πρωτόειπε, γιὰτὶ εἶν' ἐνάντια στὸ νόμο, πού ὀρίζει πως ἡ γλῶσσα ὑπάρχει γιὰ τὴ συνεννόηση. Τὸ καθετὶ λοιπὸν πού γεννιέται σὲ μιὰ γλῶσσα καὶ δὲ χρησιμεύει στὴ συνεννόηση πρέπει νὰ λείψῃ καὶ νὰ χαθῇ· καὶ στὴν ἀλήθειαν στὸ τέλος χάνεται. Δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ πῶ πόσα καὶ πόσα φτιάχτηκαν στὴ γλῶσσα τὴ δική μας, χωρὶς αὐτοὶ πού τὰ φτιάξαν ν' ἀνησυχῇσιν, ἂν ὅλοι ὅσοι θὰ τὰ διαβάσουν ἢ θὰ τ' ἀκούσουν, τὰ καταλαβαίνουν. Ὁλόκληρη τὴ γραπτὴ μας ἐπίσημη γλῶσσα, τὴν καθαρεύουσα, αὐτοὶ πού τὴν ἔπλασαν, δάσκαλοι καὶ λόγιοι, δὲν ἀνησυχῇσαν διόλου, ἂν ἦταν προωρισμένη νὰ μείνῃ γλῶσσα ξένη γιὰ τὸ ἔθνος καὶ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ μας ψυχὴ. Τὴν καθαρεύουσα τὴν καταλαβαίνει ἢ ἂς πῶ καλύτερα τὴν μισοκαταλαβαίνει μιὰ μικρὴ καὶ πολὺ περιορισμένη τάξη τῆς κοινωνίας μας. Θὰ ρθῇ καιρὸς, πού θὰ λείψῃ καὶ τὸ βλέπουμε πως ὅλο ἓνα σβήνει, γιὰτὶ εἶν' ἐνάντια στὴ συνεννόηση. Ἰστέον ἀπὸ χρόνια ὁ κόσμος θὰ βλέπῃ καὶ θὰ διαβάξῃ ὅσα γράφτηκαν σ' αὐτὴ καὶ δὲν θὰ πᾶν χαμένα. Μὰ δὲ θέλω νὰ μὴ λάβουν τὴν ἴδια τύχη καὶ ὅσα θυμᾶμαι, ἀπ' ὅσα πολλὰς φορές ἀκούσα σοφὰ καὶ λόγια, χρήσιμα ἀτομικῆς, καὶ ἐδῶ ἀπ' αὐτὰ θ' ἀραδιάσω μερικὰ στὴ σειρά, ὅπως μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ. Αὐτὰ τὰ γέννησε καὶ τὰ πλάσε ἡ ἴδι' ἀρρώστεια, πού γέννησε καὶ τὴν καθαρεύουσα, ἡ ἀρχαιομανία καὶ ἡ ὀρεξὶς μας στὴ γλῶσσα νὰ φανοῦμε καὶ ἀπ' τοὺς ἀρχαίους μας προγόνους ἀρχαιότεροι καὶ ἀπ' τοὺς λογίους καὶ τοὺς γραμματισμένους μας ἀκόμη πιδ σοφώτεροι.

— Εἰς τὸ «Ελ. Β ἡ μ α» (19 Μαρτ.): «Ἡ σάτυρα τοῦ Λασκαράτου» τοῦ κ. Ζ. Παπαντωνίου.

— Εἰς τὴν Χριστουγεννιάτικὴν «Πατρίδα» τοῦ Βουένος-Ἰφρες ἀνταπόκρισις τοῦ κ. Ν. Φράγκου διὰ τὴν δρᾶσιν τῆς Ἑταιρείας Ἑπτ. Μελετῶν. Ἐπίσης ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον (14 Δεκ.) καὶ ἀπὸ τὸ Ἀργοστόλι (7 Δεκ.)

— Εἰς τὸ Messenger d' Athènes (29 Ἰαν.) ἤρχισε ἡ 6η σειρά τῆς μελέτης τοῦ κ. Savant «Αἱ Ἴωνιοι Νῆσοι ἐπὶ Ναπολέοντος».

— Εἰς τὴν «Κ α θ η μ ε ρ ι ν ῆ ν» (12 Φεβρ.) («Ὅταν ὁ Δάντης προσεκίνει τὸν ἐχθρὸν τοῦ Πάπαν. Ἄννο Σάντο τοῦ 1925») τοῦ κ. Σπ. Μινώτου. Τοῦ ἰδίου «Αἰλὴ Μαυρογιάννη. Ἡ μεγάλη καλλιτέχνης τῆς Λιγύπτου» (23 Μαρτ.).

— Εἰς τὰ «Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ᾶ Σ η μ ε ι ῶ μ α τ α» (Ἰούνιος καὶ Αὐγ. 1937) «Ἡ ἀνύπαρκτος σχολή μου» τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου (πολὺ ἐνδιαφέρον).

— Τοῦ ἰδίου εἰς τὰ «Ν ε ο ε λ λ η ν ι κ ᾶ Γ ρ ᾶ μ μ α τ α» (31. 7. 37) ἐνδιαφέρον σχετικὸν ἄρθρον.

— Εἰς τὴν «Ζ α κ υ ν θ ι ν ῆ ν Φ ω ν ῆ ν» (3 Φεβρ.) (Γρ. Ξενοπούλου) τοῦ Ἰακίνθου (ἐνδιαφέρον).

— Διὰ τὴν 50τηρίδα τοῦ Ξενοπούλου βλ. «Ρόδον» Ζακύνθου (16-37) καὶ «Πρόδος» Ζακύνθου (4-8 + 37 καὶ 16-4-37).

— Εἰς τὸ «Μηνιαῖον Δελτίον Ἑλληνο-Ἰταλικῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας», τὸ ὁποῖον ἐκδίδει τὸ τμήμα ἑλληνικῶν ἐκπομπῶν τοῦ ραδιοσταθμοῦ τοῦ Μπάρι. (Δεκέμβριος): «Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑνετοκρατίας εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ» τοῦ κ. Ν. Τωμαδάκη. — (Ἰανουάριος): «Ἰόνιος Ἀκαδημία καὶ Νεοελληνικαὶ μελέται» τοῦ κ. Γ. Ζώρα. (Φεβρουάριος): «Ἀμβρόσιος Φραντζῆς» τοῦ Μητροπολίτου Τριφυλλίας Ἀνδρέου «Σανταρόζα, ὁ ἥρωας τῆς Σφακτηρίας» τοῦ κ. Ἡλίας Μιουρλή, «Ἑλληνικὲς σελίδες τοῦ Θωμαζαίου» τοῦ κ. Γ. Ζώρα. «Μαρκοῦ καὶ Κάννα» τοῦ ἰδίου, «Ἡ Κρητικὴ Ψυχὴ» τοῦ κ. Ἰ. Μουρέλλου. Μάρτιος «Διονύσιος Σολωμὸς καὶ Ἰούλιος Σλοβάτσκι» τοῦ κ. Γ. Ζώρα.

— Εἰς τὴν «Π ν ε υ μ α τ ι κ ῆ ν Ζ ω ῆ ν» (10 Δεκ.) «Ἐνα ποίημα τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος» τοῦ κ. Ἀντ. Γιαλούρη.

— Εἰς τὴν «Ἐ θ ν ι κ ῆ ν» (20 Μαρτ. «Πνευματικαὶ διεκδικήσεις») ὁ κ. Λαμπρίνης ἀναφέρει διάφορα παραδείγματα ἐπιφανῶν συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἀργὰ ἔτυχον τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδος, καὶ ὁμιλῶν διὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν παρεξήγησιν τῶν ἔργων τοῦ Ξενοπούλου ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας του ἐξανίσταται διότι ἤδη ἡ Ζάκυνθος τὸν διεκδικεῖ ἐξ ὁλοκλήρου ὡς Ζακύνθιον, ἀφοῦ πλέον ἔγινε Πανελλήνιος. Ὁ ἀρθρογράφος ἐπιλέγει τὰ ἐξῆς: «Ἐδῶ καὶ στίς ἐπαρχίας ἕνας κόσμος ποῦ ἔχει ἐπὶ κεφαλῇ τὸν δήμαρχον Ἀθηναίων θάπαρξενευθὴ τῶρα βλέποντας νὰ διεκδικῇ καὶ τόσο ἀργὰ μάλιστα ὁλόκληρον τὸν Ξενοπούλον τὸ Φιόρο τοῦ Λεβάντε. Τέτοιες πνευματικὲς διεκδικήσεις δὲν μποροῦν νὰ ἐπιδοκιμασθοῦν ἀπὸ τὴν ὁλότητα. Πῶς ἔρχεται νὰ μᾶς πάρῃ τῶρα τὸν Ξενοπούλου ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία ἀφοῦ μόνος του ἐπῆρε τὴν θέσιν τοῦ στήν Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν; Ἡ ἰδιαιτέρα πατρίς τῶν ἀνθρώπων ποῦ προσέφεραν σημαντικὰς ὑπηρεσίας στὴν κοινωνίαν, στὸ ἔθνος, σὲ ὅποιον δὴποτε κλάδον, μπορεῖ νὰ ὑπερφανεῖται γι' αὐτοὺς, ἐφ' ὅσον δὲν τοὺς ἀγνοοῦσε πρὶν γίνωιν κάτι. Ἐχει ὄχι μόνον δικαίωμα ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσιν νὰ τιμῇ τὸ ὄνομά τους μὲ κάθε τρόπο — δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχῃ καὶ ὁδὸς Γρ. Ξενοπούλου στὴ Ζάκυνθο! Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς διεκδικῇ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ ἐθνικὴν ὁλότητα καὶ ὡς ὅψιμη κληρονομία. Τέτοιες πνευματικὲς διεκδικήσεις δὲν εὐσταθοῦν. Καὶ ἐλπίζω ὅτι ὁ κ. Μινώτος μὲ τὴν ἐκδοσιν ποῦ ἐτοιμάζει θὰ βάλῃ τὰ πράγματα στὴ θέσιν τους.»

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

(ΤΕΥΧΟΣ 126)

Γρ. Ξενοπούλου	Σύντομη αὐτοβιογραφία	Σελ. 1
Τ. Ἀργα	Βιβλιογραφία Ξενοπούλου	» 9
	Ἡ δεξιότης τοῦ Γρ. Ξενοπούλου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν Ὁ λόγος τοῦ Προέδρου κ. Βουρνάζου καὶ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Παύλου Νιρβάνα	» 12
Δημ. Μάργαρη	Ἡ Ζακυνθινὴ ἡθογραφία στὸ ἔργο τοῦ Ξενοπούλου	» 17
	Ὁ Ξενοπούλος μυθιστοριογράφος	» 38
Δημ. Κακλαμάνου	Ὁ Ξενοπούλος καὶ ἡ Ζάκυνθος	» 41
Μαρίνου Σιγούρου	Ὁ Ξενοπούλος καὶ τὸ ἔργο του	» 48
Ἀγγ. Τερζάκη	Ἡ θεατρικὴ τριακονταετία τοῦ Ξενοπούλου	» 59
Νικ. Ι. Λάσκαρη	Τὰ 50 χρόνια τοῦ Γρ. Ξενοπούλου	» 63
Θ. Ν. Συναδιοῦ	Ὁ Μελετητῆς	» 65
Γ. Βαλέτα	Ὁ Δημιουργὸς	» 69
Ἀλκη Θρύλου	Ὁ Ξενοπούλος καὶ ἡ Καθαρεύουσα	» 71
Θ. Ζύδη	Ὁ Διδάσκαλός μας καὶ φίλος	» 73
Μ.Δ. Στασινοπούλου	Ἡ Γυνίκα στὸ ἔργο τοῦ Ξενοπούλου	» 77
Σοφίας Μαυροειδῆ	Ὁ Ξενοπούλος καὶ ἡ «Διάπλασις»	» 75
Β. Π. Παπαδάκη	Τὰ 50 χρόνια τοῦ Ξενοπούλου	» 82
Ἀντρέα Καραντώνη	Ὁ νέος Ἀκαδημαϊκὸς	» 89
Κ. Οὐράνη	Ὁ συγγραφεὺς	» 92
Κ. Μπαστιά	Ὁ ἄνθρωπος στὸ σπίτι του	» 93
Τέλλου Ἀργα	Ὁ μαχητικὸς Ξενοπούλος	» 100
Φ. Γιοφύλη	Ὁ Ξενοπούλος καὶ τὰ Παναθήναια	» 110
Ν. Βέη	Στέλλα Βιολάντη	» 121
Κ. Παλαμᾶ	Σὰ 50χρονα τοῦ Γρ. Ξενοπούλου	» 122
Α. Χ. Ζώη	Ἡ παρέα τοῦ Γρ. Ξενοπούλου στὴ Ζάκυνθο	» 125
Κ. Καιροφύλα	Στὴ γιορτῇ τοῦ κ. Γρ. Ξενοπούλου	» 131
Ἀνδρ. Α. Ἀβούρη	Τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Ξενοπούλου. Τὸ βάπτισμα τοῦ πυρός. Τὸ 300δραχμο ἔπαθλο	» 134
Ἀντ. Μάτεσι	Τὸ ἄσυλον ἀνιάτων κριτικῶν	» 137
	Ψυχαριστής	» 138
Ι. Δ. Κουτήφαρη	Μία ἀνάμνησις	» 139
Κ. Λαδοπούλου	Ὁ Ξενοπούλος καὶ ἡ πατρίδα του	» 140
Κ. Βάργαλη	Τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ξενοπούλου	» 143
Ἀνδρ. Ζώντου	Τὰ γράμματα τῆς μητέρας του	» 148
Σπύρου Μινώτου	Ὁ Ξενοπούλος στὴ μητέρα του καὶ τὴν ἀδελφὴν του	» 158
	Τὸ «Ἀρχεῖο» τῆς Στέλλας Βιολάντη. — Γράμματα Καλομοίρη καὶ Κας Κοτοπούλη	» 161

	Ἡ μουσική τῆς «Στέλλας Βιολάντη» . . .	Σελ. 163
	Τὸ Βασιλικὸν Θέατρον. Ἀνοικτὸν γράμμα τοῦ	
	Γρ. Ξενοπούλου πρὸς τὸν κ. Κωστῆν Πα-	» 165
	λαμᾶν. Ἐπιστολὴ Α. Πάλλη	» 169
	Παλαμᾶς πρὸς Ξενοπούλον (Γράμμα ἰδιαι-	
	τερο ἐμπιστευτικὸ)	» 170
	Ἐπιστολαὶ Ζαχ. Παπαντωνίου, Ψυχάρη,	
	Καβάφη, Γ. Π. Τσοκοπούλου, Ἀλεξ. Πάλλη,	
	Ἰ. Γρυπάρη, Ἰ. Δραγούμη. Κι' ἓνα παλῆδ	
	ἐρωτικὸ	» 178
Γινώμαι Ξένων	Δρος Μ. Στογιάνωφ, D. Hesseling, A. Mi-	
	ραμπέλ, Phileas Lesbegue, Fr. de Simone	
	Brouwer, Bruno Lavagnini, Ἀλ. Στάινμετς,	
	Nicolas Segur.	» 180
Γινώμαι γιὰ τὸν Ξενοπούλου	Θ. Νικολοῦδη, Κ. Κοτζίτς, Ἀμβρ.	
	Πλυτᾶ, Ἀν. Μερκάτη, Ἀντ. Κεραμοπούλου,	
	Δ. Γ. Καμπούρογλου, Κ. Ἀμάντου, Αἰμ.	
	Βεάκη, Π. Βλαστοῦ, Τάκη Δόξα, Εὐγενίας	
	Ζωγράφου, Βαρβάρας Θεοδοροπούλου-Λιβαδᾶ,	
	Σπ. Θεοτόκη, Γ. Δ. Κορομηλᾶ, Δημ. Λα-	
	μπίκη, Κ. Μαρίνη, Κ. Μ. Μιχαηλίδη, Στρα-	
	τῇ Μυριβήλῃ, Ἀγγελικῆς Παναγιωτάτου .	» 191
Τὰ Διαπλάσπουλα γιὰ τὸν Φαίδωνα		» 205
Παλαιὰ γινώμαι	Κας Κυβέλης καὶ Δ. Π. Ταγκοπούλου	» 209
Σπύρου Μινώτου	Πνευματικὴ Ζωή.—Τὸ τεῦχος Ξενοπούλου.—	
	Ὁ καλλιτέχνης Πρωθυπουργός.—Ἡ προ-	
	τομὴ τοῦ Μαβίλη.—Ἡ μετοκομιδὴ τῶν	
	ὀστέων τοῦ Κάλβου.—Σύνδεσμος ὑπὲρ Ζα-	
	κύνθου.—Διαλέξεις καὶ συναυλίαι.—Ἐκθέ-	
	σεις.—Διάφορα	» 210
Π. Λορεντζάτου	Γλωσσολογικά-Σημεῖα καὶ τέρατα . . .	» 217
Νέα βιβλία.—Ἐφημερίδες καὶ Περιοδικά.—Περιεχόμενα		» 219

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΜΕΤΟΧΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ ΔΡΧ. 1.205.000.000
ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ..... " 10.800.000.000

Κεντρικὸν Κατάστημα ἐν Ἀθήναις.
Ὑποκαταστήματα καὶ Πρακτορεῖα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.
Ἀνταποκρίται εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπε-
ζητικὰς ἐργασίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ ἐξαιρετικῶς
συμφέροντας ὁρους. Δέχεται δὲ καταθέσεις εἰς δραχμὰς (εἰς πρώτην
ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμειωτηρίου) μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.

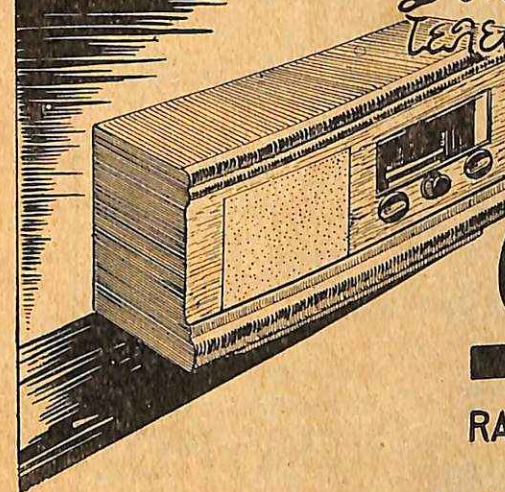
HELLENIC TRUST COMPANY,
NEW YORK: 139 WILLIAM STREET

Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος συμφώ-
νως μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης, πρὸς ἐξυπηρέ-
τησιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΟΛΟΣΧΕΡΩΣ ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΑ \$ 1.350.000

ΑΘΗΝΑ

Δοκιμάσατε τὸ
τελειότερο ραδιόφωνο

Opta

RADIO A. G. S. DS. LOEWE

ΚΟΝΤΟΖΟΓΛΟΥ

ΒΟΥΛΗΣ 20 (ΜΕΓΑΡ, ΤΟΥΡΙΣΤ) ΤΗΛ. 22-689
ΑΘΗΝΑΙ

ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΝΑ ΤΗΣ ΚΑΛΩΠΙΣΗ ΤΟ ΜΕΙΔΙΑΜΑ ΤΗΣ

ΜΕ ΤΟ ΠΙΝΕΛΛΟ ΈΝΑΣ ΚΑΛΛΙΤΕ-
ΧΝΗΣ, ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ ΘΑΨ-
ΜΑΤΑ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΚΑΛΩΠΙΣΗ
ΤΑ ΜΟΔΕΛΛΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΝΑ ΤΟΥΣ
ΔΩΣΗ ΈΝΑ ΛΑΜΠΡΟ ΜΕΙΔΙΑΜΑ.

Εάν όμως το μωδέλλο μετα-
χειρίζετε ΚΟΛΥΝΟΣ ΔΕΝ ΈΧΕΙ
ΠΑΡΑ ΝΑ ΔΩΣΗ ΣΤΟΥΣ ΟΔΟΝ-
ΤΑΣ, ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗΝ ΤΟΥΣ ΛΑΜΦΙΝ.

ΜΕ ΜΙΑΝ ΞΗΡΑ ΦΗΚΤΡΑ ΚΑΙ ΜΕ
ΚΟΛΥΝΟΣ ΕΠΙΤΕΛΟΥΝΤΑΙ ΕΠΙ-

ΣΗΣ ΘΑΨΜΑΤΑ

Δοκιμάσατε έν έκατοστόμε-
τρον ΚΟΛΥΝΟΣ έπί Ξηράς
φήκτρας και θα δήτε πόσο πιο
λαμπεροί θα είναι οι όδόν-
τες σας.

Η ΚΟΛΥΝΟΣ διδει πλέον
λευκούς όδόντας καθαρίζει
καλλίτερα, και καταστρέφει τα
έπικίνδυνα παράσιτα τήν ιαί-
τιαν τής σήψεως των.

Δοκιμάσατε τήν ΚΟΛΥΝΟΣ

ΓΕΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ:

ΛΑΜΠΡΥΝΑΤΕ
ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΣΑΣ ΜΕ
ΚΟΛΥΝΟΣ

ΜΩΡΙΣ ΦΑΡΑΤΖΗ Α.Ε. - ΑΘΗΝΑΙ

ΤΥΠΟΙΣ: ΓΕΡ. Σ. ΧΡΙΣΤΟΥ, ΓΛΑΦΙΣΤΟΝΟΣ 12

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟΝ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΓΓΥΗΣΙΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Δέχεται καταθέσεις εντόκους πρὸς 4% ἐτησίως:
ἐσωτερικοῦ ἀπὸ δρχ. 1 ἕως 100.000
ἐξωτερικοῦ » » 1 » 500.000

Κεφάλαιον καταθετῶν δρχ. . . . 3.700.000.000
» ἀποθεματικὸν » . . . 320.000.000

Πᾶς κάτοχος βιβλιαρίου Ταχ. Ταμιευτηρίου δύναται νὰ ἐνεργῇ καταθέσεις καὶ ἀναλήψεις εἰς ὅλα τὰ Ταχυδρομεῖα τοῦ Κράτους καὶ δι' ὅλων τῶν ἀγροτικῶν διανομῶν.

Οἱ τόκοι τῶν ἀποταμιευομένων ποσῶν κεφαλαιοποιοῦνται κατ' ἔτος καὶ ἀνατοκίζονται.

Τὸ 1/3 τοῦ ἀνωτάτου ὁρίου τῶν καταθέσεων, ἥτοι δρχ. 33.500 δὲν κατάσχονται εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν.

Διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, τὸ Ταχ. Ταμιευτήριον διαθέτει εἰδικούς καλλιτεχνικούς κουμπάρδες, πωλουμένους εἰς ὅλα τὰ Ταχυδρομικὰ Γραφεῖα τοῦ Κράτους.

Ὅταν ἔχετε ἓνα κουμπάρὰ δύνασθε νὰ ἐξυπηρετήσετε κατὰ τὸν καλύτερον τρόπο τὰς οἰκονομίας σας, διότι συνειθίζετε εὐκολώτερα στὴν ἀποταμίευσιν.

